

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 42 (22). 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. — 3. Teadaandmine R. Weiram'i küsimisele käigu mitteandmise kohta. — 4. J. Piiskar'i küsimine sõjaministrile „Erika“ töökojas tööliste wanematenõukogu puudumise kohta. — 5. J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimine Wabariigi Walitsusele weneaegiste aktsiaseltside waranduste uute waldajate kätte ülemineku asjus. — 6. B. Eilman'i küsimine teedeministrile raudtee weduriwarustajate tööliste töötundide suurendamise ja ületunnitöö eest tasu maksmata jätmise kohta. — 7. P. Keerdo, H. Heideman'i ja W. Kangur'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wabrikute ja tehaste töolistewanemate kohta makswate seaduste rikkumise üle. — 8. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Lääne maakonnavalitsuses ettetulnud wäärnähutuste puhul selgunud puuduliku järewalwe kohta ja Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale.

**II Riigikogu koosolek 22. novembril 1923 a.
kell 10 hom.**

Kokku on tulnud 94 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain.**

Walitsuse looshis: töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, siseminister **K. Einbund.**

P ä e w a k o r d:

1. Rkl. J. Piiskar'i küsimine sõjaministrile „Erika“ töökojas tööliste wanematenõukogu puudumise kohta.

2. Rkl. B. Oja küsimine Wabariigi Walitsusele rendilepingu mittesõlmimise kohta seadusliku kandidaadiga Läänemaal, Ungru mõisast planeeritud krunt nr. 38 peale.

3. Riigikogu liigete J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimine Wabariigi Walitsusele weneaegsete aktsiaseltside waranduste uute waldajate kätte ülemineku asjus.

4. Rkl. B. Eilman'i küsimine teedeministrile raudtee weduriwarustajate töölise töötundide suurendamise ja ületunnitöö eest tasu maksmata jätmise kohta.

5. Riigikogu liigete P. Keerdo, H. Heideman'i ja W. Kangur'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wabrikute ja tehaste töolistewanemate kohta makswate seaduste rikkumise üle.

6. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Lääne maakonnavalitsuses ettetulnud wäärnähutuste puhul selgunud puuduliku järewalwe kohta.

7. Eesti wabariigi proletarliste üliõpilaste riikliku toetuse seaduseelnõu — I lugemisel.

8. Asunikkudele ehitusaastatel toetusandmise seadus — II lugemisel.

9. Wabaladude seadus — II lugemisel.

10. Ebaõigete kaubanimetuste keeluseadus — II lugemisel.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra wastuwõtmine. Juhataja **J. Tõnisson:** Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Ettepanekuid päewakorra muutmiseks ei ole, — loen päewakorra wastuwõetuks.

2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. Abisekretäär **J. Wain** (loeb): „Riigikogu juhatusel. Saaremaa maakonnanõukogu ja -walitsus, kokku tulnud pidulikuks koosolekuks oma tegewuse wiienda aastapäewa puhul, ühes rohkearwuliste piduwoorastega terwitab Riigikogu ja soowib talle raugemata jõudu meie wabariigi seadusandlikus töös. Nõukogu esimees Kadarik. Walitsuse esimees Neps.“

3. Teadaandmine R. Weiram'i küsimisele käigu mitteandmise kohta. Riigikogu juhatusel poolt ei ole käiku antud kodukorra § 95. põhjal rkl. R. Weiram'i küsimisele põllutöoministrile Wäimela mõisatöölise korterist väljatõstmise asjus.

4. J. Piiskar'i küsimine sõjaministrile „Erika“ töökojas tööliste wanematenõukogu puudumise kohta. **J. Piiskar** (is.) (loeb): „Sõjawäe warustuswalitsuse mehhanikatöökojas „Erikas“, kus üle 400 tööliste puudub tänini tööliste wanematenõukogu ehk

küll töölised selle asutamist on nõudnud ja selleks katseidki teinud. Nii peeti selleks otstarbeks ära 25. sept. koosolek, kus üles seati töolistewanemate kandidaadid ja waliti kontrollkomisjon walimiste korraldamiseks. See komisjon määras wanematenõukogu walimised 1. ja 2. oktoobri peale. „Erika“ töökoja juhatus keelas aga walimise ära, põhjendades keeldu sellega, et ei olla teada, kas töölised üldse soowiwadki wanematenõukogu. Sellekohane soowiawaldus tulla esitada wähe-malt ühe wiindiku osa tööliste allkirjadega. Soowiawaldus esitati rohkem kui ühe kolmandiku osa tööliste allkirjadega (176 allkirjaga), kuid töökoja juhatus keeldus siiski walimisi lubamast. Hiljem teatas sõjaministeeriumi warustuswalitsuse ülem, et „ajutise walitsuse määrus 22. jaan. 1919 a. („Riigi Teataja“ nr. 6 — 1919 a.) wabrikute ja tehaste tööliste organisatsiooni ja wanematenõukogu põhikirja üle“ üldse ei olla maksew „Erika“ töökoja kohta.

Eeltoodut arwesse wõttes palun sõjaministrilt wastust järgmistele küsimistele:

1) Kas on eelkirjeldatud asjaolud sõjaministrile teada?

2) Mis põhjustel on ära keelatud „Erika“ töökojas tööliste wanematenõukogu asutamine ja missugusel alusel põhjened sõjaministeeriumi warustuswalitsuse ülema eeltähendatud teadaanne?

3) Kas ja millal mõeldakse wõimaldada „Erika“ töölistele wanematenõukogu asutamine? Kui ei, siis — mis põhjustel?

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu läheb päewakorras teise punkti juurde — rkl. B. Oja küsimine Wabariigi Walitsusele rendilepingu mittesõlmimise kohta seadusliku kandidaadiga Läänemaal, Ungru mõisast planeeritud krundi nr. 38 peale, — kuid selle tõttu, et rkl. Oja ei ole koosolekul, jääb see küsimine hiljemaks.

5. J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimine Wabariigi Walitsusele weneaegiste aktsiaseltside waranduste uute waldajate kätte ülemineku asjus.

J. Tiks (is.) (loeb):
„Aseri tsemendiwabriku üleminek praeguste waldajate kätte on esile kutsunud arwustawaid mõtteawaldusi ja rahulolematust nii Riigikogus kui ka ajakirjanduses ning on olnud arutusel, nagu näha ajalehtedest, ka koalitsioonirühmade

ühistel nõupidamistel, kus on arutatud selle ülemineku juures ettetulnud nähtusi, mille kohta aga wäljaspool koalitsiooni olewatel rühmadel senni selgus on puudunud ja praegugi puudub.

Samalaadilisi asjaolusid on ette tulnud ka mõnede teiste weneaegiste aktsiaseltside waranduste üleminekul uute waldajate kätte. Palume Wabariigi Walitsuselt wastust järgmistele küsimistele:

1. Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta eeltähendatud waranduste uute waldajate kätte ülemineku, eriti aga Aseri tsemendiwabriku looga ühenduses olwate küsimuste ja nähtuste selgitamiseks?

2. Kas ja millal kawatseb Wabariigi Walitsus esineda Riigikogule seletustega nende waranduste ülemineku ja üleandmise kohta?

3. Kui ei kawatseta neid küsimusi selgitada, siis mis põhjustel, ja kas leiab Wabariigi Walitsus nende waranduste, eriti Aseri tsemendiwabriku ülemineku uute waldajate kätte olewat kõigiti seaduspärase ja otstarbekohase?“

6. B. Eilman'i küsimine teedeministrile raudtee weduriwarustajate tööliste töötundide suurendamise ja ületunnitöö eest tasu maksmata jätmise kohta.

B. Eilman (is.) (loeb):
„Teede- ja töö-hoolekandeministeeriumide kokkuleppel raudteeteenijate tööaja ja puhkuse kohta 27. aprillil 1921 a. maksmapandud määruses on ette nähtud, et wahtuslikkudel töölistel on 24 tunni jooksul kõige wähe-malt üks 8-tunniline ja kuu jooksul üks ühekordne 24-tunniline puhkus. 1921 a. Tallinnas ja seda warem teistes kohtades, nagu Tapal, Narwas jne., wõeti weduriwarustajatelt töölistelt eelnimetatud ühekordne 24-tunniline puhkus ära, aga puhkuse ajal tehtud töötundide eest lisatasu ei maksetud, kuigi see töö eeltähendatud määruse § 6 järele oli ületunnitöö.“

Eeltoodut arwesse wõttes palun teedeministrilt wastust järgmistele küsimistele:

1. Kas on teedeministril teada, et raudteewalitsus eeltähendatud määruse § 11 all ettenähtud ühekordse 24-tunnilise puhkuse weduriwarustajatelt on ära wõtnud, kuid ei ole ületundide eest mitme aasta kestel pennigi lisatasu maksnud?

2. Kas ja millal kawatsetakse weduri-warustajatele wälja maksta saamatajäänud ületunnitasu?

3. Kas ja millal kawatsetakse kindlustada raudteeteenijaile eeltähendatud mää-ruses ettenähtud tööaeg ja puhkus wõi wiimasele wastaw ületunnitöö tasu?"

7. P. Keerdo, H. Heideman'i ja W. Kangur'i aru-pärimise-ettepa-nek Wabariigi Walitsusele wab-rikute ja tehaste töölistewane-mate kohta maks-wate seaduste rikkumise üle. (Arupärimise-ettepa-neku tekst: „Eesti ajutise walit-suse määruse põhjal 22. jaanuarist 1919. on wabrikute ja tehaste töölistel õigus walida endile wanematenõu-kogud, kes lahendab wahekordi a) tööliste eneste wahel, b) töö-liste ja ettewõtete ju-hatuse wahel, d) tööliste ja walitsuse ning seltskondlikkude asutuste ja organisatsi-onide wahel.

Nagu nimetatud määrusest ja ka Wene ajutise walitsuse määrusest 1917 a. sama küsimuse kohta näha, on töölistewane-mate walimise õigus ilma erandita töölistel kõigis wabrikutes ja tehastes (ka riiklik-kudes), kus vähemalt 10 töölist töötawad. Seda määrust on senni ka enam-wähem peetud; töölistel on ka sõjaministeeriumile alluwates töökodades wõimalus olnud wa-lida endile wanemad. Pärast seda aga, kui wabrikantide ühisus sõjakäiku oli al-ganud töölistewanemate kohta makswate seaduste kitsendamiseks, on ka sõjaminis-teeriumile alluwates asutustes seda mää-rust rikutud.

Nii tahtsid sõjaministeeriumi warus-tuswalitsuse mehaanikatöokoja „Erika“ töölised hiljuti endile wanemaid walida. Selleks korraldati Tallinna töölisühisuste kesknõukogu ruumes kaks koosolekut, kus üles seati töölistewanemate kandidaadid ja waliti walimiste läbiwiimiseks kontroll-kommisjon. Kontrollkommisjon kuulutas töölistewanemate walimised wälja 1. ja 2. oktoobriks. Töökoja juhatus ei lasknud aga walimisi ette wõtta, seletades, et tar-wis ühe wiimendiku töökoja tööliste, see on 85 töölise allkirjad, sest polla teada, kas töölised üldse endile wanemaid tahawad. Kui aga sellejärele 176 töölise allkirjad said esitatud, seletati et töökoja juhatus ise walimised korraldab. Mitme nädala möödumise järele teatati töölitele, et kü-simus sõjaministri lahendada on antud.

Ära nähes, et küsimus edasi ei nihku, pöö-ras Tallinna metallitöölise ühisus järelepä-rimisega sõjaministri poole 18. oktoobril s. a. Selle kirja peale pole ühisus saanud senni mingit wastust, küll aga on 3. now. s. a. warustuswalitsuse poolt saadetud töökodadeülematele järgmine teadaanne:

„Töökodadeülema resolutsiooni põhjal teatan warustuswalitsuse ülema otust sm. mehaanikatöökodade töölistewane-mate walimise asjus. „Sm. mehaanika-töökodade walitsetakse s. s. k. rm. XIII ette-nähtud korras, selle tõttu ajutise walitsuse määrus 22. jaan. 1919 a. („Riigi Teataja“ nr. 6—1919) töökodade kohta ei käi. T. Rotberg, 31. 10. 23. nr. 519“

3. nowembril 1923.

J. Kraus. (allkiri)

Wanem käskudet. ametnik.“

Nagu sellest teadaandest näha ei tun-nista sõjaministeerium enese kohta üle-walnimetatud määrust makswaks ja rikub seega makswaid seadusi, mispärast Riigikogule ette paneme pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et sõjaministeeriumis makswaid töökait-se-seadusi rikutakse?

2) Kas wõetakse selles süüdlased was-tutusele?

3) Mida mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et edaspidi sarnased nähtused ei korduks?

Paneme ette wõtta see arupärimise-esitis Riigikogu 15. now. koosoleku päe-wakorda.

Tallinn, 14. now. 1923.

(Allkirjad): P. Keerdo,
H. Heideman,
W. Kangur.“)

P. Keerdo (töörp.): Üksikute wa-litsuseliikmete ja kogu walitsuse koosseis-ude muutmise kordadel on meil, töölis-esitajatel, alati tulnud rõhutada, et see, kui ühe walitsuseliikme asemele astub teine, kui ühe kodanlise walitsuse koosseisu asemele astub teine koosseis, et see sei-sukorda ei muuda, kuna kurs jääb endi-seks. Töölisklassil ei ole sellest midagi, kas ühe ministri asemele teine tuleb wõi mitte, sellepärast ei imesta meie ka su-gugi, kui walitsuse tegewus jääb endi-seks, olgu selle walitsuse koosseisu muu-tusi wõi mitte. Ja meie pole praegugi esi-tanud mingit arupärimist selle kohta, mida mõtleb walitsus teha selle ja selle küsi-muse lahendamiseks, waid meie oleme

praegu esitanud arupärimise ainult walitsuse poolt makswate seaduste rikkumise kohta. Muidugi mulle wõidakse öelda, et see on prokuratuuri asi, prokuratuur peab walwama selle järele, kas seadusi peetakse wõi mitte. See on kahtlemata kirjatähe järele nii, aga sellest ei ole töölistel mingit kasu, et prokuratuuril see õigus on, kui ta seda, mida ta tegema peaks, mitte ei tee. Jah, teie ütlete muidugi, et Riigikogul ei pruugi mitte ennast segada asjadesse, mis on prokuratuuri asi ja sellepärast aega raisata niisuguste tähtsusetu asjadega. Enamuserakondadel on kahtlemata see tähtsusetu asi, kas seadusi, mis wähegi kaitset pakuwad töölistele, täidetakse wõi mitte. Sellepärast on arusaadaw, et seda nii külma rahuga pealt waadatakse, seda isegi soowitawaks peetakse. Ma juba kord juhtisin siit kohalt tähelepanu sellepeale, et kord walitsuse liige, endine töö-hoolekandeminister, selleks isegi töökaitse kommissarid kokku oli kutsunud ja juhtnöörid andnud, et töökaitse-seaduste täitmist ei tuleks mitte nii täpselt ja wäga piinlikult nõuda.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Keerdo, ma palun mitte ilma tarwilikkude põhjendusteta niisugust süüdistust tõsta, nagu tahaksid walitsuse liikmed seadusi rikkuda.

P. Keerdo (töörp.): Omalajal, kui oli sõjaministriks kindral Soots, siis tahtsid sõjaministeeriumile alluwa warustuswalitsuse mehaanikatöökoda „Erika“ töölised omale töolistewanemata walida, milleks neil seaduse järele õigus. Seda ei lubatud aga enne ette wõtta, kui sõjaminister selle otsustanud. Selle otsustamisel kirjutas sõjaminister Soots resolutsiooni, et töökodades, mis minule alluwad, ei salli mina mitte töolistewanemaid. Praegu on meil teine sõjaminister, sõjaminister Soots'i asemele on tulnud „wäga demokraatlik“ sõjaminister — härra Anderkopp. Sõjaministreid on küll wahetatud, aga see Soots'i waim on ikkagi sõjaministeeriumis püsima jäänud. (J. Soots (põl.): K a n g e w a i m k e s t a b i k k a e d a s i.) Sest niisama, nagu tol korral, sõjaminister Soots ütles, et ta ei salli sõjaministeeriumile alluwais asutustes töolistewanemaid, niisama näeme ka praegu. Ka nüüd hiljuti tahtsid sõjaministeeriumile alluwa asutuse, „Erika“ töökoja

töölised omale wanemaid walida. Töölisi on seal 430 ümber ja sellega on neil õigus seaduse järele omale kolm töolistewanemata walida. Esialgu seati ülesse nõudmised, et seda muidu ei saa teha, kui on tarwis $\frac{1}{3}$, see on 85 töölise allkirja. Ma pean ütleva, see nõudmine on kahtlemata seaduspärane. Esitati mitte 85 allkirja, waid 176, siis ei lastud aga ikkagi töökojanemate walimisi ette wõtta? Öeldi, et see läheb sõjaministri otsustamisele ja nii jäigi see küsimus lahtiseks, ühe sõnaga mingisugust wastust selle küsimuse kohta ei tulnud. Sõjaministri poole pööras Tallinna metallitöölise ühisus järelepärimisega, mis põhjusel see küsimus lahtiseks on jäetud. Ka selle peale ei ole mingisugust wastust saadud, küll aga tehti sõjaministri poolt korraldus, mis käib järgmiselt: „Teadaanne. Töökodadeülema resolutsiooni põhjal teatan warustuswalitsuse ülema otsust, sm. mehaanikatöökodade töolistewanemate walimise asjus: „Sm. mehaanikatöökodade walitsetakse s. s. k. rm. XIII ettenähtud korras, selle tõttu ajutise walitsuse määrus 22. jaan. 1919 a. („Riigi Teataja“ nr. 6—1919.) töökodade kohta ei käi. T. Rotberg, 31.10.23. nr. 519. 3. nowembril 1923 a. J. Krause (allkiri) wanem käskudetäitja ametnik.“

Nagu sellest teadaandest näha, ei tunnista sõjaministeerium enese kohta ülewahnimeetatud määrust makswaks. Nii on siis seletatud, et see seadus ei käi sõjaministeeriumi kohta ja sellepärast ei saawat seda mitte makswaks lugeda. Igat paragrahwi saab ju käänata, kuid kui meie waatame seda ajutise walitsuse määrust, siis ei ole siin tehtud mingisugust wahet ega wäljawõtet selle kohta, et sõjaministeeriumile alluwates asutustes ei tohi walimisi ette wõtta. Esimeses paragrahwis räägitakse ettewõtete töölisorganisatsioonide ülesannetest ja see käib järgmiselt: „Ettewõtte töölisorganisatsioonil on järgmised ülesanded: Ettewõtte töölise ühendamine nende wahekorra kaitseks ettewõtte walitsuse wastu, ilma et neil sealjuures õigus oleks ennast segada ettewõtte töökäigu korrasse ja ettewõtte juhatuse administratiivsesse ning majanduslikku tegewusesse, peale nende juhtumiste, mis selles põhikirjas eriti ette on nähtud.“ Täheandab, siin ei ole mitte öeldud, ega ole ka kogu selles määrukses mingisugust märkust ega paragrahwi, et ta mitte kõigi ettewõtete kohta ei käi. Muidugi wõidakse jälle öelda, et meie sea-

dusi ei tunne. (J. Soots (põl.): Aga miks Teie meie seadusi mitte ei tunne?) Ma seletan Teile kohe. Ma ütlen ainult, et sel korral ka teie walitsuse asutused neid seadusi ei tunne, sest ka nemad leiawad, et see mitte seaduslik ei ole, siis peate oma walitsust seaduse mittetundmises süüdistama. Näituseks sõjaministeeriumi trükikojas pole senni takistatud wanemate walimisi. Alles peale selle, kui wabrikantide ühisus üles tõstis küsimuse, et töolistewanemate kohta maks-waid seadusi tuleb muuta nii, et töolistele mingisuguseid õigusi selle seaduse põhjal ei jääks, hakati ka walitsuses küsimust teisiti seletama. Sellest on teinud peale sõjaministri samasuguseid järeldusi ka töö-hoolekandeminister.

Sel kewadel oli näituseks samasugune juhtumine ühe teise töolistewanemaga. Nimelt tahtsid Tallinna linna tööhoowi töölised omale töolistewanemat walida, siis tehti siin jällegi takistus töö-hoolekandeministeeriumi poolt. Esimene kord, kui Tallinna hoowitöölised olid omale wanemad walinud, siis teatas töökaitse kommissar järgmist: „Tallinna linna hoowitöölise wanemate walimisi korraldawale komiteele. Esitatud palwe peale 17. skp. teatan, et ülalnimetatud koosoleku protokollile järele otsustades, on walimine wanematenõukogu põhikirja § 14 järele sündinud, mispärast töolistewanemate walimine seaduslikuks tuleb tunnistada.

J. Kisper, I jaoskonna töökaitse kommissar.“

See tähendab, töökaitse kommissar leidis, et see walimine on sündinud täiesti seaduspäraselt, et siin mitte midagi seaduswastast ei ole, mida oma allkirjaga tunnistab. Temal ei tulnud mõttesegi, et see seadus ei käi linnatöölise kohta, tema leidis, et see käib kõigi töölise kohta. Sest ei ole tõepoolest mingisuguseid wäljawõtteid tehtud seaduses, waid on öeldud selgesti, et ta käib kõigi töölise kohta, kõigi töökodade kohta, kus on vähemalt 10 töölise, ja nii on saanud sellest aru sõjaministrile alluward ametnikud. Aga peale selle, kui wabrikantide ühisuse poolt ülesse tõsteti küsimus, et see seadus tuleks muuta, peale selle hakatakse seadust täiesti teisiti seletama, kui see tõepoolest on, ja sellesama Tallinna linna hoowitöölise wanema walimise kohta tuleb nüüd ka wäga huwitaw dokument. Selle järele kui Tallinna linnawalitsus seda küsimust arutanud ja leidnud, et linnawalitsus

peaks ikkagi töölise nõudmiste wastu kaitstud olema ega tahtnud sellepärast tunnistada neid walimisi. Ja kui Tallinna linnawalitsuse, kes seekord esines ka ette-wõtjana, seisukoht töö-hoolekandeministeeriumis sai teatawaks, siis kirjutas sama töökaitse kommissar Kisper hoopis teisiti ja nimelt sõna sõnalt nõnda:

„Tallinna linna hoowitöölise wanemale.

„Riigi Teatajas“ nr. 6 — 1919 a. wäljakuulutatud wabrikute ja tehaste wanematenõukogude põhikiri käib ainult wabrikute ja tehaste kohta. Linnawalitsuse tööhoowi töolistewanemate walimise asjus tuleks Teil linnawalitsusega kokku leppida.

J. Kisper, I jaoskonna töökaitse kommissar.“

Nii siis, kui ette-wõtja seadust teisiti seletas, siis muutis ka kommissar oma seisukoha. See näitab waid seda, et siin mitte seadus süüdi ei ole, waid et tahetakse nendest noorusrumalustest ennast wabastada, nagu härra Päts ütleb. Siin ei saa muud ütelda, kui see on täielik seaduse rikkumine.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Keerdo, kui Teie ütlete, et seal sihilikult seadusi rikutakse, siis peate Teie selleks ka tõendusi esile tooma.

P. Keerdo (töörp.): Igatahes kons-tateerime meie seda, et walitsus, käesolewal juhtumisel sõjaministeerium, on maks-waid seadusi rikkunud, see on, neid seadusi, mis wähegi kaitset pakuwad töölisele. Riigikogu asi on nüüd öelda, kas tema leiab, et see täiesti seadusepä-rane, kui walitsus rikub maks-waid seadusi, wõi arwab Riigikogu enamus, et walitsus ei tohi seadust rikkuda, wõi jälle ta tohib rikkuda waid neid seadusi, mis kitsenda-wad jõukamate kihtide huwisid. Selleks esitamegi selle arupärimise, et teil wõimalus oleks oma seisukohta awaldada.

Teen ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja J. Tõnisson: Panen arupärimise-ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepaneku poolt on antud 23 häält, arupärimise-ettepanek on tagasi lükatud.

P. Keerdo (töörp.) (kohalt): Teen ettepaneku sedelitega hääletada. (J.

Soots (põl.): Mis sedelitega? Sedelitega hääletada arupärimist, missugused uudised! O. Amberg (kristl.): Ta ei tunne kodukorda!

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu kodukorras on öeldud, et Riigikogu liige võib nõuda hääletamist sedelitega ainult sel korral, kui „poolt“ ja „wastu“ häälte wahe mitte suurem ei ole, kui 5. Siin aga wastuhääletamist ei ole. Ja minu teada ei ole senni Riigikogus niisugustel kordadel sedelitega hääletamist praktiseeritud. Kui pretsedenta mitte ei ole, siis ei saa ma seda ettepanekut arwesse wõtta.

8. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud wäärnähtuste puhul selgunud puuduliku järelwalwe kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Lääne maakonna rewisjoni komisjoni ja siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsuse rewidentide poolt on käesolewal aastal awalikuks tehtud terve rida wäärnähtusi Lääne maakonnawalitsuse asjaajamises ja arwepidamises. Wahekirjaga 24. maist s. a. nr. 736 on siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsus teatanud Lääne maakonnawalitsusele, et „maakonnawalitsuse esimehe, toitlusosakonna juhataja

Saar'e tegewus kannab peawalitsuse äränagemise järele nuhtlusseaduse §§ 354, 474 ja 485 ettenähtud süüteo tundemärke ja sellepärast on maakonnawalitsuse asjaajamise ja arwepidamise rewideermise protokoll 13.—15. märtsist s. a. ühes sellesse asjasse puutuwate lisadega kohtupalati prokurööri korraldusse saadetud.“

Maakonnanoükogu poolt hiljem moodustatud erikomisjon on peale warem awalikuks tehtud wäärnähtuste ilmsiks teinud rea uusi korratusi maakonnawalitsuse esimehe, põllumajandus- ja toitlusosakonna juhataja Saar'e tegewuses. Erikomisjoni wastawate andmete ja ettepanekute põhjal on Lääne maakonnanoükogu oma koosolekul 29. septembril s. a. otsustanud: maakonnawalitsuse esimees A. Saar'elt sisse nõuda summad, milliste suuruses maakond A. Saar'e korratu tegewuse läbi kahju on saanud,

sel korral aga, kui Saar tõrgub nõutud summasid kahe nädala kestes õiendamast, nõudmisele kohtulik käik anda. Tähen-datud otsust ei ole järelwalwe korras protesteeritud ning nõnda tuleb see otsus siis täies ulatuses lugeda seaduspäraseks siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsuse äränagemise järele. Sama peawalitsus ei ole aga tarwilikuks leidnud wõi wõimalikuks lugenud erikomisjoni poolt konstateeritud uute wäärnähtuste suhtes maakonnawalitsuse esimehe Saar'e tegewuses täita neid kohustusi, mis omawalitsuse ajutise järelwalwe seaduse § 6 ette nähtud. Wähemalt ei ole kunni siamaani Lääne maakonnawalitsusel teada, et wastawad materjaalid oleksid saadetud kohtupalati prokurööri korraldusse. Teiselt poolt olla aga kohtupalati prokuröör siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsuse poolt käesolewa aasta maikuu esitatud andmete põhjal algatatud juurdluse maakonnawalitsuse esimehe Saar'e asjus lõpetanud.

Ülaltoodu põhjal paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas wastab tõele, et kohtupalati prokuröör on lõpetanud Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e wastu alustatud juurdluse?

2. Millistel põhjustel on siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsus keeldunud uute, hiljem ilmsikstehtud wäärnähtuste puhul Lääne maakonnawalitsuses täitmast omawalitsuse ajutise järelwalwe seaduse § 6 ettenähtud kohustust?

3. Kas tuleb alustatud juurdluse lõpetamist ja uue mittealgatamist seletada omawalitsuste järelwalwe ja eelarwete ning aruannete kohta käiwate ajutiste seaduste puudulikkusega?

4. Kui ja, siis — kas on Wabariigi Walitsusel kawatsusi ja milliseid nimelt wastawate seaduste muutmiseks neis osades, mis käsitawad ametnikkude wastutusele wõtmise wõimalusi ametialaste kuritarwituste eest?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu lähema arupärimis-koosoleku päwakorda.

Tallinn, 20. 11. 23.

(Allkirjad) Oskar Gustawson.
J. Piiskar.
J. Tiks.“)

O. Gustawson (is.): Hljutise ipsbergiaadi ajal Riigikogus peetud läbirääkimiste puhul puudutasin ma muuseas mööda minnes Lääne maakonnawalitsuse „paanamaid“. Siis hüüti mulle põllumeeste kogude rühmast etteheitwalt walehele: „Mis see asjasse puutub!“ Wastates sellekordsele wahelhüüdele tähendasin ma, et prowintsi Saared on pealinna Ipsberg'iga paratamatud epigoonid. Tol korral ei teadnud ma aimatagi, et mul juba lähemal ajal käesolewa arupärimise armust awaneb wõimalus mööda minnes puudutatud küsimust lähemalt käsitades tõmmata põhjalikumaid ja põhjendatumaid paralleele nende kahe nähtuse suhtes. Pealinna Ipsberg ja prowintsi Saar on tänapäewa tüübid, kelledest üks wäärib teist. On väljaspool kahtlust, et ipsbergism ja saarism on ühe ja sama isa lapsed. (J. Soots (põl.): Aga kuuis selle gustawismiga lugu on?) Selle isa nimi on korrupsioon. Nii ipsbergism kui saarism on upsakalt opositsioonis kõige sellega, mida meie oleme harjunud aktsepteerima tawalise lubatawuse ja lubamatuse all. Üks kui teine tunnustab waid moodsa äriwaimu kategoorilist imperatiivi: saa rikkaks! Ühe kui teise kategooria kangelaste tõusutee osutab otse üllatawalt sarnaseid hüppeid: paljast poisist üleöö rikkaks rahameheks. Samuti ei ole hurwitusega konstateerida seda pooljumaldawat ja poolkadestawat imetlust, millisega üht kui teist tüüpi kangelasi toetab ja julgustab ning kaitseb see ringkond, kuhu kangelane poliitiliselt kuulub. (J. Hünerson (põl.): Õige rõõmsad sõnad!) Kui Eesti ajalugu kord wääriliselt hindab Ipsberg'i, siis ei tohi ta päris waikides mööda minna suure „õpetaja“ pesuehtsast epigoonist Saar'est.

Meie tänane arupärimine käsitab Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud wäärnähtusi ning nende puhul ilmsikstulnud puudulikkude järewalwet teatud suunas. Meie arupärimise teraw ots on sihitud sündmustiku peakangelase Lääne maakonnawalitsuse esimehe, põllumajandus- ja toitlusosakonna juhataja A. Saar'e wastu. (Wahelhüüe J. Soots'i (põl.) poolt.) Teatawasti on mõnel wäga raske pea, et teatud parallelismist aru saada. Nähtawasti kuulub härra Soots seesuguste raskepealiste hulka. Ma koridan, meie arupärimise teraw ots on sihitud sündmustiku peakangelase Lääne

maakonnawalitsuse esimehe, põllumajandus- ja toitlusosakonna juhataja A. Saar'e wastu, kes kehwa instruktorina enne ilmasõda oli suutnud omandada wäikese talukoha kusagil taga Tallinna ja kes Eesti iseseiswuse ajal oli parajasti tõusnud paari wõi koguni kolme karjamõisa pidajaks, siis kui ta Lääne maakonnawalitsuse etteotsa astus. Põhjendades käesolewat arupärimist katsun ma küsimust käsitada asjasse puutuwate ametlikkude materjaalide alusel, et neist wälja minnes selgitada, kas oli meil põhjust pöörata arupärimise lõpposas toodud küsimistega Wabariigi Walitsuse poole.

Ma wõtan sellepärast härjal otsekohe sarwist kinni. (J. Soots (põl.): Teie ise olete härgade liidus.)

1. märtsil 1923 a. rewideeris maakonnawalitsuse rewisjoni komisjon maakonnawalitsuse asjaajamist üldse ja toitlusosakonna arwepidamist eriti. Selles protokollis juhiti muuseas tähelpanu järgmistele asjaoludele:

„Komisjon asus maakonnawalitsuse kassade rewideerimisele. Kassapidamine sünnib kahes osas: maakonna üldine kassa ja toitlusosakonna erikassa. Toitlusosakonna kassas pidi olema kassaraamatu järele 602.966 marka 73 penni. Selle summa katmiseks leidis kassas sularaha 219.966 marka 95 penni, Wene duuma rahas 3.000 rbl. ja maakonnawalitsuse esimehe A. Saar'e allkirju raha saamise üle 380.000 marga peale. Allkirjad on järgmised: 1) Mk. 150.000. Allkiri. Toitlusosakonna kassast olen wastu wõtnud kaubaarwete maksmiseks, summa üks sada wiiskümmendtuhat marka 7. detsembril 1922 a. Saar.

2) Toitlusosakonna kassast olen wastu wõtnud arwete õiendamiseks Tallinnas summa üks sadatuhat marka. 15. detsembril 1922 a. Saar.

3) Mrk. 15.000. Allkiri. Toitlusosakonna kassast wõtsin wastu summa wiisteisttuhat marka. 30. detsembril 1922 a. Saar.

4) Mrk. 100.000. Allkiri. Toitlusosakonna kassast wõtsin wastu laenu kombel, rahwalugemise instruktoritele tašu maksmiseks üks sadatuhat marka. 30. detsembril 1922 a. Saar.

(M. Martna (sd.): Ausad allkirjad!)

5) Mrk. 5.000. Allkiri. Olen toitlusosakonna kassast wastu wõtnud wiisttuhat marka. 30. jaanuaril 1923 a. Saar.

6) Mrk. 10.000. Allkiri. Toitlusosakonna kassast olen wastu wõtnud kümmetuhat marka. Saar. 26. weebr. 1923 a.“

„Maakonnawalitsuse esimehele allkirjade wastu raha wäljaandmise kohta maakonnawalitsuse otsuseid olemas pole. Rewisjoni komisjon otsustab: tänane protokoll maakonnakogule otsustamiseks ette kanda, ühtlasi maakonnawalitsusele ülesandeks tehes oma seletustega nõukogus esineda.“

Ma kriipsutan waid alla sama asjaolu, mille peale rewisjoni komisjoni oma protokollis tähelepanu juhib, nimelt: enam kui kodust asjaajamist toitlusosakonnas, kus osakonnajuhataja Saar wabalt summasid wälja wõtab, ilma et selleks maakonnawalitsuse wastawaid otsuseid olemas oleks. (M. Martna (sd.): Mat side w i i s i.) Samuti on huwitaw suurejooneline „Estooniale“ wiljaostu operatsioon, millises miljonid mängus, mida aga Saar toimetab ilma maakonnawalitsuse otsuseta ja maakonnakogule nõusolekuta kergel käel, isegi mitte waewaks wõttes „Estooniaga“ sõlmida wastawat kirjalikku lepingut. Selle „Estoonia“ wiljaostu operatsiooni kohta leidub rewisjoni komisjoni protokollist järgmist:

„Toitlusosakonna raamatuid läbi waadates, näib üheks suuremaks 1922 a. tehtud operatsiooniks olewat põllumajanduse keskühisus „Estooniale“ wilja ülesostmine. Maakonnawalitsusel on olnud 1922 a. mitmed kaubanduse operatsioonid, mida õnnestanuteks lugeda ei saa, näituseks Halliste linäühisuselt elektrilampide ostmine, härra Langeberg'ilt büroksiliini ostmine jne. Üheks sarnaseks juhtumiseks peab ka „Estoonia“ wilja operatsiooni pidama. Maakonnawalitsuse toitlusosakond maksis 1922 a. weebruaris ja märtsi algul omast rahast „Estoonia“ wilja eest 1.022.279 marka 50 penni wälja, kuna ta alles 1. XII. 22. selle arwe katmiseks on saanud 300.000 marka ja 7. XII. 200.000 marka. Saada on weel praegusel silmapilgul „Estoonia“ käest oma raha Mrk 522.279.25 ja arwestatud wahetasu 37.607 puuda wilja pealt à Mrk. 5. — 188.035 marka ning wahe, mis on tekkinud wilja alla määratud hinna sisseostmisest, on 20.133 mrk. 25 penni. Summa 730.447 marka 50 penni.“

Toitlusosakonnal enesel on suuremad summad wekslite peal wõlgu, milliste

pealt kõrgeid protsente tuleb kanda ja kantakse. Kui selsamal ajal toitlusosakonnal omal suuremad summad saada on, mille pealt temale protsente ei makseta, siis ei ole olukord kõige parem. Maakonnas asuwad ühistegelised asutused toimetasid sedasama wilja ülesostmist tarwitajate keskühisusele, saades wilja ostmiseks raha ette ja wahetasu 10 marka iga ostetud wilja puuda pealt. Kirjalikku lepingut toitlusosakonna ja „Estoonia“ wahel sõlmitud pole, nii, et asjaajamisest näha wõiks, mis ajaks „Estoonia“ kohustatud on wõlguolewat summat ära tasuma. Wõlg tuleb „Estoonia“ käest silmapilkselt sisse nõuda. Ei ole õiglane, kui üks ühistegelise asutus, nagu „Estoonia“, teise ühiskondliku asutuse rahadega opereerib, pealegi weel sarnase asutuse rahaga, kes rahapuuduse tõttu oma kohustusi palgamaksmises täita ei suuda. Nagu eelpool tähendatud, ei ole maakonnawalitsuse ja „Estoonia“ wahel kirjalikku lepingut tehtud ega ka otsekohest kirjawahetust olnud. Ka raha 500.000 marka (300.000 + 200.000) pole saadud mitte „Estoonia“, waid maakonnawalitsuse esimehe A. Saar'e käest. Kelle operatsioon wiljaostmine tõelikult on, jääb rewisjoni komisjonile teadmataks.“ Nii siis rewisjoni momendil oli maakonnal wiljaostu arwel saada 730.447.50 pn. (M. Martna (sd.): Kelle käest?) See summa on arwatawasti „Estoonia“ poolt wälja makstud, aga toitlusosakonnaga alles õiendamata. (M. Martna (sd.): Tõesti wälja makstud?) Selle kohta kannan ma wastawad dokumendid ette. Enne aga lubatugi weel ette kanda paar wäljawõtet rewisjoni komisjoni protokollist. „1) 12. jaanuaril on kassast „Nobeli“ ärile petrooleumi eest wõlguolewa summa katmiseks 140.000 mk. wälja kirjutatud, kuna tõendusdokumentide hulgas maakonnawalitsuse härra Saar'e allkiri raha saamises olemas on. 2) 17. märtsil on kassaraamatu järele wälja kirjutatud Tiiman'ile 11.040 mk., Jeberg'ile — 4.600 mk., Tints'ile — 5.520 mk., Kallas'ele — 14.720 mk. kokku 35.880 mk. Kuna dokumentide hulgas leidub härra Tonkman'i allkiri raha wastuwõtmise üle edasiandmise otstarbel. Tõendusi, et tõelikud rahasaajad raha kätte oleks saanud, pole olemas. Wolitust, nagu eelmiselgi juhtumisel, dokumentides ei leidu.“ (W a h e l h ü d e d p õ l l u m e e s t e r ü h m a s t.) Ma ei tea

mitte, kas sama härra Tonkman, wõi mõni teine sealtpoolt küljest.

3) Wäljamaksmise üle pealkirjad — lubad — on tehtud wäga sagedatel juhtumistel kantseleiametnikkude — asjaajaja — poolt, kuna maakonnanoükogu poolt 28. XI. 1921 a. kinnitatud kodukorra § 15 järele kuluarwed wastawa osakonna juhataja poolt tõeks tunnistatud peawad olema.

7) Tarwitajate keskühisuse arwelt on wiimase lubaga maksetud 7. detsembril 1922 a. Wigala linatööstuse ühisusele 250.000 marka puhtas rahas wälja, kuna linatööstuse ühisus sel ajal maakonnawalitsuse toitlusoskonnale 99.551 mk. 50 p. wõlgu on olnud, missugune arwe aga wäljamaksmise puhul sugugi arwesse wõetud ei ole. 8) Ristil olewa toitlusosakonna lauhoidja on saanud osakonnalt palka 3.000 marka kuus. Asjaajamisest ei leidu andmeid, kelle määratud see palgamäär on. Ei ole nõukogu ega ka walitsuse otsust. 9) 14. oktoobril on toitlusosakonna kassast peakassa kaudu Wigala mõisale 75.000 mk lühikeseajaliseks laenuks antud ilma maakonnawalitsuse otsuseta.

Need on tõsiasjad, mille peale rewisjonikomisjon tähelpanu juhtis. Ma rõhutan weel kord, kummaliseks kujuneb lugu „Estonia“ wiljaostmise operatsiooniga juba algusest peale. Aga need kõige suuremad maasikad tulewad alles lõpupoole nähtawale. See kõik selgub aga, kui järjekorras waatleme asjade arenemist.

13., 14. ja 15. märtsil 1923 a. rewideerisid siseministeeriumi omawalitsusasjade peawalitsuse rewidendid Loorits ja Hendrikson Lääne maakonnawalitsuse asjaajamist ja arwepidamist, kusjuures peale muu konstateeriti järgmist:

„Maakonnanoükogu poolt koosolekul 28. nowembrist kuni 1. detsembrini 1921 a. wastuwõetud kodukorra järele on maakonnawalitsuse tegewus jaotatud osakondadeks, kes — igaüks oma piirkonnas — saadawad täide maakonnanoükogu ja maakonnawalitsuse otsuseid, korraldusi ja kawasid, täidawad riigivalitsuse ja eraasutuste ning elanikkude seaduslikka nõudmisi ja soowe niipalju, kui nende wõimupiirid ja wolitused seda teha lubawad, kuid põhimõttelised küsimused, mis ei ole maakonnanoükogu otsustes ja juhtnõuroides, eelarwetes ja kawades otse-

kohe ette nähtud, peawad maakonnawalitsuse liikmed kollegiaalselt otsustama

2) Toitlusosakonna kassas on sularahha 69.848 mk. 20 p. Kassast läbikandmata dokumentisid rahasaamise kohta on

7. detsembril 1922 a. Saar — kaubarwete maksmiseks Emk. 150.000.—; 15. detsembril 1922 a. Saar — arwete õiendamiseks Tallinnas Emk. 100.000.—; 30. detsembril 1922 a. Saar wastu wõtnud Emk. 15.000.—; 30. detsembril 1922 a. Saar — laenu kombel rahwalugemise instruktoritele tasu maksmiseks Emk. 100.000.—; 30. jaanuaril 1923 a. Saar — wastu wõtnud Emk. 5.000.—; 26. webruaril 1923 a. Saar — wastu wõtnud Emk. 10.000.—“

Nagu näete, kinnitawad rewidendid omalt poolt samu tõsiasju, mille peale rewisjonikomisjon juba enne tähelpanu on juhtinud.

Edasi leiame järgmised wäljawõtted:

„Debitooride-kreditooride üksikud arwed näitawad:

Wõhma Wanamõis, wõlgnedes 1921 a. oktoobrikuust saadik 82.825 mk. 88 p. sai 30. detsembril 1922 a. wilja eest 1.047.180 mk., ilma et sellest tema wõlg kinni peetud ja arwed wastamisi ära õiendatud oleks.

Samuti on Kiltsi mõis, kes 1921 a. algusest saadik wõlgneb 37.782 mk. 20 p., saanud wilja eest 30. detsembril 1922 a. 276.160 mk., ilma et sellest tema wõlg maakonnawalitsusele kinni peetud oleks.“

On kummaline — maakonnawalitsus maksab sajatuhandeli summasid wälja samadele isikutele, kelle käest tal aastate kaupa wõlg on olnud saamata. Kas see korralik asjaajamise wiis on, seda otsustagu igaüks ise.

Edasi öeldakse wiljaostu operatsiooni kohta:

„Estoniale“ ärasaadetud ja debiteeritud wilja kogusumma oli 37.607 pd. mitmesugust wilja, mille eest oli makstud 8.953.712 mk. 50 p. Kulud 15.740 mk. 50 p., wahetasu á Mk. 5.— puuda pealt, kokku on saadud 9.157.488 mk. „Estonialt“ on saada tähendatud rewideerimise päewal 730.447 mk. 50 p. Wiljaostu dokumentide hulgas on rahasaamise kwiitung 2.527.830 m. 75 p. peale ilma tempelmaksustamata. Wiljaostmise kohta „Estoniaga“ ei ole mingisugust kirjalikku lepingut ega maakonnawalitsuse otsust.

Wäljamaksmised toitlusosakonna kassast on tehtud ilma osakonna juhataja kirjaliku maksukäsuta. Neile on alla kirjutatud mõned asjaajajad, mõned laduwalitsejad. Mõned neist on õige puudulikult tõestatud, mõned arwed on õigustamata, nagu 14. jaanuaril 1922 a. on Saar saanud 140.000 mk. petrooleumi wäljamaksmiseks „Nobel-Standartile“, mille kättesaamine wiimase poolt senni tõestamata. 2. weebruaril 1922 a. on Saare käsul K. Timberg'ile kaalisoola arwele 45.000 mk. wälja makstud ilma wastawa arweta. 14. oktoobril 1922 a. on Saare käsul toitlusosakonna kassast 75.000 mk. laenatud majandusosakonnale ja sealt Wigala mõisale, kes 1. jaanuaril 1923 a. wõlgnab maakonnawalitsusele kogusummas 1.940.000 mk.“ Need olid asjad, mis ilmsiks tulid siseministeeriumi omawalitsus- asjade peawalitsuse rewidentide wastawal rewisjonil. Lisaseletuste saamises pööras siseminister omawalitsus- asjade peawalitsuse kirjaga 24. märtsil 1923 a. nr. 736 all Lääne maakonnawalitsuse poole. Päriti aru terve rea küsimuste kohta. Seal leidis 14. punkti. Ma ei hakka neid kõiki ette kandma, waid toon mõned üksikud neist:

1) „Mispärast seisawad kassast wäljaantud summad, majandusosakonnas 25.819 marka, (toitlus-) kaubandusosakonnas 380.000 marka raamatutesse kandmata ja arwestamata. 2) mispärast debitoridelt ei ole wõetud mingisuguseid maksukohustusi ja mispärast kaubad ja ained on antud neile wõlgu ilma mingisuguse allkirja wõtmata. 3) Mispärast ei ole debitoridega wõlaarweid ära õiendatud, kui neile summased wälja makseti. 4) Kelle korraldusel, mis põhjusel ja otstarbel toimetati „Estonia“ wiljaostmise operatsioone, palju on nendeks tarwitatud maakonnawalitsuse ametnikka, ruume, weo- ja muid abinõusid, ja kui palju see kõik raha peale hinnatult mak- sab. 5) Mispärast ei arwestatud wilja- ostu operatsioone kohe, waid kanti raamatutesse alles aasta lõpul. 6) Kelle poolt on wastu wõetud ja mispärast tempel- maksustamata wiljaostu arwed 2.527.830 marga 75 pn. pealt. 7) Mispä- rast ei ole normiwilja waheraha 938.232 m. 25 p. Eesti panga kohaliku osakonda siseministeeriumi arwetele sisse makstud, nagu seda nõutakse sise- ministeeriumi omawalitsus- asjade peawa- litsuse ringkirjades 22. sept. 1922 a. nr.

2399 ja 28. okt. 1922 a. nr. 2935. 8) Mis- pärast on wäljamaksmised toitlusosa- konna kassast toimetatud ilma- osakonna juhataja maksukäsuta wõi tõestuseta, nagu nõutakse maakonnakoogu poolt kinnitatud asjaajamise korra § 15. 9) Mis- pärast ja mil põhjusel on summased wälja maksetud ilma arwete ette panemata ja kõrwalistele isikutele wälja maksetud raha ilma wastawa wolituseta. 10) Mis- pärast ja mil põhjusel on A. Saar'ele sum- masid wälja antud ilma otstarbe määra- mata, edasiandmiseks wõetud summased lastud tema käes seista kuude wältusel, ilma et oleks temalt nõutud nende sum- made äramaksmist sinna, kuhu oli mää- ratud. Iga sarnase summa kohta anda üksikasjaline seletus, kas, kunas ja kellele summad edasi antud on. 11) Miks anti maakonna summadest laenusid, kuna maakond ise oma maksukohustusi ei suut- nud täita ja wõõraid summased omawoli- liselt tarwitas, mis põhjal üldse maakon- nawalitsuse summadest laenusid anti ja maakonna nimel laenusid tehti, ilma ma- konnanõukogult selleks luba küsimata.

Kõigi nende ülesseatud küsimiste peale anti seletust kolmelt poolt korraga. Kõige- pealt Lääne maakonnawalitsuse liigete härrade Dawidoff'i, Tammeweski ja Park'i poolt. Need püüdsid wiljaostu operatsiooni kohta seletada, et see olla olnud Saar'e puht isiklik operatsioon. Sel- lepärast ei ole nad tarwilikuks lugenud jälgida selle operatsiooni läbiwiimist ja lõpetamist. Muuseas ütlewad nemad oma seletuskirjas järgmist toitlusosa- konna kassa kohta: „Toitlusosakonna kassas leiduwate dokumentide kohta 380.000 marga peale seletame, et see summa on wõetud mitmesugusel ajal selle osakonna juhataja, maakonnawalit- suse esimees Saar'e korraldusel toitlus- osakonna ladusse ostetud ja wõlgusaade- tud kaubarwete õiendamiseks Tallinna ärides. Allkirjad wõetud summade peale hoiti kassas. kunni osakonna juhataja poolt originaalarwete ettepanemiseni. Niisugune kord on, meie teada, ka teistes kaubandusliku iseloomuga ärides mak- sew. Et käesolewal juhtumisel eelpool tähendatud allkirjade wastu wõetud sum- mad kawa aega õiendamata olid, oli meil teadmata. Awalikuks tuli see rewideeri- mise puhul.“

Siit selgub: Saar wõttis summad wälja, hoidis need enda käes ilma, et sel- lest oleks maakonnawalitsus wõi rewis-

joni komisjoni midagi teadnud. Edasi tõendavad need maakonnawalitsuse liikmed: „Maakonnawalitsuse koosolekul ei olla arutusel olnud normiwlja sissemaksmise ja mittersissemaksmise asju. Seletuse selle kohta esitab maakonnawalitsuse esimees Saar, kui toitlusosakonna juhataja.“ Tähendab, härra Saar on teatud summa, mille edasimaksmise kord wastawates määrustes ette nähtud, teistsuguseks otstarbeks tarwitanud. Kolmandaks konstateeritakse: „Ilma maakonnanõukogu otsuseta tehtud laenude asjus, millele kohta märkus tehtud siseministriumij rewidentide protokollis, seletame: Wigala mõisale antud laen 75.000 marka on lühikeseajaline laen ja on talle antud ilma maakonnawalitsuse ja maakonnanõukogu otsuseta esimees Saar'e korraldusel, millest meil teada ei ole olnud.“

Meie arusaamise järele on see väga kodune ja omapärane kord, kus maakonnawalitsuse esimees wõtab maakonna kassast kümned- ja sajatuhandet margad wälja ja tarwitab neid oma äranägemise järele, ilma maakonnawalitsuse ja maakonnanõukogu wastawate otsusteta. Kas kogupõllumehed sarnase asjaajamise korra täiesti loomulikult loewad, seda meie muidugi ei tea, aga harilik asjaajamise wiis see küll ei ole. (J. Holbergi (põl.): Küll kohus teeb otsusel.) Härra Saar omalt poolt katsub neis küsimustes, mille wastamine isiklikult tema hooleks on jäetud, asja nii seletada, nagu ei oleks siin kaffi mitte midagi. Aga tema seletuskirja läbi lugedes saab ometi mulje, et kõigi awalikukssaanud wäärnähtuste olematuks tegemine Saar'el kuidagi õnnestuda ei taha. Ma ei hakka siin kohal kõiki härra Saar'e seletusi ette kandma. Küll loeksin ma waid mõne iseloomustawa koha ette. Nii leiame sealt p. 4 kohta: Debitooride hulgast on wiljamüüjatele wilja eest wälja maksetud mõned summad.

„Makseti raha wälja hõlbustuse mõttes mitme isiku poolt ja mitmel pool (ärasaatejaamades jne.) Selle korralduse juures ei saanud wõlgnikkudelt saadawalolewaid summast mitte sisse nõuda. Pealegi kohustasid nemad endid toitlus- (kaubandus) osakonnale oma arweid ise ära õiendama ja on ka seda järk-järgult teinud. Neid, kes oma wõlga salgawad, ehk seda tasuda ei suuda, ei ole.“ Kui ruttu nad seda aga tegid ja kui palju maakonnal wahepeal summast sisse tulemata

oli, see on muidugi sootuks teine küsimus. Edasi on huwitaw härra Saar'e seletus p. 9-da kohta. Seal ütleb härra Saar sõna sõnalt: „Kodukorra § 15-da põhjal olen mina kohustatud kuluarweid oma allkirjaga kinnitama, kuid arwesse wõttes minu suurt tegewuspiirkonda ja tarwidust saagedasti wäljasõidul olla, olen wolitanud vähemaid kuluarweid osakonna asjaajajat tõestama, kuid tegelikult wastutan siiski mina kulude tõelikkuse eest.“

Et temal selles suhtes täielik õigus on, selle wastu mina waidlema ei hakka. Mul on elawalt meeles, kuidas „Waba Maas“ mitu korda nuteti selle üle, et tegelikult asjaajamiseks Lääne maakonnawalitsuses härra Saar kuigi palju aega ei saa. Härra Saar waid wilksatawat, enamasti palgasaamise päewadel, wahetewahel maakonnawalitsuse ruumides ja kaduwat siis sealt jällegi jäljetult. Muidugi on see enam kui arusaadaw, sest peale maakonnanõukogu esimehe ameti oli Saar tol ajal ka I Riigikogu liige. Peale selle oli tal nähtawasti väga palju tegemist Wigala linaiühisuses, samuti härra Krupp'i ettevõttes Räägo mõisas ja, wõib olla, weel mõneski teises äris ja ettevõttes. Nagu näete, sarnaneb härra Saar täiesti härra Ipsberg'ile, selle wahega muudkui, et Saar toimib maakondlikus maastaabis ja teise sousti all. Muidu aga needsamad kummalised kokkulangemised ja wahetewahel kadumised ärimehe ja riigiwõimalitsuse tegelase wahel ühes ja samas isikus.

p. 10 kohta ütleb aga härra Saar otsekohe: „Ilma arwe esitamata on raha maksetud K. Timberg'ile, kuid mitte terwe summa, waid üks osa — awansina.“ Härra Saar ei eita mitte tõsiasi, et ilma wastawa arweta teatud summa on maakonna kassast wälja maksetud. (Paremaltiiwalt J. Holbergi (põl.) ja teiste poolt wahelhüüded.) Ma arwan küll, et härra Holberg'il ja teistel tema mestimeestel armas ei ole sarnaseid asju kuulda. (M. Martna (sd.): Küll härra Temant kaitseb!) Seda rohkem, et Wiljandimaal peaaegu samad asjad juba järjega kohtus on ja omal ajal ka Pärnu maakonnawalitsuse maaliitlastest liigetest mõndagi ses mainit suhtes rääkida teati. (Ägedad wasturääkimised paremalt poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson** (helistab): Ma palun rahu! Kui kellegil Riigikogu

gikogu liigetest omas asjas midagi deklareerida on, siis palun isiklikus asjas sõna võtta, aga mitte kohtadelt rääkida.

O. Gustawson (is.): Wiljaostu operatsiooni kohta annab pikemaid seletusi Lääne maakonna toitusosakonna raamatupidaja härra Waldman. Neist seletustest selgub, et wiljaostu operatsioon on toimetatud maakonnawalitsuse operatsioonina. Härra Waldman ütleb järgmist: „1922 aasta weebruari- ja märtsikuudel ostis põllumeeste keskselts „Estoonia“ rukkid, otre ja kaeru Wenemaa jaoks. Ilmusid ajalehtedes kuulutused, milledes ära tähendatud oli ülesostmist toimepanijate ja korraldajate isikute nimed iga maakonna kohta. Lääne maakonna kohta oli nimetatud härra A. Saar. Kui ülesostmine algas, seletas härra Saar, et tema kui maakonnawalitsuse esimees seda operatsiooni mitte eraisikuna toimetada ei taha, vaid silmas pidades toitusosakonna soolamüügist tekkiwaid kahjusid, nendele wastukaaluks soowib, et wiljaostu operatsioonist saadawast wahetasust maakonnawalitsuse toitusosakond niipalju kui võimalik osa saaks. „Estoonialt“ pidi saadama wahetasu künni kümme marka wiljapuuda pealt. Kui palju sellest toitusosakond saab, pidi lõpuks selguma siis, kui kõigi wilja ülesostjatega maal lõpuarwed tehtud, ja neile kuuluw tasuosa ära makstud on. Wilja wastuwõtmine ja ärasaatmine pidi selle juures toitusosakonna töõjõuga toimetatud ja arwed toitusosakonnas peetud saama.“

Edasi öeldakse wiljaostu operatsiooni rahasummade kohta järgmist: „Raha wilja eest maksmiseks ei tulnud „Estoonialt“ mitte otsekohe toitusosakonna nimele ja toitusosakonna kassasse, waid härra Saar'e kui „Estoonia“ wiljaostu toimetaja nime peale krediitpanga osakonda. Et kohe alguses wilja kaunis rohkesti kokku tulema hakkas ja „Estoonialt“ raha weel tarwilisel määral üle kantud ei olnud, oldi sunnitud wiljamüüjatele toitusosakonna kassast raha wälja maksuma.“ Toitusosakonna raamatupidaja tõendab omalt poolt sedasama, mille peale rewisjoni komisjonis siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsuse rewidendid juba tähelpanu olid juhtinud. Wõlgnewa summa kohta, nagu järelelewast „Estoonia“ arwe wäljawõttest näha, oli 1922 a. lõpuks toitusosakonnal oma rahaga wäl-

jamaksetud wilja ja esialgelt 5 mrk. puudast arwestatud wahetasu eest weel saada 730.447 mk. 50 pn., Edasi näitab tema, et I. jaanuariks oli see summa härra Saar'e poolt alles õiendamata. Pärastpoole hakkab härra Saar neid summasid wähehaawal tasuma. Raamatupidaja ütleb oma seletuses nimelt järgmist: „Sel- lele järgneb nüüd weel härra Saar'e poolt ette pandud lõpuarwe. Juuresolewatest paberitest ja dokumentidest on näha, et „Estoonia“ poolt on härra Saar'ele üldse makstud wilja eest ühes wahetasuga 9.332.638 mk.

Sellest üldsummast on toitusosakonna raamatutest läbi kantud — kulud Mk. 15.740.50 pn. ei loe kaasa, sest need on ainult storneerimiseks raamatupidamise korras krediteeritud —, nagu eelolewast „Estoonia“ arwe wäljawõttest näha, kokku 9.141.742 mk. 50 p. seega läbi kandmata — 190.890 mk. 50 pn., missuguse summa kohta härra Saar'e poolt järgmised dokumendid on ette pandud:

1) J. Pliesnik'i kulude arwe Mk. 19.411.—, millest on juba ennemalt arwestatud Mk. 4.221.—, seega	Mk. 15.191.—
2) A. Jakobson'i kulude arwe	„ 849.50
3) K. Tonkman'i kwiitung temale makstud wahetasu üle 17.074 puuda wilja pealt à 5.—	„ 85.370.—
4) G. Anniko ja teiste kwiitung, neile makstud wahetasu üle 4000 puuda wilja pealt	„ 20.000.—
5) Karl Kokla kwiitung temale makstud wahetasu üle 2000 puuda wilja pealt	„ 10.000.—
6) Erich Larson'i kwiitung temale ettemaksumuna 1000 puuda otrade arwel antud raha üle 75.000 mrk., kuna temalt wilja on saadud kokku ainult 15.520 marga eest, seega temalt tagasi saada nõnda siis üldse dokumentide kogusumma	„ 59.480.—
Mk. 190.890.50.—

Nende summade juures lubatagu mind natuke peatada. Kõigepealt mis puutub härra Larson'ilt saadawasse summasse,

siis paistab siin, et teatud härrale on wiljaostmiseks awansina antud suur rahasumma ilma wastawa lepinguta. Pärast aga jäetakse selle raha sissenõudmine maakonnawalitsuse hooleks, kes awansiandmist ega kokkulepet Larson'i ja Saar'e wahel heaks kiitnud ei ole. Samuti on huwitaw lugu rahaga, mis wiljaostu wahetasuna makstud härradele Tonkman'ile ja Anniko'le. Siin osutab mulle kõigepealt imelikuna see asjaolu, et härra Saar, „sooritades“ wiljaostu maakonnawalitsuse nimel, ometi isiklikult ära määrab puhaskasu jaotuse: nii ja nii palju saawad ülesostjad, nii ja nii palju läheb sellest maakonnawalitsuse kassasse. Mina imestan waid ühte, ja nimelt seda, et wõimalik leiti olewat terwelt 5 marka puuda pealt maakonna kasuks määrata. Arwesse wõttes härra Saar'e suuri apetiite üldse oleks pidanud oletada wõima, et 2 margast maakonna kasuks küll oleks saanud ja 3 marka oleks wõinud ilusti ära kinkida wilja kokkuostjatele. Ei ole dokumentaalselt näidatud, et need ja need isikud tõesti oleksid nii ja nii palju wilja kokku wõtnud, waid on lihtsalt maksetud eeltähendatud härradele teatud summad nii ja nii suure wiljapuudade arwu pealt, küsimata, kas tähendatud härrad wilja kokkuostmiseks üldse lillegi on liigutanud. Weel rohkem: kui maakonnanõukogus see asi arutusele tuli, siis ütles maakonnanõukogu liige Weiderman järgmist: „Härra Tonkman on ju awalikul koosolekul teatanud, et saadud wahetasu on läinud põllumeeste kogude heaks, mille kohta tema, Weiderman, tunnistajaid wõib näidata.“ Sedasama tõis- asja on omalt poolt kinnitanud ka Lääne- maa instruktor härra Pärli Paliweres awaliku rahwakoosolekul. Siit näeme siis õieti, milleks need summad on antud üksikute härrade kasutada. Kordub seesama lugu, mille peale omal ajal härra Tõnisson tähelepanu juhtis, kõneledes mähawat kaertest, mille pealt saadud wahetasku aitab täita kogumeeste kuiwaks- jääwaid parteikassaid. Kas aga sarnaste põllumeeste kogude kassade toetamisega maakonna üldkasude hurwides on talitatud wõi on siin kogupõllumeeste parteid maakonna kahjuks lubamatult toetatud, see küsimus tohiks selge olla igauhel, kes sarnased toetussummad oma taskust kinni maksta peab. (J. Soots (põl.): Kas Teie arwates peaks need summad sotside kassasse mi-

nema?) Härra Soots arwab, et iga maakonna summa peaks tingimata kellegi tasku minema, meie aga arwame, et sarnaste summade õige koht on maakonnawalitsuse kassa. Aga arusaamised on ju lõppude lõpuks wäga mitmesugused (J. Soots (põl.): Iseäranis, kui mõnel nii kerge pea otsas on.) Jah, see on õige, kui see Teie enda kohta käib, — sest igaüks tunneb ennast paremini ja otsustab enda järele. (Wahelhüüded paremalt poolt: Aga kas teate ka, kuipalju maakonnawalitsus sellega kasu sai? Kui suur see summa oli, mis maakonna kassasse läks. — M. Martna (sd.): Kas Teie seda summateitea?) Selle kohta wõtab, wõib olla, härra Tonkman sõna. (Wahelhüüed kõneleja kohta paremalt poolt: Seda pole temal tarwis teada. — K. Tonkman (põl.): Mina ei ole Teid wolitanud teatama, millal mina sõna wõtan.) Ja muidugi — Jumala ning Tonkman'i nime ei tohi ju asjata suhu wõtta. (L. Johanson (sd.): Ega iga mees Teie wolnikuks hakkagi.) Siseministee- riumi omawalitsusasjade peawalitsus, kaaludes kõiki rewisjoni ja tagant järele antud lisamaterjaale wiljaostu operatsiooni kohta, teatab oma seisukoha Lääne maakonnawalitsusele wahikirjaga 24. maist 1923 a. nr. 736 all. See kiri on järgmine:

„Kirja täienduseks 24. skp. nr. 736 teatab omawalitsusasjade peawalitsus, et maakonnawalitsuse esimehe, toitusosakonna juhataja Saar'e tegewus kannab peawalitsuse äranägemise järele nuhtlusseaduse §§ 354, 474 ja 485 ettenähtud süüteo tundemärke ja sellepärast on maakonnawalitsuse asjaajamise arwepidamise rewideerimise protokoll 13.—15. märtsist s. a. ühes sellesse asjasse puutuwate lisadega kirja juures. 7. maist s. a. nr. 736 kohtupalati prokurööri korraldusse saadetud. Käesolew kirj tuleb maakonnanõukogule tema esimesel koosolekul ette lugeda.“

Sellega on antud kõik asja juurdlusele wõtmiseks. Selle kirja põhjal pööras kohalik kriminaalpolitsei ülem Lääne maakonnawalitsuse poole, paludes talle esitada asjasse puutuwaid materjaale, milised maakonnawalitsus omalt poolt esitaski.

Maakonnanoükogu aga ei leppinud sellega, waid asus erikomisjoni walides lähemalt walgustama neid wäärnähtusi, milliste eest maakond härra Saar'ele tänu wõlgneb. Enne aga, kui rääkida moodustatud erikomisjoni tegewusest, lubatagu konstateerida, et maakonnanoükogu oma koosolekul, wist augustikuus, leidis, et härra Saar ja terve tolleaegne maakonnawalitsus ei wasta oma ülesandele ja tegi wiimasele ettepaneku ametist lahkuda. Seda aga ei sündinud. Kordus sama lugu, nagu Pärnumaal, kus need kogupõllumehed omal ajal samuti toonitasid, nemad olla 3 aasta peale ametisse walitud ja awaldatagu neile kas wõi sada korda umbusaldust, nemad ei lahkuwat omalt kohalt. Lääne maakonnanoükogu katsus sel teel maakonnawalitsuse esimeest lahkuma sundida, et ta talle määras sada marka kuus palka, oletades, et see härra siis oma teed läheb. Nad eksisid — härra Saar'ele ei tähendanud see midagi. (Wahelhüüed põllumeeste ridadest: Muidugi ei tähendanud see midagi, ta wõis sellegi sada marka tagasi kindida.) Üks põllumees tunneb ju teist. Omawalitsusasjade peawalitsus protesteeris selle otsuse kui mitte seadusepärase wastu. Muidu aga ei tahtnud käesolewas loos ta hilisemas arenemisjärgus omawalitsusasjade peawalitsus täita neid ülesandeid, mis omawalitsuse ajutise järewalwe seaduse § 6 talle peale paneb. Selle juures ei saa ma jätta märkimata tõsiasja, et siseministeerium ei leidnud wõimalikuks tarwitada neid õigusi, mis sama seadus §7-das on ette nähtud, et ühteaegu kohtu uurimise alustamisega teatud isikud ametist kõrwaldatakse. Seda sel puhul ei tehtud. Mööda minnes olgu tähendatud, et mõnikord analoogilistel juhtumistel sarnased ametnikud jalamaid on tagandatud. (K. Tonkman (põl.): Lugege „Waba Maast“ ette. — Siseminister K. Einbund: Tooge näitusi, kuna on tagandatud.) Näituseks Karksi wallawanema tagandamine. (Wahelhüüe: Teda ei tagandanud siseministeerium.) Ma ei ole öelnud, et siseministeerium ta oleks tagandanud.

Ma tähendasin juba, et wahepeal moodustati eriline uurimiskomisjon, mis eestkätt oli kohustatud uurima Wigala mõisa asju. Oli selgunud, et Wigala mõisas oli maad leidnud terve rida asju, mis ei

paista hästi kooskõlas olewat ajutise seadusega walla ja maakonna omawalitsuste sissetulekute, wäljaminekute, eelarwete ja aruannete kohta. Rewisjoni komisjon pidas 21. augustil 1923 a. koosoleku, kus tuli arutamisele kõigepealt W.-Wigala mõisatööliste majaehitamise küsimus. Oli selgunud, et härra Saar, jällegi maakonnanoükogust mööda minnes, isegi ilma maakonnawalitsuse wastawa otsuseta, oli tarwitanud töölistemaja ehitamiseks 631.000 marka. (J. Holberg (põl.): Kas töölistes pidid siis wihma kätte jääma?) Härra Holberg, need on küsimuse kaks erikülge, mida segi ajada ei saa. Kui töölistemaja tarwis on, siis ei wõi seda ometi ehitama hakata, ilma et maakonnawalitsus ja maakonnanoükogu sellest midagi teaks. Ka töölistemaja ehitamiseks on seaduslik kord ette nähtud ja sellest seaduslikust korrast peaksid härrad Saar'edki kinni pidama. (Wahelhüüe J. Temant'i (põl.) poolt....) Muidugi, härra Temant, seda kõneleb Teies endine prokuröör ja ma ei pane seda sugugi imeks. (Wahelhüüe J. Sootsi (põl.): poolt:...) Need wahekorrad peaksid eestkätt härra Saar'ega lahendama ja siis alles minu poole külla tulema.

Töölistemaja ehitamise kohta leiab see komisjon järgmist: „Mainitud töölistemaja ehitamiseks ei ole maakonnanoükogu ega maakonnawalitsuse otsust ega ole selle ehitamiseks eraldi krediiti lubatud.“ See on aga otsekohene makswast korrast möödaminek, sest sarnaste summade määramine on kindlasti ette nähtud.

Edasi leitakse maja enda kohta: „Maja ehitus on läbi wiidud äärmise hooletusega, mis selgub järgmistest nähtustest: seinad on harwad, nii et paiguti wõib sõrmed palkide wahelt läbi pista. põrandad on mulla peale pandud, laed on ühekordsed, neil puudub osalt kate ega ole nad soojapidajaks tehtud, sisemise woodri lauad on kokku kuiwanud, nii et woodrisse paiguti praod on waele tekkinud, aknad ja ukсед on kuiwamata laudadest tehtud, mille järele ruumid sooja ei pea, suurem osa waheseinu on laotud turbast, mis on juba hakanud pudenema, ukсед ei ole korralikult tehtud, waid naeltega kokku löödud, ahjude ehitust ei wõi korralikuks nimetada. Ehituse juures ei ole kinni peetud K. Illimar'i ja ehitaja Mihkels'i wahelisest lepingust: nii et on tegemata jäänud üks ahi ja üks pliit ja

wõtame kuulujutud, et härra Saar olla selle linatööstuse ühisusega lähemalt seotud, kui teised surelikud. Sarnased kuulujutud on Läänemaal liikumas.

Mõisa kaatri kohta otsustas maakonnanõukogu erikomisjoni ettepanekul: „Maakonnanõukogu salajasel hääletamisel 8 häälega poolt otsustab: kellegile Jürgens'ile Wigala mõisast äramüüdud saekaater tuleb wiibimata tagasi nõuda ja maakonnawalitsuse esimees härra Saar'e kulul omale kohale tagasi paigutada. Ei ole aga saekaatri tagasisaamine mitte wõimalik, tuleb maakonnaesimehele kohuseks teha omal kulul samawääriline saekaater endise asemel üles seada 2 nädala jooksul.“ (Wahel hüüe K. Tonkmani (põl.): poolt.) Ma tulen ka selle juurde, andke ainult natukene aega. (J. Piiskar (is.): Kui kipitab, siiseisaa aega anda. H. Anniko (kristl.): Meie oleme wist Lääne maakonnanõukogu koosolekul!) Teie olete ju harjunud sellega.

Nõndasama otsustati maakonnanõukogu koosolekul 8 häälega poolt salajasel hääletamisel: „Wigala linatööstuse ühisuselt kätte nõuda koormakaalu kolmeaastane üür à 2400 mk., kokku 7200 mrk., missugune summa wastaks selle kaalu wananemise protsendile.“

Kõige rohkem tegi aga tolmu rewisjoni komisjoni ettepanek, mis käis wiljaostu operatsioonide kohta „Estooniale“ wilja üles ostmiseks. Rewisjoni komisjoni ettepanekul otsustas maakonnanõukogu salajasel hääletamisel 7 h. poolt 6 erapooletuks jäämisel: maakonnawalitsuse esimehe Saar'e käest maist 1922 a. kunni maini 1923 a. olnud maakonnale kuuluwate rahasummade protsent 182.922 marga 50 penni suuruses temalt sisse nõuda käesolewa aasta jooksul. (H. Anniko (kristl.): Niisugust otsust rewisjoni komisjonil ei ole!) Maakonnanõukogu on need otsused teinud ja ma lugesin nad maakonnanõukogu protokollist. Ühes sellega otsustas maakonnanõukogu omal koosolekul wastu wõtta, 7. h. poolt, 1 wastu 5 erapooletuks jäämisel, järgmise otsuse: „Estooniale“ saadetud wilja eest saadud wahetasu 378.925 mk. 50 p. tuleb terwena maakonna kasuks arwata ja dokumendid, mis tahawad selle summa arwel tehtud kulusid tõendada, tulewad nende tõelikkuse suhtes rewisjoni komisjoni

poolt uurimisele wõtta ning kuluarwed ainult rewisjoni komisjoni nõusolekul wälja maksta.“

Sel puhul tekkisid ägedad waidlused maakonnanõukogus. Selgus, kuidas härra Saar'e poolt olid antud üksikutele härradele wilja ostmiseks suured rahasummad, milliste eest aga ei olnud ostetud ühtegi puuda wilja. Kõige huwitawam lugu oli härra Krupp'iga, Räägu mõisa omaniku, wõi rentnikuga. Selgus, et selle härra kätte on antud wilja ostmiseks 1 miljon 250 tuhat Eesti marka. Kui maakonnanõukogu liikmed selle peale tähelpanu juhtisid, et sarnane suur summa mitmed kiud ilma protsendita tähendatud härra käes on seisnud ning maakond selle tagajärjel kahju kannatanud, siis andis maakonnawalitsuse esimees härra Saar selle kohta seletuse, mille ma siin kohal maakonnanõukogu protokollist ette kannan. „Maakonnawalitsuse esimees Saar seletab, et raha ei ole tema käes seisnud, waid on wiljamüüjatele p. k. „Estoonia“ ülesandel ja „Estoonia“ rahadest ette antud sel ajal, kui weel ei olnud kindel, kes „Estooniale“ Lääne maakonnas wilja kokku ostab. Hiljem, kui wilja kokkuwõtmine tegelikult peale algas, läks see operatsioon maakonnawalitsusele üle, loomulikult läksid ühes sellega ka kõik kohustused, see on: wilja eest ettemakstud summad ja wiljaostmiseks wäljaantud awansid. Sel ajal, kui see maakonnawalitsuse operatsioon oli, ei ole pennigi kellegile ette antud. Raha ettesaadajad tasusid seda wiljaga ära peale Larson'i, kes wõlgu jäi ligi 60.000 marka, ja mis weel praegu maksmata on. Krupp, kes sellekohase lepingu põhjal pidi ära andma oma wilja ja juurde ostma, nii et Tallinna-Haapsalu wahelise raudtee jaamades ära annab 2000 p. rukkid, 3000 p. odre ja 1000 p. kaeru, mille peale tema ette sai odrapuuda pealt 200 mrk., rukkipuuda pealt 250 mrk. ja kaerapuuda pealt 150 mrk., see on 20—40 marka wähem puuda pealt, kui oli ostuhind. Nii sai tema üldse ette 1.250.000 mrk. Ettenägemata asjaoludest tingitud põhjustel sõitis Krupp wiljaostu algul“, — siin on küll „algul“, kuid peaks olema „asemel“, — „Saksamaale ja pidi umbes nädala pärast tagasi tulema, kuid jäi sinna aga pikemaks ajaks. Tagasi tulles oli wiljaostu operatsioon ammu möödas. Oma wõlga pidi tema siis seemnerukistega ära tasuma, kui Wenemaa, eelmise aasta eeskujul, jälle rukkid ostab. Rukkid aga ei oste-

tud. Krupp maksis 1922 a. nowembri lõpul ja detsembri algul 500.000 mrk. tagasi. — Nii siis uus amnestia jälle. „Lõpusumma eest, mis äraantud wiljast üle jääb, pidi seemnewilja andma, kui Wene-maale ostetakse. Et aga sel aastal üldse Wenemaa tarwis ei ostetud, siis maksis Krupp lõpusummad weebruari-märtsikuudel tagasi. Selle järele, kuidas etteantud raha tagasi tuli, sai maakonnawalitsusel olewat „Estoonia“ arwet kustutatud. On täiesti loomulik ärilises ettevõttes, et selle alla ka raha pannakse. Käesolewal juhtumisel on maakond wäikese kapitaaliga ja wäheste tööga puhaskasu teeninud.“

See on härra Saar'e enese lõpukokkuvõtte selle operatsiooni kohta. Meie arusaamise järele on see aga siiski teisiti. Kuigi salata ei saa, et maakond natukene teenis, on ometi kindel, et maakond oleks wõinud teistsuguse korralduse juures kauget rohkem teenida. Mis aga absoluutselt arusaamatu, on see, et miljonilised summad antakse ilma mingi tagatiseta teatud isikute kätte. Mina ei tea mitte, millised need asjad olid, mis tingisid härra Krupp'i Saksamaale sõidu. Siin on mõningaid kuulujutte käimas, milliseid mina ei tahaks siit kohalt laiali kandma hakata. Küll aga esitaksin härradele põlumeestele, kes härra Saar't lähemalt tunnewad, küsimuse, kas need kuulujutud põhjendatud on wõi mitte. Ma küsiksin, kas seesama härra Saar härra Krupp'i ettevõtteis, jahu- ja saeweskis ka osanikuks on? Kui see nõnda on, siis saab minule arusaadawaks, mis põhjusel härra Saar wõimalikuks leidis pidada 1.250.000 marka ilma ühegi protsendita peaaegu terve aasta härra Krupp'i käes. On ju lõppude lõpuks wäga armas asi, kui terwelt 1.250.000 marka terve aasta ilma protsentideta kasutada on. (P. Treiberg (sd.): Kristliku armastuse töö.) Kas see kristlikust armastusest oleneb, selleks mul kahjuks andmed puuduwad. Mina aga rõhutan weel kord seda, et sarnaste wõtetega on küll kõike muud taotletud, kui maakonna huwide tarwilikku kaitset.

Kõigi nende otsustatud summade kohta wõttis maakonnanõukogu omal koosolekul wastu järgmise otsuse: „Kui härra Saar nõutawaid summasid kahe nädala jooksul ära ei tasu, siis teda aju-

tise seaduse walla ja maakonna omawalitsuste eelarwete ja aruannete kohta § 90 põhjal ametist tagandada ja temalt ülemalnimetatud summad kohtu teel sisse nõuda; seda asja ajama wolitada ühes edasikaebtuse ja wolituseõigustuna kõigis walitsuse- ja kohtuasutustes nõukogu liiget Willem Maaker'i.“

See otsus ei ole siia maani järelwalwe korras protesteeritud. Järjekult on ta siseministeriumi omawalitsusasjade peawalitsuse arwamise järele seaduspärane. Kui see aga nõnda on, siis asetaksin ma härra siseministrile küsimise, mis põhjusel ei ole kunni siia maani härra Saar'e suhtes tarwitatud neid õigusi, mis sama seaduse § 90 ette näeb. Seal öeldakse nimelt: „Kui tagasinõutawad wõlasummad tähendatud tähtajal mitte ära ei ole õiendatud, tagandatakse süüdlased teenijad ametist ja nõutakse kulud kohtu teel sisse.“ Mina arwan, et siin seisukoht küllalt selge on: ühelt poolt wastuwõetud otsus, mis protesteerimatult jõusse astunud ja mille wastuwõtmisega on otsustatud süüdlasi tagandada, teiselt poolt tõsiasi, et härra Saar nõutawaid summasid tähtajaks tasunud pole. Otsus wõeti wastu 29. septembril. Nüüd on meil juba nowembri lõpp, aga kunni siia maani ei ole ma weel kuulnud, et härra Saar't tagandada tahtakse. Weel rohkem. Mul on arusaamata, miks ei ole siseminister siin leidnud wõimaliku olewat tarwitada härra Saar'e suhtes ajutise omawalitsuse järelwalwe seaduse § 6-dat, tähendab, sama paragrahwi, mille põhjal tema endiste materjalide alusel algatas kohtuliku uurimise härra Saar'e wastu. Wigala mõisa majapidamises awalikuks tehtud wäärnähutuste kohta ei ole siseministerium seisukohta wõtnud. Kui siseministerium leiab, et maakonnanõukogu wõis teatud summad tagasi nõuda, — siis pooldab ta järjekult, et need summad olid seaduswastaselt wälja antud. Oli rikutud wastawaid seadusi ja loomulik, et seaduserikkujad peaksid omawalitsuse järelwalwe seadusele wastawalt karistust kandma. Siia maani ei ole wähemalt Lääne maakonnanõukogul ja maakonnawalitsusel mitte teada, et oleks katsutud pöörata prokuratuuri tähelepanu nende uute asjaolude peale, mis wahepeal Lääne maakonnawalitsuse esimehe härra Saar'e tegewuses ilmsiks on tulnud. Küll on aga nüüd kuulda, et kohtupalati prokuröör Saar'e wastu algatatud süüdistusasja olla

lõpetanud. Kui uut wastutuselewõtmist algatatud ei ole ega edaspidi algatada ei taheta, siis peab siin tahes-tahtmata oletama, et on wast ehk puudulikud omawalitsuse ajutine järelwalwe seadus ja ajutine seadus walla ja maakonna omawalitsuste sissetulekute, wäljaminekute, eelarwete ja aruannete kohta, wõi peab jälle arwama, et põhjus peitub millegis muus.

Sellepärast seadiski meie rühm oma arupärimises üles küsimuse: kas on see nõnda, et praegumakswad seadused ei wõimalda süüdlaste wastutuselewõtmist tarwilisel määral ja kui see peaks olema nii, kas kawatseb siis Wabariigi Walitsus hakata otsima teid, kuidas ametnikkude wastutuselewõtmise wõimalust suurendades kergendada omawalitsuste ametnikkude wastutuselewõtmist ametialaste süütegude eest. Meie arwamise järele on enam kui kummaline kuulda, et algatatud uurimine on wahepeal hoopis lõpetatud. Wähemalt ajalehtede teadete järele on lugu nõnda. Riigikogu kodukorra kitsaste piiride armust ei saa ma kahjuks käsitada küsimust, mis põhjusel ja millistel kaalumistel kohtupalati prokuröör oma korralduse Saar'e asja lõpetamise kohta on teinud, ja kas meie need põhjused küllaldaseks loeme wõi mitte. Kui siin ei ole midagi muud, siis on arwatawasti wist meie praegumakswad seadused sedawõrd puudulikud, et nad ei wõimalda uurimist jätkata selleks, et wõtta kohtulikule wastutusele härra Saar't asjade eest, millised on tulnud ilmsiks Lääne maakonnawalitsuse tegewuses. Sellepärast leiab meie rühm, et Wabariigi Walitsus peaks tegema üht kahest: kas hoolitsema selle eest, et Saar'e asjale uuesti antaks tarwilik käik ehk jälle, kui praegumakswad puudulikud seadused seda tõesti ei peaks wõimaldama, siis teatama oma kawatsused, kas siin midagi tahetakse ette wõtta selleks, et edaspidi siseministeeriumil ühelt poolt ja prokuratuuril teiselt poolt oleks rõhkem wõimalust nende ametnikkude wastutuselewõtmiseks, keda süüdistatakse ametialastes kuritarwitustes.

Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes, panen ette meie arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepaneku poolt on 42 häält — arupärimise-ettepanek on wastu wõetud. (Wahelhüüe: Waheaeg mää-

rata!) Koosolek on warsti kaks tundi kestnud, sellepärast teen 10-minutilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 12.05 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain.**

Juhataja **J. Tõnisson:** Riigikogu koosolek kestab edasi.

Siseminister **K. Einbund:** Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimise esitajad on esitanud oma arupärimise puuduliku järelwalwe kohta omawalitsuse tegewuses, sellega on see arupärimine sihitud eriti siseministri tegewuse wastu ja sellepärast on mul au Wabariigi Walitsuse poolt tema kohta wastust anda. Ettetoodud motiivid arupärimise kirjalikus tekstis puudutawad puudulikkude järelwalwe küsimust. Rkl. Gustawson oma suusõnalises seletuses on aga asja wiinud laiemale pinnale ja kõnelenud ka Lääne maakonnawalitsuse majanduslikust tegewusest tema otstarbekohasuse poolest. Et selgusel olla, missugune ulatus siseministri järelwalwel omawalitsuse tegewuse kohta on, paluksin teatawaks wõtta siseministri wõimupiiri wastawa seaduse järele. Omawalitsuste järelwalwe seaduse („Riigi Teataja“ nr. 78 — 1919 a.) § 3 ütleb, et „Järelwalwet linna ja maakonna omawalitsuste tegewuse seaduslikkuse üle teostab siseminister isiklikult wõi oma esitajate kaudu, walla ja alewi omawalitsuste tegewuse seaduslikkuse üle — maakonnawalitsuste kaudu.“ § 5 ütleb „Leiab siseminister rewideerimisel wõi muul teel saadud andmete põhjal linna ja maakonnawalitsuste tegewuses seaduste rikkumist, millel kuriteo tunnused märgid puuduwad — ma eriti rõhutan seda — millel kuriteo tunnused märgid puuduwad — siis annab ta sellest wastawale omawalitsusele teada ja määrab tähtajä seadusliku korra maksmapanemiseks.“ Ja kui see seaduslik kord mitte maksma pandud ei ole, siis on siseministril õigus protesteerida selle wastu wastawas administratiiv kohtus. Leiab aga §6 järele, siseminister järelwalwe korras linna- ja maakonnawalitsuste tegewuses kuriteo tunnismärke, teatab ta sellest kohalikule prokuröörile süüdlaste

kohtulikule wastutusele wõtmiseks. Ühtlasi on § 7 järele siseministrile õigus antud omawalitsuste tegelasi ajutiselt kunni asja otsustamiseni kohtus ametist tagandada, kuid ainult kohtu alla andmise korral — ma rõhutan eriti seda.

Nagu Riigikogu liikmed neist ettetoodud paragrahwidest näewad, on siseministrile antud ainult seaduslikkuse järewalwalwe õigus, aga mitte otstarbekohasuse järewalwalwe õigus — ja see on ka iseenestest mõistetaw ja arusaadaw. Kui meie silmas peame meie omawalitsuse asutuste konstruktsiooni, mis millegi poolest lahku ei lähe sellest, mis mujal, kus tõsine omawalitsus tegewuses on. Nagu teie teate, on omawalitsusel oma parlament, see tähendab oma esituskogu, ja oma täidesaatew orgaan, on ka rewisjoni komisjon. Omawalitsusel on oma iseseisew majandus, see tähendab oma büdsheti korraldus. Temal on oma rahwaesitajad rahwa poolt walitud, kes kohalikka seadusi määrusandlikult teostawad, kes järewalwet teostawad. Ta walib ka rewisjoni komisjoni, kes omawalitsuse — rahwaesituse wolitusel ja ülesandel nii hästi otstarbekohasuse kui ka majanduslist järewalwet peab teostama maakonna omawalitsuse täidesaatwate orgaanide ja ametnikkude kohta.

Selle lühikese sissejuhatusse järele lubage minule samuti nagu eelkõneleja, ajal enesel sarwist kinni wõtta, kuid juba teiselt platwormilt ja teises ulatuses, kui eelkõneleja seda tegi. Lugupeetud eelkõneleja läks siin Saare maakonnawalitsuse arwustamisele ja tõi meile asju ette... (Wahelhüüe pahemalt poolt: Egas see Saare maakonnas ei olnud.) Ah soo, ja — Lääne maakonnast, ma palun wabandada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun mitte segada! Asi ei ole seda wäärt, siin on ainult üks sõna tarwitatud teise asemel. (Segased wahelhüüded. M. Martina (sd.): Oo, see on rohkem wäärt.) Ma palun rahu.

Siseminister **K. Einbund**: Lugupeetud eelkõneleja läks Lääne maakonna omawalitsuse majandusliku tegewuse arwustamisele, ja mul jäi tõesti nüisugune mulje, et kui mina peaksin wastama Gustawson'i kõne peale, siis peaksin mina olema Lääne maakonna esimees wõi rewisjoni komisjoni liige wõi mingisugune ametnik Lääne maakonna omawalitsusest.

Praegusel korral aga oma ametialalises seisukorras ei pea wõimalikuks ses ulatuses Gustawson'il wastata, waid pean lähemalt peatama jääma arupärimise enese juures, mis minul kui otsekoheste järewalwalwe teostajal teada on.

See oli 1923 a., kui siseministeeriumi teade tuli ajakirjandusest ja Lääne maakonnanõukogu üksikute liigete kaudu, et Läänemaa majanduslikus ja administratiiwses asjaajamises kõik mitte korras ei ole. Minu poolt tehti 10. märtsil 1923 a., see on, järgmisel päewal, korraldus rewisjoni ette wõtta.

Rewidendid waatasid Lääne maakonna asjaajamise läbi, mille tagajärjed nemad kokku wõtsid wastawas rewisjoni aktis ja selle rewisjoni komisjoni akti sisu, nagu mulle selgus, andis põhjust kuriteo tundemärkide oletamiseks ja sellepärast anti siseministeeriumi poolt rewisjoni komisjoni protokollile kohtulik käik. Asi anti prokuröörile, nii nagu järewalwalwe seaduse § 6 ette nähtud. Nagu eelkõneleja seletas, on prokuratuur määranud asjale lähema uurimise, mis lähema kriminaalpolitsei kätte usaldati ja nagu mina ka kõrwalt kuulnud olen, on seda asja ka kriminaalpolitsei täiendawalt põhjalikult uurinud. Weel täna järelepärimisel telefoni teel sain kohtupalati prokuröörilt teada tema otsuse, mis uurimismaterjaalile tehtud: „Kohtupalati prokurööri poolt lõpetada kr. kp. k. s. § 253 ja 11. aprillil 1917 a. seaduse § 10 põhjal.“ Sellest wõin mina ainult ühe järelduse teha, et kohtupalati prokuröör ei ole rewisjoni materjaalis, mis rkl. Gustawson ette kandis, täiendawa uurimise järele süüteo tundemärke leidnud ja sellepärast asja lõpetanud. Peale minu rewisjoni oli Lääne maakonnanõukogu walinud juba iseseiswalt erirewisjoni komisjoni samade ja teiste majanduslikkude tegewuste uurimiseks. Riigikogu liikmed teawad Gustawson'i kõnest ka need otsused, mis wiimane rewisjoni komisjon teinud.

Läänemaa nõukogu koosolekul 28.—29. septembril 1923 a. on nagu protokollist selgub, selle üle palju kõneldud, pikad waidlused olnud poolt ja wastu ja erilise rewisjoni komisjoni ettepanek hääletamiseks esitatud. Juhataja paneb iseäralise komisjoni ettepaneku hääletamisele, mis on järgmine: Kui härra Saar nõutawaid summasid 2 nädala jooksul ära ei tasu, siis tuleb omawalitsuse eelarwete ja aruannete ajutise seaduse põhjal teda

ametist tagandada ja ülewalmimetatud summad kohtuteel sisse nõuda. Selleks wolitada kõigis walitsuse- ja kohtuasutustes asju ajama nõukogu liiget Willem Maaker'i. — Nagu sellest ettepannud resolutsiooni eelnõust selgub, on maakonnainõukogu poolt... (Sagedased wahelhüüded.) ...on maakonnainõukogu ainult... (Segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu!

Siseminister **K. Einbund**: On maakonnainõukogu otsusele tulnud, see tähendab mitte maakonnainõukogu, sest senni weel otsust ei ole, see on rewisjoni komisjoni ettepanek — on rewisjoni komisjon selgusele jõudnud, et on eelarwest üle kulutatud. Sellepärast tahetakse wastawalt ülemaltähendatud seaduse § 90 korras ettepanek läbi wiia, et kui ülekulud tagasi ei makseta, siis wõetakse esimehe tagandamine ette. See otsuse eelnõu tuleb hääletamisele ja nüüd selgub nõukogu protokollist, et ära on antud 8 häält. Kas need hääled on poolt wõi wastu antud, wõi on nad kõik erapooletuks jäänud, protokollist ei selgu. Mitte midagi ei ole. Siit wõib ainult järelduse teha, et mingisugust otsust Lääne maakonnainõukogu koosolek teinud ei ole, vähemalt selle protokollil põhjal, mis meile järewalwe korras on läbiwaatamiseks tulnud. Ja kui arupärimise põhjenduses rkl. Gustawson seletab, et see otsus on seadusejõusse astunud, sest et omawalitsusasjade peawalitsus seda ei ole protesteerinud, siis peab tähendama, et omawalitsusasjade peawalitsus protesteerib seaduse järele ainult seaduswastalisi otsuseid. Ei anna aga vähemutki põhjust protestiks see otsus, — kui seda nii nimetada wõib, — sest see on wastu wõtmata jäänud wõi lihtsalt lahtiseks jäänud. Wähemalt mina saan sellest protokollist nii aru. Seal nõukogu koosolekul on ette tulnud poliitilised lahkiminekud, seal on kwoorumiküsimus üles tõstetud ja ma ütlen, poolt ja wastu on õige tugewasti wafeldud. Lõpuresultaat on, et 8 häält on ära antud. Protokoll aga ei ütle mitte, mis hääled need on, kas poolt wõi wastu wõi erapooletud. Ma saan sellest ainult ühe järelduse teha, et lihtsalt see asi on sellesse seisukorda jäänud, nagu ta protokollis seisab ja mingisugust seadusewastast kogu selles protokollis ei ole.

Järjekult ei olnud omawalitsusasjade peawalitsusel mingisugust põhjust protesteerimiseks ja protokoll läks täitmisele niisuguses kujus, nagu tema kirjutatud. Sellest Riigikogu liigetele teatawaks tehes, pean ühtlasi asja käigu kohta weel tähendama, et kõneallose koosoleku protokoll ei sisalda eneses kuritegewuse andmeid, mis nõuaksid asjale kohtuliku käigu andmist. See protokoll ei ole rewisjoni materjal, waid läbirääkimiste kokkuwõte, mis rewisjoni komisjoni protokollil põhjal Lääne maakonnainõukogu koosolekul peetud. Ja kui arupärimise põhjendaja ütleb, et miks sellele protokollile ei ole käiku antud prokurööri juures, siis wõin tähendada, et prokuröörile ei saadeta mitte igasugu omawalitsuse protokolle, kui neis ei ole kuriteo tundemärke. Mul ei ole vähemutki põhjust rewisjoni-komisjoni kahtlustada selles, et ta rewisjoni akti ei ole saanud wastawale rahukogu wõi kohtupalati prokuröörile, kui selleks põhjust oli. Mina olen ikka sellel seisukohal asunud, et omawalitsuse rewisjoni komisjoni tegewusesse siseminister ennast segama ei pea enne, kui rewisjon läbi on. Kui siis selgub, et rewisjoni ei ole tehtud mitte küllalt korralikult wõi ei ole kõik süüteo ülesse otsitud, wõi asjale seadusekohast käiku antud, siis alles astub siseminister kui kõrgem järewalwe-wõim tegewusesse ja waatab omalt poolt rewisjoni töö üle, süüdistades rewidente ja rewisjoni komisjoni sel puhul, kui rewisjoni komisjon ei ole mitte oma wõimu tarwitanud selleks, mis seadus temale on andnud.

Siis alles tegewusesse astudes peab siseminister wastutusele wõtma neid, kes kõiki seaduslikka ülesandeid ei ole täitnud. Sellepärast, austatud Riigikogu liikmed, asja praeguses seisukorras ei ole vähemutki põhjust arwamiseks, et Lääne maakonna rewisjoni komisjon just nende täiendawate asjaolude kohtulikuks selgitamiseks, mis peale esimest rewisjoni ette toodi, asjale mitte prokurööri juures käiku andnud ei ole, kui tema süüteo tundemärke leidis. Kui mitte, siis wõis tema loomulikult aktile käigu andmata jätta. See oleks lühidalt olnud (Wahelhüüde pahemalt poolt.) Mina wastan praegu rkl. Gustawson'ile. Ega ma muud ei kõnele, sest küsimine seatakse nii üles: kas on siseminister sellele rewisjoni komisjoni protokollile

käigu andnud. Ma ütlen, et rewisjoni komisjoni protokoll minu käes ei ole. See on omawalitsuse rewisjoni komisjoni protokoll. Minul ei ole mingisugust põhjust arwamiseks, et nad talle käigu andmata jätnud. Seda teie küsite minu käest. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t. K u s s e i s a b s e e k ü s i m u s ?)

Juhataja J. Tõnisson: Kui tarwis on, järgnewad läbirääkimised pärast. Palun mitte kohtadelt rääkida.

Siseminister K. Einbund: Otsekohe ma näitan teile. Siin seisab: vähemalt ei ole kunni siimaani Lääne maakonnawalitsusel teada, et wastawad materjaalid oleksid siseministeeriumist saadetud kohtupalati prokurööri korraldusse. Siin kõneldakse just wiimase rewisjoni komisjoni protokollist. Kaks rewisjoni on olnud: üks siseministeeriumi poolt ja teine täiendawalt maakonna poolt. Selle peale wastamiseks ütlen mina, et rewisjoni komisjon pidi seda ise tegema. Peale lühikese ülewaate puudutaksin weel asjaolusid, mis esitatud arupärimise kirjalikus seletuses. Siin kõneldakse, et siseminister ei ole täitnud kohustusi, mis tema peale pandud järewalwe seaduse § 6. Selle kohta andsin juba seletuse. Teiselt poolt olla aga kohtupalati prokuröör siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsuse poolt käesolewa aasta maikuus esitatud andmete põhjal algatatud juurdluse maakonnawalitsuse esimees Saar'e asjus lõpetanud. Sellest mina ka kõnelesin. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Ma ütlesin juba tähtaja, see on 15. oktoobril on süüdistus lõpetatud.

Ülaltoodu põhjal paneb iseseiswa sotsialistliku partei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega: Kas wastab tõele, et kohtupalati prokuröör on lõpetanud Lääne maakonnawalitsuse esimees Saar'e wastu alustatud juurdluse? Selle peale ma juba wastasin. Millistel põhjustel on siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsus keeldunud uute, hiljem ilmsikstehtud wäärnähtuste puhul Lääne maakonnawalitsuses täitmast omawalitsuse ajutise järewalwe seaduse § 6 ettenähtud kohustust? Seda ma ka seletasin. See tähendab, kui siseministeerium ise rewisjoni tegi, siis läks materjaal kohe kohtupalati prokurööri kätte. Kui maakonnawalitsuse rewisjoni komisjon re-

wisjoni tegi, siis pidi tema asjale ise wastawa käigu andma.

Kas tuleb alustatud juurdluse lõpetamist ja uue mittealgatamist seletada omawalitsuse järewalwe ja eelarwete ning aruannete kohta käiwate ajutiste seaduste puudulikkusega? Lugupeetud Riigikogu liikmed! Te teate, et meil niihästi riigiametnikkude kui ka omawalitsuse ametnikkude kohta on kõige laiaulatuslikum wastutusele wõtmise kord, kui see üldse olla wõib. Meil ei ole mitte ainult ülemuse luba selleks tarwis, et kedagi wastutusele wõtta, ei ole waja ka mingisuguse kohtukolleegiumi otsust, ütleme, mõne kohtu alla andmise kohtukoja otsust. Waid meie omas korras oleme isegi nii kaugel, et isegi ülemuse arwamist ei ole waja, kas ametnikku inkrimineerida wõi mitte, see tähendab, et kõik oleneb siin kohtu ja uurimiswõimudest. Teie teate edasi, et seadusega on kõigile ülematele, kõigile rewisjoni komisjonidele kohuseks tehtud mitte ühtegi uurimismaterjaali ega protokoll, milles süüteo tundemärgid ilmsiks tulewad, seisma panna, waid kõigil on seadusega käsk antud süüdistusmaterjaalid wastawatele kohtuwõimudele üle anda. Meie teame, et omawalitsuse ametnikkude kohta endisel Wene ajal oli tarwilik, et wastutusele wõtmise küsimus anti enne otsustamisele omawalitsuse esituskogule. Meil wõib materjaalile käiku anda iga üksik linnanõunik wõi ka iga kodanik. Mingisuguseid piire ei ole selleks tõmmatud, et iga isikut kohtu alla anda. Nagu selgub, on meil awaram kord, kui palju kuskil mujal. Minule seatakse nüüd arupärimises küsimine ette, kas on see seletataw seaduse puudulikkusega. Wõin ütelda, et see sellega seletataw ei ole. Saan aru, et Riigikogu liikmel Gustawson'il oli selle küsimisega teine mõte. Siin kõneldakse küll järewalwe seaduse ja wastutusele wõtmise seaduse puudulikkusest. Härra Gustawson on arwatawasti aga mõelnud, kas on see seletataw materjaalsete karistuse seaduste puudulikkusega. Riigikogu liige Gustawson seletas ju siit kõnetoolilt, et nuhtlusseaduses puudub nähtawasti wastaw paragrahw. (W a h e l h ü ü e p o l l u m e e s t e p o o l t: T a e i t e a i s e, m i s t a t a h t i s.) Meie nuhtlusseaduses on niipalju kui mina tean ja teiste arwamisi olen kuulnud, ka ametliste kuritegude kohta paragrahwid ette nähtud. Ta on täielik

seadus. Kõik need süüteoalad, mis Teie täna ette tõite, kõik need on seaduses ette nähtud. Walget kohta ei ole. Kui kohtupalati prokuröör sellest hoolimata ei leidnud alust Lääne maakonnawalitsuse esimehe inkrimineerimiseks ega tema kohtu alla andmiseks, siis wõin ma ühe oletuse teha, sest ma ei saa kohtupalati prokurööri tegewust kritiseerima hakata, nimelt selle oletuse, et need asjaolud, mis rewisjonis olid selgeks tehtud, täiendawal uurimisel mitte karistusnormide alla ei käi. Teist oletust siin teha ei saa. Et meil tarwis oleks wastawaid seadusi muutma hakata, et neid tegusid, mis karistusseaduses üles loetud ei ole, et neid tegusid, mis senni wäärtegudeks ei loetud, neid selleks tegema hakata, pole põhjust. Kui küsimine ses mõttes üles wõetud, siis wõin öelda, et Wabariigi Walitsusel kawatsust ei ole neid tegusid karistus-wäärilisteks tegema hakata. Sellega oleks wastatud ka küsimine 4. Kokkuwõttes peaks ütleva, et siseministeerium on järelwalwe korras Lääne maakonna omawalitsuse tegewuse üle kõik sammud astunud, mis senni tarwilikud on olnud ja kõigile asjadele wastawa käigu andnud. Ma ei kuulnud ka rkl. Gustawson'i kõnest, et peale nende süüdistuste, mis ette toodi arupärimise tekstis, siseministeeriumile weel midagi süüks oleks antud. Kui meie astuks rkl. Gustawson'i seletuste platwormile, siis peaksime süüdistama hakkama Lääne maakonnawalitsust, maakonnanõukogu ja rewisjoni komisjoni, wõib olla ka maakonna omawalitsuse rahwaesitust, kes kõiki oma ülesandeid korralikult täitnud ei ole. Mina ütlesin selle kohta ka mõne sõna. Peale esimese rewisjoni tegemist Lääne maakonnawalitsuses leidis siseministeerium tarwiliku olewat omawalitsuse järelwalwe seaduse § 5 põhjal pöörata Lääne maakonnawalitsuse poole kirjaga, milles juhitakse tähelpanu terwe rea wäärnähutuste peale Lääne maakonna omawalitsuse administratsioonis, mis eriti nõukogul parandamisele tuleks wõtta. Kiri on saadetud 24. mail, sellest selgub tõesti, et Lääne maakonnanõukogu ühes Lääne maakonnawalitsusega ei ole maakonnawalitsuse arwe- ja majapidamises kõiki juhtnõore maksma pannud, mida korralik omawalitsus maksma peaks panema. Lubage, et paari sõnaga seda olukorda selgitan, millest sarnased wäärnähutused tekkinud. Nagu teate, meie riigi algupäewil

1921 ja 1922 aastal tegutsesid omawalitsuste juures nõndanimetatud toitlus- wõi majandusosakonnad ja teate, et neid osakondi oli tarwis ellu kutsuda sõja pärast ja raskete toitlusolude pärast, kus waja oli koha peale toiduaineid muretseda ja muid majanduslikka operatsioone oma peale wõtta. Kõik omawalitsuse asutused olid sunnitud seda tegema, ilma, et neil kindel kodukord wõi kindel majapidamine wälja töötatud oleks olnud. Suuremas osas omawalitsustes on nende toitlus- wõi nende majandusosakondade likwideerimise juures wäärnähutusi awalikuks tulnud. Nende likwideerimine on loomulikult maakonnanõukogu ülesanne. Ka Lääne maakonnawalitsuses on wiga sellest tekkinud, et algusest peale kohe kindlat korda maksma ei ole pandud. Ma ütlen, et siseministeerium on järelwalwe korras ka õiguse ettepanekuid teha ära tarwitanud. Kordaseadmine oleneb muidugi Lääne maakonna omawalitsusest ja ma usun, et Lääne maakonna kodanikud waliwad maakonnanõukogusse oma esitajad, kes korda tahawad luua. Usun, et nemad tublid mehed maakonnawalitsuse etteotsa seawad, kes tubli järelwalwe korraldawad. Sellega loeksin wastamise arupärimise peale lõpetatuks. Kui meie aga tahaksime asuda teisele platwormile ja nimelt sellele, mis nähtawasti soowinud rkl. Gustawson, siis peaksime wõtma oma peale praeguse korra järele Lääne maakonnanõukogu funktsioonid ja peaksime hakkama süüdistama rewisjoni komisjoni esimeest ja teisi. Aga ma ütlen, et meie, kui üleriiklik rahwaesitus seda funktsiooni mitte oma peale wõtta ei saa. Riigikogu wõib süüdistada ainult oma esitajat siseministrit, kes, wõib olla, mitte kõik ei ole teinud. Seda teie wõite teha ja ma paluksin ka seda teha. Aga et meie Lääne maakonnanõukogu kahused oma peale wõtaksime, mulle näib, et seda meie mitte teha ei saa. Sellepärast ei saa mina kontroleerida, ega teile selle kohta siin seletust anda kuipalju kordi on näituseks Saar Saksamaal käinud. Kui teie minu käest, näituseks, küsiksite, mispärast politsei peawalitsuse juhataja on Saksamaal käinud, siis wõiksite seda ütelda. Kas aga Lääne maakonnawalitsuse esimees kusa-gil osanik ja mis tema oma eraelus teeb — waadake, lugupeetud Riigikogu liikmed, seda mina ei saa mitte seletama hakata, kuna minul ei ole seda kompetentsi seadusega kätte antud. Kui meie tahaksime

siin Lääne maakonnaõukogu olla, siis ma juba loobuksin seletustest ja ei saaks niisugusele platwormile ja niisugusele laiale seisukohale üldse asuda.

Rkl. Gustawson kõneles siin operatsioonidest, tõi ette kirju, kõneles pikalt ja laialt rewisjoni komisjoni aktidest jne., mis maksis rkl. Gustawson'ile nende andmete kogumiseks suurt waewa. Rewisjoni komisjoni protokolle on maaomawalitsuste üle väga palju, aga ometi on kõik nende sisu määratud maakonnaõukogudele, prokuröörile ja siseministrile järelwalwe teostamiseks. Waadake, lugupeetud Riigikogu liikmed, esimene osa on tänasel koosolekul ülearune olnud. Ülearune on olnud jutt kõigist neist operatsioonidest jne. Kohtupalati prokurööri poolt on see osa, milles oletada võib kuriteo elementa — see osa on lõpetatud. Järele jäänud on otstarbekohasuse küsimus, kas need operatsioonid otstarbekohaselt on tehtud või mitte, kas on maakonnawalitsus nendest kahju saanud või mitte. Waadake, see otstarbekohasuse küsimus, ma julgeksin tähendada, ei allu mitte meile, waid see allub Lääne maakonnaõukogule, kes selle eest oma täidesaatwad organid wastutusele wõtavad, nemad minema kihutab, või mis ta nendega teeb.

Edasi kuulsin ma etteheiteid, mispärast siseminister ei ole tarwitusele wõtnud järelwalwe seaduse § 7, see tähendab, et siseminister võib § 6-das ettenähtud kuritegude eest kohtu alla andmise korral ametnikku ametist tagandada kunni asja otsustamiseni kohtus. Olen seda etteheidet kuulnud mitte ainult tänasel koosolekul, waid ka ennem ja nimelt ajalehtedes. Lubatagu mul omawalitsuse ametnikkude ajutiselt ametist tagandamise või jäädawalt tagandamise juures peatada, et selles asjas meil täieline selgus walitseks. Mina ei tunnista põhimõtet riigi ja eriti omawalitsuse ametnikkude lahtilaskmise juures, mis põhjeneb nii nimetatud kolmandal punktil. Tõesti, minu tegewuse aja jooksul on olnud üksikuid juhtumisi, kus ma olen pidanud ka kolmanda punkti alusel, see tähendab ilma põhjuste nimetamata, ametnikka ametist tagandama. Nendel juhtumistel olen tunnud end kõlbliselt ja õiguslikult kohustud seda tegema. (W a h e l h ü ü e J. R e e s e n ' i (wäljasp. rhm.) poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson:** Palun rahu.

Siseminister **K. Einbund:** Asjaolud, mis kolmanda punkti motiivides ette toodud, on järgmised: riigiwastane olek, see tähendab — poliitiline põhjus või kui ametnik teenistusele täiesti kõlbmata, aga seda kõlbmatust mingisuguse fakti alusel kohtu alla andes selgeks teha ei saa. Üldiselt ei tohi miski korralik asjaajamise wiis lubada ametnikka uksest wälja heita. (O. Gustawson (is.): Täiesti õige! Aga see maksu seega ka kõigi kohta.) See maksab kõigi kohta. (J. Piiskar (is.): Aga kahjuks ei maksa!) Omawalitsuse ametnikkude kohta peab weel eriline seisukoht maksuma. Oma sennise teenistuse ajal olen ka sellest erilisest seisukohast kinni pidanud, mitte üle astunud austades omawalitsuse esituskogusid, nende organid ja ka rahwa walimisõigust. Arwan, et ükski Riigikogu liige, ükski ajaleht ei ole õigustatud nõudma, miks ma seda või seda ametnikku ametist ei ole tagandanud, ka siis, kui tema kohtu alla ei ole antud. (W a h e l h ü ü e J. R e e s e n ' i (wäljasp. rhm.) poolt.) Poliitilistel ja erakondlikudel põhjustel võib ajakirjandus tõesti nii teha, et kord siseministrile öeldakse, miks see omawalitsuse ametnik on ametist lahti lastud, ilma, et ta kohtu alla anti. Teisel korral võib ajakirjandus tulla ja öelda, miks teie ametnikku lahti ei lasknud, kuigi ta kohtu alla andmata. Niisugust poliitilist alust ma oma tegewuse ajal lubanud ei ole ja ei saa seda ka mitte edaspidi lubama ametnikkude kohta riigiteenistuses. Kujutage omale ette, kui tuleks tööerakonna häälekandja ja tähendaks, et ma mõnda ametnikku pean lahti laskma, või tuleks mõni teine häälekandja teisest erakonnast ja ütleks, et ma mõnda ametnikku mitte lahti laskma ei peaks, waadake, niisugust seisukohta ma omaks wõtta ei saa. Meil peawad olema objektiiwsed mõõdupuud, mille järele walitsemise juures käiakse. See objektiiwne mõõdupuu, ma ei mäleta mitmes paragrahw kohtupidamise korras umbes tuhande ümber, ütleb, millal võib ametnikku enne kohtuotsust ametist tagandada. Ametniku kohtu alla andmise korral järelwalwe seaduse § 7-es ütleb, et siis ametniku ametist tagandamise otsustab tema ülemus, kas ta ametnikku ajutiselt kunni kohtuotsuseni või jäädawalt tagandab, see oleneb muidugi asja selgusest. Mis tähendab aga kohtu alla and-

mine? Seda seletatakse meil praegu kahest momendist: üks see, kui kohtu-uuriija juba oma eeluurimisele võtmise määruse kokku seadnud, ja teine, kui meile wastawa prokurööri poolt süüdistusakt on kokku seatud, ehk kui ta võimaliku leiab olewat süüdistusakti kokku seada ja seda esitada sellekohasele kohule. Kumb neist momentidest peaks võetama? Mina omas praktikas olen pidanud senni kinni esimesest momendist. Kui politseiline uurimine läbi on, ja kui kohtu-uuriija selle põhjal oma eeluurimise määruse on teinud, siis mina otsustan selle süüteo andmete järele, kas teda kõrvaldada ajutiselt või jäädawalt. Otsuse tegemise juures olen arwesse wõtnud seda, et mitte riik selle all ei kannataks, kui peaks teda õigeks mõistetama. Tegelikult on nüüd nii, kui tema pärast õigeks mõistetakse, siis selle waheaja eest peab temale palk wälja maksetama. Tagandaksin ma tema, nii ütelda ajutiselt, pean talle siiski poole palgast maksma, kui pärast wälja tuleb, et ta süüdi ei olegi. Siin peab väga õrnalt riigi majanduse huwides asju ajama, sest suur protsent on õigeks mõistmise otsuseid. Ma wõin politseiliste andmete järele ütelda, et umbes 40% on õigeks mõistmisi olnud. Ma ütlen, et kui kõik nii lahti pillatud saawad, mis siis selle tagajärg oleks. Ma peatasin pisut, et seda asja walgustada, sest et ajakirjanduses ja igalpool kõneldakse sellest. Aga mis eriti puutub omawalitsuse ametnikkudesse, siin on weel pisut teine seisukord. Siin on öeldud, et kohtu alla andmise korral, millest ma seletasin, wõib ajutiselt ametist tagandada. Aga meie ei tohi unustada, et need on walitud ametnikud. Missugune lärm tuleks siis meie awaliku arwamise, meie rahwa poolt, kui walitud ametnikud oleks lahti lastud enne kohtu otsust, enne kohtu alla andmist. See tähendab seda, et walitud ametnikkudega tuleb teisiti ümber käia, kui nimetatud ametnikkudega. Ja mina ei saa ju ometi niisugust skandaali teha. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui ma oleks Haapsalu linnapea Selg'i rewisjoni tagajärjel, kohtu alla andmise tagajärjel ametist tagandanud ja tema mitte ise ei oleks ametist lahti palunud... (M. Martna (sd.): Kas ta tõesti läks ise ära?) Jah, ta läks ise ära, andes lahkumispalwe sisse. Kui tema tagandamise järel nüüd tema asjad kõik kohtus õigeks mõistetakse, missugune skandaal siis oleks olnud.

Nüüd kujutame ette, et sama isik, kelle wastu sõda käimas on, et mina oleks tagandanud otsekohe rewisjoni komisjoni otsuse põhjal Lääne maakonnawalitsuse esimees Saar'e, selle kõige kõrgema walitsuse ametniku Lääne maakonnawalitsuse eesotsas, kui pärast nüüd kohtupalati prokuröör on asja lõpetanud ja kohtu alla andmist ei ole. Ma ütlen, et niisugust skandaali mina mitte teha ei saa. Kui praegusel korral ma seda oleksin teinud, siis oleks see praegu käes olnud. Mina oleks wõinud tagandamise ette wõtta ainult siis, kui eeluurimise määrus sai tehtud ja nõnda ütlemegi, et ma selle määruse põhjal oleks tagandanud ja kohus tema pärast õigeks mõistnud. Omawalitsuse asutuste poolt walitud ametnikkudega tuleb ümber käia teise põhimõtte järele, kui nimetatud ametnikkudega. Senni ei ole minu tegevuse ajal juhtumisi olnud, wälja arwatud wallasekretäärid, kelle ajutine tagandamine tuleb maakonna omawalitsuste kaudu minule ainult kinnitamiseks. Siin olen mina pidanud ka wõitlema selle wastu, et väga kergel käel tahetakse lahti pilduda wallasekretääre ühel ja teisel korral. Olen pidanud wõitlema selle wastu, et mitte see asi nii kergelt ei sünniks. Aga et walitud ametnikka, ma ütlen wallawanemaid ja maakonna ja linna omawalitsuste esimehi ja linnapäid niisugustel kahtlastel kordadel ja enne kohtuotsust oleks ametist ajutiselt tagandamise korras lahti lasknud, seda ei ole mitte olnud. Küll on wallawanemaid maakonnawalitsused ajutise tagandamise korras lahti lasknud. Ja nüüd, kui lõpuks ette heidetakse weel seda, et mispärast siseministeerium ei ole mitte eelarwete seaduse § 90-da põhjal tehtud Lääne maakonnanõukogu otsuse tagajärjel tema esimeest ametist tagandanud, nii nagu see otsus seal tehti ja mispärast siseminister on nii nõrk olnud ja mitte ei ole teda tagandanud, — siis pean ma kahjuks tunnistama, et mina seda otsuseks wõtta ei saa, et ei ole otsust olemas. Kui Lääne maakonnanõukogu jälle kokku tuleb ja otsuse teeb, siis on arusaadaw... (O. Gustawson (is.): On 5 otsust ühe teise järele.) Ma paluksin lugeda seda siin. Siis ma arwan, et Lääne maakonnanõukogu sellega juba ise hakkama saab ja ka teised maakonnanõukogud sellega hakkama saawad, et kui tagandamise otsused on jõusse astunud, et nemad siis ka täide-

takse. Ja kui niisugusel korral wastu hakkamisi peaks olema ja lahkumise otsuseid mitte täidetama otsuste juures, mis seaduslikkudel alustel põhjenewad, niisugusel korral on wõimalus juba täidesaatwate organide abil tagandamisi ette wõtta. Aga niisugust seisukorda praegu mitte ei ole. Sellega, austatud Riigikogu liikmed, wõiksin ma tunnistada wastamise arupärimise peale lõpetatuks.

Juhataja J. Tõnisson: Eksiarwamiste kõrwaldamiseks tähendan, et kui siseminister arupärimise peale wastates kogemata „Läänemaa“ nime asemel tarwitas „Saaremaa“, siis tõusis Riigikogu liikmete hulgas elaw läbiseigi hüüdmine, mis seletuse kuulamist takistas, — siis ütlesin mina sel puhul: „Palun rahu. See asi ei ole mitte seda wäärt, sest siin on ainult üks sõna teise asemel kogemata tarwitatud.“ Aga nagu ma kuulen, ei ole seda wiimast ütelist mitte kuulnud ja arwatud, et terwe päewakorras olew küsimus ei olewat mitte seda wäärt, et tema arutamisele tuleb. Mina ei ole seda mitte arwanud, seda tahtsin ma tähendada. Nüüd on kodukorra § 92 põhjal arupärijatel wõimalik seletada, kas nad Wabariigi Walitsuse esitaja poolt antud seletusega rahul on, wõi mitte.

O. Gustawson (is.) (kohalt): Arupärijate nimel teatan mina, et meie rühm Wabariigi Walitsuse esitaja seletusega mitte rahuldatud ei ole ja teen ettepaneku läbirääkimisi kohe alata.

Juhataja J. Tõnisson: On ettepanek tehtud läbirääkimisi kohe alata. Sõnasooijaid ettepaneku kohta ei ole. Panen selle ettepaneku hääletamisele. Nähtawana musedega on ettepanek wastu wõetud, ja otsustatud läbirääkimisi kohe alustada.

J. Jans (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina, kui omawalitsuse tegelane ja selle omawalitsuse järelwalwe seaduse autor, mille äramuutmise arupärijad leiawad tarwiliku olewat, tunnen enese kohustatud olewat selle arupärimise puhul seisukohta wõtma. Ma leian eriti, kui pahempoolse tööliste partei esitaja, et see arupärimine wähemalt ette vaatamata on tehtud, kui mitte rohkem. Kui ma ei eksi, siis oli enne rewolutsiooni tööliste parteide seisukoht see, et waieldi walitsuswõimu omawalitsuse tegewusse

segamise wastu. Oli aeg, kus keskwõim wõttis rahwaesitajaid, rahwa poolt walitud isikuid wastutusele, kõrwaldas neid ametist ja selle poolt olid otse need ringkonnad, kelle wastu käesolew arupärimine sihitud. Käesolewal juhtumisel tuleb wastutusele wõtmise nõudmine hoopis teisest küljest, see nõudmine on ette pandud nende poolt, kes oma minewiku järele on omawalitsuste ja rahwaesituse iseseiswuse poolt olnud. Kuidas see asi on siis õieti nii tulnud, et osad tänasel arupärimisel on ära wahetatud? Mina pean kahjuks nõus olema härra siseministri arwamisega, et siin lihtsalt teatud poliitilistel põhjustel on arupärimine konstrueeritud ja esitatud ja nõutakse siseministri wõimu tarwitamist selle pärast, et siin küsimus on ühenduses isikuga, kes mitte arupärijate ilmawaatega päri ei ole, see on, sinna rühma ei kuulu, kuhu arupärijad kuuluwad. (L. Johanson (sd.): See on naitw seletus.)

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun omale niisuguseid hindamisi jätta. (Wahel hüüded: Omad mehed!) Omad mehed wõiwad seda oma wahel arutada ja hinnata. (J. Temant (põl.) hüüab midagi wahelle.) Ma palun Teid, rkl. Temant, koha pealt mitte rääkida. Kui Teil midagi ütelda on, siis palun selleks sõna wõtta.

J. Jans (sd.): Mina leian, et tööliste erakondadel on kõige parem kaitse niisugustel juhtumistel, kui tõepoolest nüüd walitsewad erakonnad oma wõimu kurjasti tahaksid tarwitada, omawalitsuste iseseiswuse mõtte kaitsemine, sellepärast leian mina, et käesolew arupärimine igatahes wastu wõetud ei peaks saama. (O. Gustawson (is.): Ta ongi juba wastu wõetud! Hiljaks jäite.) Igatahes leian mina, et tema niisugusel kujul sisseandmine täiesti otstarbele mittewastaw on, just selle pärast, et nõutakse nende järelwalwe seaduste, mis Asuatwa Kogu ajal maksma pandi, äramuutmist just nende ringkondade poolt, kes selle seaduse andmise wastu omal ajal seisid. Kujutage ette, kui nüüd praegusel juhtumisel kõik rühmad ühineks ja järelwalwe seadused, mis omawalitsuse tegelastele igatahes õige palju kaitset annawad, ära muudetakse, missugune seisukoht siis tõepoolest

tekiks eriti nende omawalitsuse tege-
laste suhtes, kes käesolewal ajal, wõimulolewate ringkondade hulka ei kuulu, arwesse wõttes seda poliitilist meeleolu, mis eriti kõweneb. Kui wabaduſ anda omawalitsuse tegelaste wastu äranägemise järele süüdistusi tõsta, neid ametist tagandada jne., siis ma arwan, et just arupärijad ise esimesed oleksid, kes niisuguse olukorra all kannataks. Mina ei hakka neid argumente kordama, mis härra siseminister ette tõi, leian aga igatahes, et just pahempoolsete tööliste parteide seisukohalt need argumentid täiesti wastuwõetawad peaksid olema. (Wahelhüüe pahemalt poolt.) Mina olen selle läbi lugenud. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Einbund'iga ühine wäerind!)

Mina arwan, et ma seda etteheidet mitte ei saa omaks wõtta. Minul on iseseiswad seisukohad ja need wõiwad ka juhtumisi, kui pahempoolsed wigu teewad, ka kellegi parempoolse erakonna tegelase seisukohaga kokku langeda. Meie oleme igatahes inimesed, kellel teatud ühine loogika on ja sellejärele wõiwad meil ka juhtumisi ühised seisukohad tekkida.

Ma olen oma seisukoha awaldanud ja arwan, et wõin lõpetada. (M. Laarman (põl.) hüüab midagi koha pealt.)

O. Gustawson (is.): Ma saan aru, kui Laarman'il midagi sügeleb, sest tema patud pole Tonkman'i omadest kaugel. (J. Hünerson (põl.): Ega Teie seda, mis tal sügeleb, ära ikka ei kratsi!)

Ma ei ole õnneks wõi õnnetuseks mitte jurist ja sellepärast on mul wäga raske waielda sarnaste kogenenud juristidega, nagu olid mu wastuwaidlejad, härra Einbund paremalt poolt ja härra Jans pahemalt poolt. Siiski arwan ma, kui mitte jurist, et see asi ei juriidiliselt nii wäga lootuseta ei ole, nagu seda püüdis paista lasta härra Einbund, ega ka mitte tendentsiliselt, nagu seda oletada wõiwat Riigikogu liige Jans. Kõigepealt peaks nad mõlemad weidi rohkem arwestama nende tingimustega, millistel meil tuli oma arupärimine esitada. Ma arwan, et töölistparteigi peab tahes ehk tahtmata alistuma neile kodukorra normidele, mis meil maksawad ja need normid ongi suurel määral tinginud meie arupärimise

wormulatsiooni ebatäpsuse ja poolikuse, mis ennast laseb seletada teisiti, kui see mõeldud oli.

Kõigepealt arwan ma, et eksis härra siseminister, kui ta suurim wormalist olla tahtis, wastuse andmise käesolewa arupärimise peale enese kohuseks luges. Meie arupärimine on teatawasti adresseeritud Wabariigi Walitsusele ja ta riwab mitte ainult siseministrit, waid ka kohtuministeeriumi.

Ma ei tea, kas härra siseminister tunneb ennast kutsutud ja kohustatud olewat wastama ka kohtuministri eest, kuigi wastamine selles osas sündis nii wäga tagasihoidlikult. Meie arupärimises oli osa, olgugi maskeeritud kujul sihitud kohtuministeeriumi tegewuse wastu. Et meie aga kohtuministrile pidime arupärimise esitama sarnasel kujul, see selgub, kui wõtate kätte kodukorra komisjoni poolt wäljatöötatud ja wanematekogu poolt sanktsioneeritud kodukorra seletused selle kohta, milliseid arupärimisi kohtuministeeriumile esitada wõib. Kui aga Riigikogu enamus leiab, et see tee, mis wanematekogu wõtnud, wale on, kui ta tunnustab, et ka kohtuministri poole wõib pöörata arupärimistega ning küsimistega prokuratuuri tegewuse kohta, siis peaksid enamuserakonnad sellest järeldusi tehes, endised seletused rewideerimisel wõtma. Niikaua, kui seda tehtud pole, peame leppima sellega, et käime kui karkude peal, kui tahame esitada selle sihtjoonega arupärimist.

Edasi arwan ma, et siseministril kõige wähem maksab tulla ülistama oma liberalismi, oma püha püüet — jätta wõimalikult awarad tegewuspiirkonnad omawalitsustele. Oma rühma nimel teatan ma, et meil ei nüüd, ega eales pole olnud tahtmist walitsust sundida wõi prowotseerida omawalitsuse õiguste kärpimisele. Just wastuoksa meie rühm on sarnastele püüetele alati wastu astunud ja teeb seda tänapäewgi. Kui härra siseminister tuleb ja tõendada tahab, tema olla alati asunud sellel seisukohal, et teostada omawalitsuste tegewuse järelwalwet, waid ta seadusepärase, mitte aga ta otstarbekohasuse suhtes, siis on härra siseminister nähtawasti unustanud selle, mis tema aasta ja paar tagasi tegi. (Siseminister K. Einbund: Näituseks?) Näituseks need mitmel korral protesteeritud omawalitsuste eelarwed, mis niihästi linna- kui maakonnawalitsuste poolt

tulid ja teps armu ei leidnud siseministri silmis. Kas see on otstarbekohasusse segamine wõi mitte, kui teatud summaksud kärpiste, öeldes, teie ei lugewat nende wäljaandmist põhjendatuks. Mina arwan, et see on puhas otsustamine otstarbekohasuse seisukohalt. Et Teie seda nii tihti ja nii wäga laias ulatuses olete teinud, on Teil kõige wähem põhjust tulla enda kiitusega omawalitsuste wabaduste kaitseks. Teie olete omawalitsuste õiguste kaitstes läinud nii kaugele, et Teie omal ajal lausa ähwardasite näituseks Pärnu maakonnanõukogu, kui ta maaliitlisele maakonnawalitsusele alla ei wandunud. Seda lubatagu siinkohal kinni naelutada.

Edasi paistab minule imelikuna, et asutusele, kes algatas kohtulikule wastutusele wõtmise, antakse teada asja lõpetamisest alles 24. tunnil. Mul oli wõimalik, 2 nädalat tagasi, Läänemaal wiibida ja seal oli juba ringkirja teel teada, et Saar'e süüdistusasi on kohtupalati prokurööri poolt lõpetatud. Ma ei tea kahjuks, aga see wõib olla, et tõesti ei nõuta, et asjaalgatajatele teatatakse, et uurimine lõpetatud. Mulle aga näib, et loomulikult peaks asja lõpetamine teatawaks tehtama eestkätt nendele wõimudele, kes asja uurimise on algatanud.

Kui siseminister leiab, et tema täies ulatuses on tegutsenud seaduste põhjal ja on kõik täitnud, mis niihästi omawalitsuste ajutise järewalwe seadus, kui ka ajutine seadus omawalitsuste eelarwete ja aruannete kohta ette näeb, siis lubatagu mul selle juures kahelda. Kõigepealt arwas härra siseminister meid lõpulikult lüüa wõiwat, kui ta konstateeris, et Lääne maakonnanõukogu otsus — wõtta kohtulikule wastutusele härra Saar't ja selleks wolitada härra Maaker'i — ei olla wormaalselt õieti protokolleeritud. Ma ei waidle selle wastu, et maakonnanõukogu protokollis teatud hääletamise tulemus on puudulikult fikseeritud. Protokollis on tõesti ütlemata jäetud, kas 8 antud häält oli poolt wõi wastu. Pean tähendama, et sarnastel juhtumistel on siseministeeriumi omawalitsusasjade peawalitsus ennemalt alati pööranud maakonna ja linna omawalitsuste poole lisaseletuste saamiseks. Imelikul kombel ei tehtud seda aga nüüd mitte. Siseministeeriumi omawalitsuse peawalitsus näeb, et siin on küsimine wormaalselt puudulikult otsustatud, ei

wõta 'aga waewaks maakonnanõukogu tähelpanu sellele juhtida, — seda esiteks. Teiseks on praegugi wõimalus kontroolerida kas antud hääled poolt wõi wastu olid, sest kõik antud hääletamisedelid korjatikahe maakonnanõukoguliikme poolt kokku ja pitseeriti kinni ning hoitakse praegugi alal. Siseministeeriumi kaudu wõiks igal ajal selgusele jõuda, kas 8 häält oli antud poolt wõi wastu. (Wahelhüüekohalt: Kes nõnda rumalasti protokolleeris?) Nagu harilikult — maakonnawalitsuse sekretäär. Sel puhul oli seal aga ärewus äärmiselt suur, nagu teinekord Riigikoguski ja sellepärast oli wõimalik, et ei saadud täpselt hääletamise tulemust protokolleerida. Sellepärast ei maksa imestada, et protokoll selles osas õnnetuna on wälja kukkunud. Kui aga siseminister arwab, et tähendatud otsuse puudulik protokolleerimine temalt wõtub wõimaluse tarwitada ajutise seaduse eelarwete ja aruannete kohta § 90. ettenähtud õigust ametist tagandamiseks, siis eksib ta rängasti. Härra siseminister wõtku waewaks ja lugegu läbi Lääne maakonnanõukogu samast protokollist järgmine otsus: nõuda sisse härra Saar'elt kahe nädala kestes 631.000 marka, mis tema on seadustes ettenähtud korrast mööda minnes omawoliliselt tarwitanud, töolistemaja chitamiseks Wigala mõisas. See otsus on saanud poolt 8 häält, wastu 5 ja üks erapooletu, järjelikult on see otsus seaduspärane. Otsus on tehtud, et 2 nädala jooksul peab see summa tasutud olema. 2 nädalat on mööda läinud, ent härra Saar ei ole tehtud otsust heaks arwanud täita. Järjelikult langeb siseministeeriumi peale kohustus teha seda, mis § 90 ette näeb, nimelt: kui tagasinõutawad kulud nõukogu poolt määratud tähtaegadel ära ei tasuta, siis tagandatakse süüdlane ametist. Sarnane otsus on tehtud, mitte ainult töolistemaja peale kulutatud raha kohta, waid samuti saekaatri müümise. wiljaostu waheraha, Saar'e käes olnud maakonna summade protsendiraha kohta. Need otsused on kõik seadusepärast protokolleeritud ja seal on asi wormaalselt täitsa korras. Ettenähtud tähtajad on mööda lastud ilma nõutud summaksud tasumata ja siin oleks siseministeerium pidanud niowiisi talitama, nagu § 90 ette näeb. Selle wastu wõidakse waielda. Mina ei ole jurist ja wõin oma oletustes eksida. Mina aga kõnelesin härra Strandman'iga

ja juhtisin tema tähelpanu tähendatud paragrahwi lõpu peale ja härra Strandman arwas, et selle paragrahwi järele otsustades süüdlaste tagandamise peab teostama siseministeerium. Kui see aga nõnda on, siis arwan mina, jääb paika pidama meie etteheide siseministeeriumile, et tema ei ole § 90 ettenähtud kohustusi täitnud.

Edasi arwas härra Einbund heaks tähendada, et ka tema arusaamise järele Lääne maakonnawalitsuses asjaajamine tõesti mitte sedawõrd korras ei ole, nagu ta olema peaks. Järjekult ka härra Einbund oletab, et Lääne maakonnawalitsuses on wäärnähtused ette tulnud. Ma oletan sellest kaudselt, et ka härra Einbund'i ei rahulda see, kui wastutusele wõtmine ja uurimine on lõpetatud. Ma juhiksin tähelpanu sellele, et nende wäärnähtuste ja kõrwalkaldumiste eest siseministeeriumi omawalitsusajade peawalitsus on algatanud wastutuselewõtmise mitte kõigi maakonnawalitsuse liigete, waid ainult maakonnawalitsuse esimehe härra Saar'e suhtes, arwatawasti weendunud olles, et maakonnawalitsuse esimees eestkätt on kohustatud walwama seaduspärase asjaajamise järele. Kui härra Einbund — rõhutan weel kord, ütleb — et ka tema arwates wäärnähtused on ette tulnud, siis tunnustab tema isegi, et härra Saar ei ole maakonnawalitsuse esimehe kohuseid korralikult täitnud. Lugu ei ole sarnane, nagu härra Einbund tähendas, et kogu toitlusosakonna korratused olla olenenud puudulikust raamatupidamisest — nad on olenenud eestkätt härra Saar'e korratust kohustetäitmisest. Siseministeeriumi rewidendid omalt pooltki on tõendanud, et raamatupidamise wormaalne külg on eeskujulikult korras. Kui aga siin siiski sarnase tehniliselt eeskujuliku raamatupidamise juures rahaasjus wõisid maad leida wäärnähtused, siis ainult sellepärast, et maakonnawalitsuse esimees teatuid summasid korrawastaselt nõudis ja et wastaw ametnik neid muidugi andma pidi.

Lõpuks tuleb ja tõendab härra Einbund — tema pooldawat arwamist, et ametnikka üldse ja omawalitsuse ametnikka eriti, ei tohtiwat kergel käel lahti lasta. Täiesti õige. Mina hüüdsin siis wahele ja kordan seda praegugi, maksku see siis kõigi kohta. Rkl. Jans tõi siin ette — meie tahtwat walitsust ametnikkude wastu wälja astuma prowotseerida.

Härra Jans, meie oleme kaugel sellest. Mis meid aga on sundinud seda arupärimist esitama, siis see tõsiasi, et järelwalwe seadust ei tarwitata ühel kaugusel kõigi kohta. (Siseminister K. Einbund: Näituseks?) Omawalitsuste järelwalwe seadust ei tarwitata kõigi kohta ühel kaugusel selles mõttes, et eriti parempoolsetesse ringkondadesse kuulwaid ametnikka, olgu nad maakonnawalitsustes wõi wallawalitsustes ametis püütakse asetada enamsoodustatud ja soomustatud seisukorda. Härra siseminister ise tähendas siin, kuidas waldades on enne kohtuotsuse lõpulikku tegemist tagandatud rida wallakirjutajaid ja wallawanemaid. Ma wõin ütelda sedasama, tuues näituse olgu wõi Pärnu maakonna Karksi wallast. Seal tagandati Karksi wallawane Goruschkin jalapealt ametist. (Siseminister K. Einbund hüüab midagi wahele.) Härra siseminister, Teie kõnelesite tagandamisküsimusest täies ulatuses, lubage mulle sellepärast sedasama. Ma arwan, et Teie wallasekretääre ka mitte otsekohe ei tagandanud waid maakonnawalitsuse wastawate ettepanekute kaudu. Aga olgu see nüüd nii wõi teisiti: tagandamised on sündinud sama omawalitsuse ajutise järelwalwe seaduse põhjal. Siin wõiks tuua teisigi näitusi. Meie arwamine on: parempoolistest härradest ametnikkude kohta, kes ajutise järelwalwe seaduse paragrahwide alla käimiseks küpsed, ei tarwitata kõwa ja karistawat kätt sel määral, nagu seda tehakse samasuguste eksimuste tagajärjel pahempooliste suhtes. See oli peapõhjus, mis meid sundis käesolewat arupärimist esitama.

Lõpuks lubatagu weel wäike märkus nende motiwide kohta, millistel on wõimalikuks leitud kohtulik eeluurimine härra Saar'e asjus lõpetada?

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun kohtu tegewuse asjusse mitte segada.

O. Gustawson (is.): Meie leiame, et täna antud wastus täielik ei ole. Sest see osa, mis kaudselt puudutab kohtuministeeriumi ja prokuratuuri, on jäetud wastamata. Meie tahaksime uskuda, et kohtuministeerium huwitatud tohiks olla sellest, et teatud küsimuse kohta, mis laialdast ärewust on äratanud, selgust muretseda ja oma seletustega tekkinud ärewusel jalad alt ära lüüa. Sellepärast

konstateerime meie, et härra siseminister Einbund'i poolt antud seletused ei ole meid rahuldanud, eriti selles osas, kus ta kaudselt katsus õigustada Saare asjus algatud uurimise lõpetamist prokuratuuri poolt. Meie arwame, et see tõsine küsimus wäärib lähemat selgitust kui oli see, millise püüdis anda härra siseminister Einbund.

H. Anniko (kristl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed. Meie oleme käesolewal sügisel wäga hästi näinud, kuidas sajab ja sajab igapäew lõpmata ja sel wiisil sünniwad määratunud kahjud küll rahwale ja riigile. Just samasugune on Riigikogus arupärimiste asi. Ka siin sajab ja sajab lõpmata ja teeb oma jagu kahju riigile ja rahwale. Kes wähegi on maal rahwa seas ringi käinud see teab, kui hukkamõistwalt waatab rahwas sarnaste põhjendamata arupärimiste peale. Kui meie seda arupärimist lähemalt waatame, siis näeme, et temal on poliitiline maitse juures. Wäga õieti tähendas siin lugupeetud rkl. Jans, missugune poliitiline maitse siin juures on. Ma wõin lähemalt siin selendada järgmist: Meie Lääne maakonnakogu walimistel seisab sotsiaaldemokraatide ja isesotside ühendatud nimekirjas härra Gustawson teisel kohal. Kuna ta aga Läänemaal täiesti tundmata isik, siis peab ta siin rohkem esinema, et enast tutwustada, et siis ka häält leida Läänemaal. Ma arwan, et terwe see arupärimine on selles mõttes siin ette wõetud ja just selles sihis siin ette kantud. (Segased wahelhüüded.)

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun rahu.

H. Anniko (kristl.): Nüüd kui meie läheme selle arupärimise sisu juurde, siis ma pean ütleva, et ma olen Lääne maakonna... (Segased wahelhüüded lähemalt poolt.)

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun rahu! Kui tahate, siis wõtke järjekorras sõna.

H. Anniko (kristl.): ...et ma olen Lääne maakonna rewisjoni komisjoni liige ja tunnen seda asja õige põhjalikult. Kahju aga, et mul siin rewisjoni komisjoni protokolle käepärast ei ole. sest et ma alles eile õhtul sellest arupärimisest teada sain, et see täna päewakorda tuleb. Kui mul oleks rewisjoni komisjoni pro-

tokollid käepärast, siis meie wõiksime täna õhtuni arutada. Aga lubage, et ma teile mõned asjad nimetan, mida rewisjoni komisjon leidnud on. Ma pean ütleva, et terwe selle rewideerimise töö puhul ei ole leitud kuritarwitusi, küll on seal aga ette tulnud wäärnähtusi ja wäikesed lohakusi. (Naer pahemalt poolt.) Härra Gustawson kandis siin ette, et härra Saar olla maakonnawalituse kassast wõtnud rahasumma 380.000 marga suuruses wälja ja oma isikliku allkirjadega kwiitungid kassasse annud. Rewisjoni komisjon leidis, et originaal kwiitungid puudusid ja tegi selle kohta kohe märkuse, et härra Saar sel korral haige oli ja ei wõinud mitte suusõnaliselt seletusi anda. (J. Piiskar (is.): Raha ei ole ja kwiitungid puuduvad.) Sellepärast said seletused meie paari nädala pärast kätte saadetud, kus härra Saar näitas, et need rahasummad on kõik Tallinnas sisse makstud, ja originaal kwiitungid olid tema käes ja ei olnud weel mitte kassasse antud. Selles oli terwe see süüdistus. (Wahelhüüded.)

Juhataja J. Tõnisson: Palun kõnelejat mitte segada.

H. Anniko (kristl.): Kui meie waatame edasi, mis siin härra Gustawson ette tõi. Näituseks toodi terwe kogu materjaale ette wilja operatsioonide kohta. Ma pean ütleva, et selle läbi tulid ka oma teatawad tulud, mis maakonnale suured summad sisse tõid. Terwe see wilja operatsioon ei ole lõppenud kahjudega ega puudujääkidega. See wilja operatsiooni asi on olnud kohtuuriijate käes arutada ja kohtuuriijad on selle asja wiimase peensuseni läbi arutanud ja selle wiimaks ära lõpetanud. Nii siis ei ole ka selles asjas mingisugust kuritarwitust leitud.

Siis tõi härra Gustawson ette Wigala mõisa majapidamises ettetulnud wäärnähtusi. Ma pean ütleva, et ka seal on mõned lohakuse tundemärgid ette tulnud, aga et nad kuritarwitust meie näitaks, seda ei ole ka seal olemas. (L. Johanson (sd.): Lohakus on ka kuritarwitus.) Seal näituseks härra Gustawson tõi ette Wigala mõisa töölistemaja ehitamist. Kui härra Gustawson oleks wae waks wõtnud kord Wigala mõisa tööliste korterid ligemalt tähele panna, siis ta oleks näinud, kui wiletsates korterites need töölistel seal elawad. Rewisjoni komisjon

juba waremalt juhtis tähepanu, kui wi-letsas seisukorras Wigala mõisa tööliste korterid on ja sellepärast asus maakon-awalitsus, kui ka sealne mõisawalitseja selle pahe kõrwaldamiseks ühe uue töö-
listemaja ehitamisele, mis ühest wanast küünist ümber ehitati. Kuiwõrd tema seda otstarbet täitnud on, sellejuures wõib ehk waielda, aga seal on näituseks Wigala mõisas arutu hulk töölisi, kes suwel käiwad päewiti töö, tähendab suitöölised on, nendel ei olnud korterit, kus nemad wõiksid elada ja olla. Just nende suitöö-
liste jaoks on see korter seal ehitatud. (Segased wahelhüüded pahemalt poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun juba sõna wõtta, mitte alaliselt wahele hüüda.

H. Anniko (kristl.): Siis nimetas härra Gustawson ühte saekaatrit ja lokomobiili. Need on majanduslikuks otstarbeks ostetud ja selleks Wigala mõisa murretsetud. Seal pean ütleva, et kui see otstarbe mitte õige wast ei ole, aga kuritarwistust ei ole ka sealgi olemas. Siis toonitati siin wiimase nõukogu otsuseid, et need olla täiesti seaduslikult tehtud. Härra Gustawson'i poolt ja härra siseministri poolt jäi iseäranis üks segadus nimetamata. See oli wiimasel nõukogu koosolekul, kus koos oli 14 nõukogu liiget ja seal oli nii, et hääled pooleks läksid. Harilikult on nõukogude koosolekutel kaheksa lräält tööerakonna ja sotsiaaldemokraatide käes ja seitse häält põllumeeste ja kristlaste erakonna käes, kuid tol korral oli nii, et parempoolseid oli seitse ja pahempoolseid seitse. Siis kui lõpuresolutsioon hääletamisele tuli, tõusid parempoolsed seitse nõukogu liiget püsti ja awaldasid protesti selle ettepanud resolutsiooni üle ja lahkusid saalist. Saali jäid ainult seitse nõukogu liiget ja need hääletasid kinniste sedelitega ja kui sedelid hääletamiskastist wälja wõeti ja läbi waadati, leiti et hääletanud oli kaheksa meest, sellest wõib järeldada, missugune segadus sel korral koosolekul walitses, ja et seda otsust mitte seaduslikuks tunnistada ei wõi.

Kõiki neid asju kokku wõttes pean mina küll ütleva, et härra Gustawson wõiks niisuguse arupärimisega Läänemaa nõukogus esineda kui ta tulewikus nõukogu liikmeks saab. Riigikogu ei ole mitte see asutus, kes Lääne maakonnanõukogu asju arutab.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Ära kuulates teistkordset härra Gustawson'i täiendawat seletust, jäi mul tõega mulje sellest tahtmisest ja sellest tagamõttest. See tahtmine juhib ikka waljuma ja waljuma korra poole omawalitsuste asutuste järewalwes. Käesolewal koosolekul on mul tõesti juhus olnud selgitada Riigikogule neid põhimõtteid, mis mina järewalwe teostamiseks omawalitsuste kohta olen tarwitanud, et näidata, et omawalitsuste asutused on iseseiswa kompetentsi, iseseiswa majanduslikubüdsheti alusel ja oma iseseiswate organide kaudu tegutsewad asutused ja nad walitakse rahwa poolt. Mina olen kohustatud näitama, et keskwalitsusel muud wõimu ei ole, kui seadusliku järewalwe kompetents, et kõigis omawalitsuse asutustes töötatakse ühtlasi riigis makswate seaduste järele, et seaduse järele ei wõi teist seisukohta olla. Et seadust mitte teistmoodi ei tõlgitseta ja täideta, waid seadus on, et sellele alluma peawad ka omawalitsuse asutused. Keskwalitsus ainult walwab selle järele, Nüüd aga nõuab rkl. Gustawson minult täiendawalt omawalitsuse asjadesse tungimist ja asja, mida mina kuidagi teha ei saa. Tema ütleb, et waadake, kui omawalitsuse asutus teeb ühe otsuse, niisugust otsust aga praegusel korral ei olnud, aga oletame, et omawalitsuse asutus teeb otsuse, ja rkl. Gustawson nõuab, et mina peaksin hakkama omawalitsuse asutuses pristawiks, nii nagu kohtutes kohtupristawid on. Ja peaksin omawalitsuste asutuste ukse kõrwale ennast asetama, et minema kihutada kõiki neid, kes selle otsuse kohaselt mitte toimetanud ei ole. Rkl. Gustawson tahab wabariigi siseministrit omawalitsuse uksehoidja seisukohale panna... (Segane wahelhüüde J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Reesen, ma palun mitte kohapealt wahele hüüda. Ma kutsun Teid korrale, palun rahu.

Siseminister K. Einbund: ...tahab mind niisugusesse seisukohta panna, kelle kohta majaperemees ütelda wõib, et ei tohi sisse tulla. Waadake, kui Teie mind niisugusele seisukohale asetate, siis ei kujuta ma enesele ette, mis iseseiswusest omawalitsusele weel järele wõiks jääda. Ja nüüd, kui meie wõtame

§ 90, ma hakkaksin kõige esmalt minu pärast, kas wõi sellest, ja meie wõtame selle § 90. omawalitsuse eelarwete ja nende täitmise ja järelwalwe kohta, siis meie leiame, et kui selgub, et walla-, maakonna jne. walitsustes on eelarwusummadest üle mindud, siis on õigus nende summade tagasimaksmist nõuda wastawal omawalitsuse asutusel ja otsust wastu wõtta nende ametnikkude tagandamiseks, kes summasid tagasi ei maksa. Kui nüüd üks omawalitsuse asutus omas esituskogus wastu wõtab niisuguse otsuse, siis on selge, et ta täidab selle otsuse, sest erilist täidewiimise korda ei ole selles paragrahwis ette nähtud, kelle peale see pannakse, ja sellepärast peame meie ainult üldise täitmise korra arwesse wõtma. Sellepärast ma ei kujuta endale mitte ette, et Riigikogu liige Gustawson minu käest seda nõuda wõiks ja nõuda tahaks, et mina, kui siseminister, selle otsuse täide saatma peaks. Meil maksew politseikorraldus, ma peast ei mäleta, missugune paragrahw, annab omawalitsuse asutustele õiguse politsei abi saada otsuste täidesaatmisel. Aga ma ütlen praegusel korral asi on nii, et otsust tõiselt selle protokolli järele ei ole olemas. Kui tuleb järgmine maakonnanõukogu kokku, küll nad siis ise otsustawad ja teewad nii, kuidas nad seal heaks arwawad.

Näited ja tõendused selleks, kui ebaõigetel alustel rkl. Gustawson mõtleb ja kui ebaõigetel alustel tema oma nõudmised ülesse seab, mis wastuwäidete juures weel eriti... (J. Jans (sd.): Mis Teie Riigikogusse sisse andsite.) kuidas need põhimõtted kooskõlas on tänase seisukorraga, ja waidleme praegu eriti sellest... (J. Jans (sd.): Kuidas teised nõuawad!)... kõige kurjemal kujul, et nagu ma ütlesin, need olla selle seisukorraga kooskõlas. Esimene oli küsimus, et mispärast kohtuministeriumi juhataja ei ole mitte tarwilikuks pidanud wastust tulla andma. Ma juhtisin tähelepanu arupärijate poolt sisseantud teksti peale. Siin on pealkirjaks: „Arupärimisettepanek Wabariigi Walitsusele Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud wäärnähtuste puhul selgunud puuduliku järewalwe kohta.“

Teiseks, tekstis eneses meie leiame, et teiselt poolt olla aga kohtupalati prokuröör siseministeriumi omawalitsusajade peawalitsuse poolt käesolewa aasta maikuu

esitatud andmete põhjal algatatud juurd-luse maakonnawalitsuse esimehe Saar'e asjus lõpetanud.

Sellest küsimine: Kas wastab tõele, et kohtupalati prokuröör on lõpetanud Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e wastu alustatud juurd-luse.

Ja mina ütlen, et ta wastab tõele, aga sellest ei järgne mitte mingisugust teist küsimist, nõnda, et rkl. Gustawson on minu arwamise järele täiesti õigel seisukohal olnud, et Riigikogul ei wõi ja ei tohi, ega tarwitse alust olla kahtlemiseks selle juures, mis üks, ehk teine kohtuwõim teinud on. Sellepärast ei ole tema ka täiendawat arupärimist esitanud kohtutegelaste wastu, ja kui see arupärimine tuleb, siis kõneleme sellest eriti, aga igatahes käesolew arupärimine niisugust küsimust ei sisalda, ja sellepärast ei ole siis minul wõimalik olnud sellele wastata. Aga kuigi see küsimine oleks esitatud, siiski ei saaks mina ütelda, et Riigikogul wõimalus oleks kohtutegelaste ja nende otsuste kontroleerimist oma wõimkonda wõtta. Wähemalt senni ei ole Riigikogu seda weel mitte teinud, ja ma arwan, et see ka tulewikus Riigikogule raske saaks olema.

Ühenduses sellega küsib arupärija, et kuidas siseministerium asjast hilja teada sai, mujal olewat sellest warem teatud. Meile ei ole sellest teatatud, sest et tarwidust ei ole. Kuulsin seda juba ajalehtedest, sest otsus oli tehtud 10. wõi 15. oktoobril. Ma ütlen, et siseministeriumile tarwidust selle teatamiseks ei olnud. Selle kindlustuseks, mis ajalehest lugesin, küsisin täna hommikul telefoni teel järele. Mis sellest arupärijad wälja lugeda wõiwad, jäi mulle selgusetaks. Selleks pole tarwidust olnud, et ametlikult mulle oleks teatatud. Ma juhiksin Riigikogu tähelepanu selle peale, et otstarbekohasuse kontrollist ei ole siseministerium mitte kinni pidanud omawalitsuste eelarwete protesteerimisel. Seal on täpeline seaduslikkuse kontroll. Kui teie wõtate eelarwe seaduse, siis leiate nõude, et omawalitsuse eelarwetes peawad tulud ja kulud tasakaalus olema. Sellest paragrahwist wälja minnes tõstis siseministerium protesti kohtulikust korras nõukogude ja wolikogude otsuste wastu. Mingisugust kärpimist ei ole olnud. (O. Gustawson (is.): Teie oleks pidanud üttelema, et wiige eelarwetasakaalu.) Lõpuotsus oli sarnane, et pa-

luti nõukogu otsus kinnitamata jätta ja sellele wastawalt on ka kohtuotsused järgnenud. Protest põhjeneski nõudmisel, et eelarwe peab tasakaalus olema. Teie ise tunnistate, et Teil juriidilistest asjadest aimu ei ole, ma palun siis ka mitte tõendamata tulla. (J. Piiskar (is.): Kas tõsiasi sellepärast mätta alla peab jääma, kui ei ole jurist.) Pean ütleva, et üksikute summade wastu protesteerimisi ei ole olnud, waid kogu eelarwe wastu, sest et ta mitte tasakaalus ei ole. Kui meie oleksime otstarbekohasuse seisukohalt protesti awaldanud, siis oleks kohtud selle protesti tähele panemata jätnud seadusliku aluse puudumisel.

Nüüd edasi weel etteheide, miks ei ole ma järele pärinud, miks nõukogu otsus lahtiseks jäetud, miks ei kontroleeritud seda otsust. See nõue, mis üles seatud siseministriumile, wiiks ta tegewuse omawalitsuste kohta wäga laiali. Ei saa mitte oletada, et ükski seadus wõiks nõuda, et omawalitsuse nõukogu peab otsustama poolt wõi wastu. Seletuspärimises wõime ainult seda nõuda, mis seadusele ei wasta, aga praegusel korral ei ole põhjust järelepärimist esitada. (Segased wahelhüüded O. Gustawson'i (is.) poolt.) See on hoopis iseasi, wadake, peab asja enne tundma, kui temast rääkida. (Segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu liikmed, ma palun kohtadelt mitte kõneleda.

Siseminister **K. Einbund**: Lõpuks pean tagasi tõrjuma kõik need oletused, et siseministriumile järewalwes omawalitsuste üle ei ole erapooletuse mõõdupuud tarwitatud, see mõõdupuu ei ole olnud ühesugune. Kahjuks ei ole tänasel koosolekul arupärimise põhjendajate poolt näiteid toodud, et see mõõdupuu on mitmesugune olnud. Pidage mees, meie teostame seaduslikkuse järewalwet. On seaduse paragrahwist üle astunud siis astub järewalwe tegutsema ja sellelt aluselt ei saagi erakondlikku wõi mitte erakondlikku järewalwet teostada, wõib ainult ühesugune olla, see tähendab, wastaw seadusele. See, et miks Tagapere wõi mingisugune wallawanem oli tagandatud walitsuse poolt, arwan ma, et selle kohta

on wastust andew Pärnu maakonnawalitsus. Mina mingisugust wastutust selle juures ei kannan.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sisse on tulnud Riigikogu liikme Laarmani poolt järgmine ülemineku-wormel: „Riigikogu, ära kuulates siseministri seletust iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud wäärnähutuste puhul selgunud puuduliku järewalwe kohta — läheb päewakorras edasi.“

Koosolek on peale kahe tunni kestnud, ma kawatsen waheaega määrata.

(Wahelhüüded: Lõpetada! Waheaeg kunni kella 5-ni määrata!) On tehtud kaks ettepanekut: 1) koosolekut lõpetada ja 2) waheaeg kunni kella 5-ni määrata. Panen ettepanekud hääletamisele esitamise järjekorras. (Hääletatakse.) Poolt on 16 häält, wastu on 30 häält, seega on koosoleku lõpetamise ettepanek tagasi lükatud. Panen hääletamisele ettepaneku määrata waheaeg kunni kella 5-ni. (Hääletatakse.) Poolt on 12 häält, wastu — 33, seega on tagasi lükatud ettepanek waheaega kella 5-ni määrata.

Kuulutan 10-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 2.25 min.

Riigikogu koosolek jätkub peale waheaja kell 2.35 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

J. Piiskar (is.): Meie rühma poolt esitatud arupärimises, eriti selle põhjendamises toodi ette suur hulk tõsiasi dokumentaalsete andmete järele sellest, kuidas Lääne maakonnawalitsuses asju on aetud, eriti selle maakonnawalitsuse esimees Saar'e poolt. Ka parempoolsed, härra rkl. Anniko näol ei saanud salata, et seal asju nii on aetud, nagu neid ajama mitte ei peaks. Meie pidasime oma kohuseks ja ülesandeks, nagu meie seda alati oleme teinud, sarnaste nähtuste peale tähelpanu juhtida. Selles mõttes on meie arupärimine oma ülesande täitnud, waatamata selle peale, missugune lõpuotsus, missugune ülemineku-wormel selle kohta wastu wõetakse. Wäga iseloomulik oli

siseministri seletus. Meie oleme juba tähendanud, et meie ootasime seletust mitte ainult siseministeeriumi tegewuse piirides, waid küsimuse kohta terwes ulatuses. Seda ei ole tehtud, küsimuse teist osa ei ole mitte walgustatud. Kas seda küsimust kunagi üksikasjaliselt kõne alla wõtta saab, see oleneb sellest, kuidas teatawat kodukorra punkti ja wane-matekogu otsust tahetakse seletada ja käsitada. Praegu on siin kaks wastupidist woolu: üks arwab, et prokuratuuri tegewuse kohta wõib aru pärida, teine jälle, et seda mitte ei wõi. Praegu oleme pidanud leppima ainult siseministri seletusega, kus loomulikult wõetakse küsimus siseministeeriumi ülesannete seisukohalt. Kuid ka siin ei ole wõetud küsimust sisuliselt, waid härra siseminister on katsunud peita end puhtwormiliste põhjenduste taha, on lasknud wälja paista oma seletustest: wormiliselt ei saa midagi teha. Sellepärast sündigu mis tahes. See ei lähe ei siseministrile, ei Wabariigi Walitsusele, ei kohtuministrile, kui ülemprokuröörile, mitte midagi korda. Kui juhitakse tähelepanu nende kuritarwitussikkude asjaolude peale, mille kohta isegi härra Anniko pidi tunnistama, et need wäärnähtused on, siis öeldakse — kõik on korras. Meie arwates on neid nähtusi wäärnähtusteks nimetada wähe. (H. Anniko (kristl.): Kuritarwitused!) Kui härra Anniko ütleb kuritarwitused, siis ei waidlema selle wastu, sest need on tõesti kuritarwitused.

Edasi ütleb siseminister, et tema ülesandeks ei olla omawalitsuste tegewuse järelwalwe otstarbekohasuse mõttes ja laseb wälja paista, nagu tahaks meie, et walitsus peaks omawalitsuste peale surwet awaldama, nende õigusi kitsendama ning omawalitsuse ametnikka lahti laskma hakkama. Sarnaseid seletusi ja sarnast wastust ei oleks tarwitsenud anda, kui oleks tahetud jääda meie arupärimise piiridesse. Siis ei oleks ka waja olnud teisi hoopis kõrwalisi küsimusi arutusele wõtta. Aga härra siseminister on seda siiski teinud, kuigi ta lubas härjal sarwist kinni wõtta, on ta siiski ümber härja käinud, teda siit ja sealt waadeldud ja kõnelenud hoopis teistest asjadest, millest meil mitte arupärimises polnud sõnagi. Siseministril peaks ometi teada olema, et just meie rühm on mitmel puhul arupärimiste kaudu wõidelnud selle wastu, et ametnikka ei tagandataks ilma

kohtuotsuseta ja et siseminister ei segaks omawalitsuste tegewusesse, nagu see sündis nende kuulsate rööbaste puhul, kuhu Pärnu maakonnawalitsuse tegewust omalajal juhtida taheti ja kus just meie rõhutasime, et siseminister oma wõimupiiridest üle on astunud. Kui siis nüüd tullakse kõrwaliste küsimustega, kus esile kistakse põhimõtteid, mille wastu, kordan weel, keegi ei ole mõelnudki waielda, nagu omawalitsuse tegewusse sisuliselt mittesegamine ja nende wõimupiiride mittekitsendamine, niisama ka ametnikkude mittelatilaskmine, siis on need etteheited lahtiste uste murdmine. Selles mõttes on ka rkl. Jans'i seletus lahtiste uste murdmine, sest meie ei ole kunagi sellel seisukohal asunud, ei ole ka meie tarwilikuks pidanud oma seisukohta ses suhtes rewiderida. Ei tarwitse sellepärast meie arupärimisest seda wälja lugeda, mida seal pole. Meie arupärimise ülesanne oli, tähelepanu juhtida nende wäärnähtuste peale, mis kõlawad otse muinaslooliselt ja mis sunniwad kõnelema, nagu härra siseministrilgi üle huulte libises, Saare maakonnast, kuid mitte harilikus mõttes, waid härra Saar'e maakonnast.

Leppides sarnaste wormaalsete ja otsitud seletustega, jättis siseminister wastamata küsimuse, miks uute asjaolude ilmsiktulekul ei peetud tarwilikuks asjale uuesti käiku anda. Öeldi, et kui on maakonnawalitsus otsuse teinud, siis wiigu ta see otsus ka ise täide. Siit tuleme jälle nende Pärnumaa rööbaste juurde. Seal katsuti otsust täide wiia, kuid siis asus härra siseminister kaitsema maakonnawalitsust nõukogu otsuste wastu. Läänemaa Saar katsub mööda minna nõukogu otsustest, mis talle arwatawasti teada, ajab sõrad wastu ja wilistab maakonnainõukogu otsuste peale. Tema on maakonnawalitsuse esimees ja tal on nähtawasti suur wõim. Maakonnawalitsus on härra Saar'ele umbusaldust awaldanud, on ette pannud teda ametist tagandada. Ja härra Saar ise olgu nüüd nii lahke ja asugu selle otsuse täidesaatmisele ning andku iseennast kohtusse. (Wahelhüüe siseminister K. Einbundi poolt.) Mina kõnelen sellest, millest Teie kõnelesite, et maakonnainõukogul on oma täidesaatew wõim, ja tahan näidata, et see täidesaatew wõim on härra Saar ise. Teie seletus wõib ju olla küll sarnane, mille wastu juriidiliselt midagi teha

ei saa, aga ega see küsimust weel ei lahenda.

Nüüd edasi küsimuse juurde sisulikult. Meie seisame nähtuse ees, keegi ei salga seda, et Lääne maakonnawalitsuse esimees Saar'e tegewuses on asju, mida ei saa heaks kiita, mis on wäärnähtused, otsekohe wõimupiiridest üleastumine, on maakonna waranduse enese isiklikkudes huwides kasutamine, mis meie arwates on kuritarwitus. Aga siin tuleb siseminister ja ütleb, et asjad on kõige paremas korras. Ja kui edasi läheme ja tõmbame paralleeli selle saareaadi ja hiljutilõppenud ipsbergiaadi wahel... (Wahelhüüe paremalt poolt: Ja piiskariaadi!)... siis on täiesti õigus minu parteiseltimeses Gustawson'il, kes ütles, et siin on tegemist korrupsiooniliste nähtustega. Meie arupärimise arutamisel on selgunud, et Wabariigi Walitsus asub nähtawasti siseministri seisukohal ja ei ole mingisuguseid abinõusid tarwitusele wõtnud korrupsiooni wastu. Sest kui ta oleks tõesti need nähtused eitawaks tunnistanud, kui ta oleks tahtnud nende wastu wõidelda, siis oleks ta pidanud küsimuse kohta palju tõsisemalt ja sisuliselt sõna wõtma ja näitama, missugused abinõud need siis on, millega sarnaste nähtuste wastu wõideldakse. Seda ei ole aga mitte näha olnud. Walitsus, eriti siseministeerium, ei ole huwitatud sellest, mis omawalikustes sünnib ja kuidas üksikud ametnikud toimetawad, kas nad oma õigust kurjasti tarwitawad ja toime panevad asju, mis täiesti seaduse wastased — siseministeeriumi see ei huwita. (Siseminister K. Einbund: Tooge näitusi?) Härra siseminister, Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e lugu terwes ulatuses on ju näitus selle kohta. (Siseminister K. Einbund: Aga mis siis siseminister tegemata jättis? Ta saatis prokuröörile materjaalid ja mista siis weel teha oleks wõinud?) Aga hilisemad materjaalid?

Seda seisukohta sunnib alla kriipsutama ka kristliku rühma liikme härra Anniko kõne, kes käsitas küsimust teiselt seisukohalt, toonitades, et raha on wälja antud, kwiitungi ei ole küll saadud, ja kui raha on ära tarwitatud, sinna ei ole ju midagi parata, aga ega see siis kuritarwitus ole, et härra Saar teeb isiklikka operatsioone. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kust Teie seda wõtsite?)

Kui Teie teisiti mõistate, siis ei ole see ime. Kui härra Saar'e summade lood Teieni ulatawad, siis peate ju neid teadma. Ei saa ju Teie ka tagasi ajada, sest et sellesse asjasse kaudselt segatud olete. (H. Anniko (kristl.): See on wale. O. Gustawson (is.): Mis on wale?) Kui Teie ütlete, et need dokumendid waled on, siis tulge ja tõendage seda, kunni seda aga tehtud ei ole ja kunni härra Saar Teile nii ligidal seisab, siis on loomulik, et Teil selles küsimuses teine seisukoht on, kui meil. Kui teie leiate, et sarnane maakonna warandusega ümberkäimine ei ole kuritarwitus. (J. Holberg (põl.): Aga kahju ei ole tehtud!) Kui leiate, et wõimalik on maakonna kassast omawoliliselt wõtta summasid, nendega aasta otsa spekuleerida, siis wõib ju teil olla sarnane arusaamine, aga ega sellepärast teised tarwitse niiviisi asja peale waadata. Kui asi otsaga prokurööri kätte jõudis, siis alles hakkab Saar neid summasid tagasi maksma ehk peab ütleva, et summad on seal ja seal — maakonnawalitsus nõudku ise tagasi. Kui arwate, et sarnane asjaajamine on korralik, siis on meie seisukoht teistsugune kui teie oma.

Härra siseminister leiab ka, et asjad on korras. Leidku. Meie oleme näidanud, kuidas meil asju aetakse, ja meil on õigus sellest tarwilised järeldused teha. Lõpude lõpuks härra Anniko toob ette, et need operatsioonid on tulu toonud ja maakonnale kasu toonud. Sellepärast tulla sellega leppida, see tähendab — on wõimalik kõik teha; kui see aga maakonnale tulu toob, siis on see õigustatud. Ainult häärad kristlased, eesotsas härra Anniko'ga wõiwad asuda sarnasel jesuiitlikul seisukohal. Teie seisukohalt wõib see õige olla, meie seisukohalt aga on see maakonna warandusega lohakalt ümberkäimine, raiskamine, kuritarwitus. Maakonna omawalikuste raha ei ole mitte selleks, et kogupõllumehed omale sellega aktsiaseltsisid wõiksid asutada, selle raha oma wabrikutesse paigutada. Kui teie esitajad nii asju ajawad, ehk tahawad ajada, mida oletama peab, kui härra Anniko wäiteid arwesse wõtta, siis ärge lootke, et teie ka meilt sarnaste asjade õigekstunnustamist leiate. Meie oleme alati sarnaseid asju hukka mõistnud, ja mõistame ka tulewikus. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Et see operatsioon kasu on annud, ei õigusta seda sugugi.

(Wahelhüüe paremalt pool: Teil ei ole kuriteost arusaamist!) Aga kui palju härra Saar wahelkasu on saanud? Ja kui palju teised tema kaasosanikud? (Wahelhüüe paremalt poolt: Töölilistele ehitati maja.) Kui teie tulete sellega, et tööliste maja ehitati, siis küsisin ma, kuidas see maja on ehitatud, kas see maja elamiseks üldse kõlbulik on? (J. Temant (põl.): Kas Teie olete koha peal käinud?) Härra Temant, kas Teie iga oma protsessi asjaolusid lähete koha peale järele vaatama? (J. Temant (põl.): Kui asja ajan, siis käin ka.) Mina olen aga kindlastest allikatest kuulnud ja usaldan neid, kes on koha peal vaatamas käinud ja kes ütlevad, et sõrm torka seina wahelt läbi. Missugused töölisel elawad selles majas, härra Anniko? (H. Anniko (kristl.): Wigala mõisa töölisel on seal sees.) Olid omal ajal, aga kes seal praegu on? (H. Anniko (kristl.): Üürnikud!) Näete, nüüd ei ole see enam töölistemaja. Aga isegi töölistemaja ehitamine ei õigusta kuritarwitusi ja omawolilist talitamist. Kui maakonnavalitsuse esimees hakkab maja ehitama, ilma, et maakonnanõukogu sellest midagi teaks, siis ei saa meie seda teguviisi õigeks tunnustada, waid peame vaatama, kuidas asjaolud tõepoolest on. Ja sellelt seisukohalt wälja minnes peab tõendama, et raha on otstarbekohatult wälja antud. Härra Anniko seisukohalt ei ole see mitte kuritarwitus olnud. (H. Anniko (kristl.): Mitte minu arust, waid rewisjoni komisjoni arust.) Härra Anniko kõneleb rewisjoni komisjonist, aga selle komisjoni protokollid, millele on alla kirjutatud ka härra Anniko, kõnelewad hoopis teist keelt. Ma usun, et Teie wähemalt protokollid enne läbi lugesite, kui alla kirjutasite. (J. Holberg (põl.): Teie ei tea, mis on kuritarwitus.) Härra Holberg on uhke selle peale, et ülikoolipingil pükste kulumine alles nii wäga wärskest meeles on ja arwab, et inimene algab sealt peale, kus ülikool seljataha on jäänud.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun ülikoolipüksid kõrwale jätta.

J. Piiskar (is.): Kõike seda kokku wõttes peame meie rõhutama, nagu ma mitmel korral olen tähendanud, et sar-

nased nähtused mitte ainult üksikutena ette ei tule, waid meie näeme ka teiste maakondade asjaajamises ja isegi mõnede ministrite tegewuses analoogilisi nähtusi. Walitsus, hoolimata oma deklaratsioonist, kui ka sellest, et üldine meeleolu ning rahwaesitus sarnast tegewust õigeks ei kiida, ei ole teinud sellest tarwilikka järeldusi, waid poeb puhtwormalsete seisukohtade taha, püüab käsi puhtaks pesta ja jätab need nähtused sinna, kus nad on. Meie arwame, neist wäärnähtustest peab kindla käega kinni hakkama ja kui neid weel tekib, peab wormilistest külgedest üle saama, ning asja sisulikult wõtma. Waadake, kui niiviisi tahetakst talitada, siis ei ole tarwis tulla ei omawalitsuse ametnikkude kaitsega, ega omawalitsuste tegewuswabanduse kaitsega, waid tuleb kõnelda sellest, kas ja kuidas tahetakse teatawate wäärnähtuste wastu wõidelda. Wõib ju olla omawalitsuste õiguste kaitseja ning omawalitsuste kindlustuse poolehoidja, kuid see ei eelda weel sugugi, et peab õigeks kiitma igasuguseid wäärnähtusi, missugused need ka ei oleks ja nendega leppima. Sarnane tegewus, nagu näeme praegu, sünnitab ainult korrupsiooni, ja selles mõttes ei ole härra siseministri poolt antud seletused meid sugugi suutnud rahuldada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Anniko'l.

H. Anniko (kristl.): Olen sunnitud isiklikus asjus sõna wõtma, sest härra Gustawson tähendas, et selles wilja operatsioonis figureerida keegi Anniko ning härra Piiskar tuli sellepeale ütelsega, et mina olla sellesse asjasse segatud. Pean need wäited täiesti tagasi lükkama. Need on waleteated ja mina ei ole mitte selles wilja operatsioonis tegew olnud. Ei ole sinna ühte puuda annud ega ka ühte puuda ostnud. Peab oletama, et Läänemaal wist mõni teine Anniko weel olemas on. (Wahelhüüe sotsiaaldemokraatide rühmast: Aga Teie olete rewisjoni komisjoni liige.)

K. Tonkman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew arupärimine ei ole midagi muud, kui ainult poliitiline wõte. Siin ei ole mingit reaalselt alust, mis selleks arupärimiseks põhjust annab, ... (M ü r a p a h e m a l p o o l.) ...

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun Riigikogu liikmeid mitte korda rikkuda.

K. Tonkman (põl.): Praegune arupärimine on selleks ette võetud, et tööliste ajakirjal „Waba Maa'ga“ eesotsas enam ei ole paanamaid, millest kirjutada, ja nüüd tullakse enne maakonna walimisi ning hõõrutakse kõiksugu asju walmis. Et seda algawad iseseiswad sotsialistid, annab põhjust see asjaolu, et neil algab Läänemaal, nii ütelda esietendus. Iseseiswad sotsialistid on sotsiaaldemokraatidega abiellu astunud ning tahawad kõnesid pidades ja uusi paanamaid ette tuues ära näidata, et nemad on ainsad, kes kõlbawad Lääne maakonnanõukogusse ja maakonnawalitsusesse korda sisse seadma. See on selle arupärimise põhjus ja mitte midagi muud. Sisuliselt ei saa ju Riigikogu seda arupärimist arutama hakata, sest see, mis arupärimises ette tuuakse, on maakonnanõukogu enese asi ja neid arutab maakonnanõukogu ise. Siin aga katsutakse niisuguseid asju ette tuua, mis sugugi Riigikogusse ei puutu. Härra siseminister wastas selle korra täiesti ära ja nüüd tullakse jällegi sisuliselt ning hakatakse üksikasju ette tooma, mida meie siin arutada ei saa. Meie ei wõi kuidagi wiisi Lääne maakonnanõukogu sisemisse tegewusse segada, sest seal on rahwa enese poolt walitud maakonnanõukogu, kes neis piirides oma otsuseid teeb ja otsuseid täidab, mis seaduses ette nähtud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teame seda isegi.) Kui Teie oleks seda teadnud, siis ei oleks Teie arupärimisega esinenud. Lääne maakonnanõukogu ja Lääne maakonnawalitsus tegutseb seaduse põhjal, ning on oma korra juures ise wastutajad, mitte aga Riigikogu. Et Lääne maakonnanõukogu oma asju ei jõua korras pidada, nagu seda arupärija rkl. Gustawson wäga selgesti ja terawalt ette toob, siis ei saa ju mitte Riigikogu Lääne maakonnanõukogule noomitusi tegema hakata ja neile ette dikteerida, kuidas nemad omi asju peawad ajama, see on Lääne maakonnanõukogu enese asi. Kui asjad mitte korras ei ole, siis on see kohtu korras ette nähtud ja seda kohtukorda on tahetud ka seal läbi wiia ja üksikuid tegelasi wastutusele wõtta. Kuid sellel wastutusele wõtmisel ei ole alust olnud, ei ole süüdistusi leitud ja asi on ära lõpetatud, ning see ajab me-

hed marru... (Wahelhüüe K. Korneli (rhw.) poolt.) See on hoopis teine küsimus, härra Kornel, aga praegu on ta lõpetatud. Ma räägin sellest, kuidas asjad praegu on aga mitte sellest, kuidas nad edaspidi kujunema saawad.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Reesen, ma palun koha pealt mitte kõnelda.

K. Tonkman (põl.): Mis puutub sellesse, et puudub kord ja juhtnõõrid Lääne maakonnawalitsuses, siis selgub, et need mehed, kes Lääne maakonnanõukogus enamuses on, ei suuda niisugust korda ja juhtnõõrisid luua, et need wäärnähtused ka maakonnawalitsuses kaoks. Ma ei ütle mitte, et need wäärnähtused oleks, — kui need oleksid, — et need siis kõrwaldatud saaks. Lääne maakonnanõukogu ei ole mitte parempoolsete meeste käes, põllumehi on seal ainult wiis. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas pahempoolsed walisid Saar'e?) Lääne maakonnanõukogu oli ka see, kes härra Saar'e walis. Lääne maakonnanõukogu ei saanud 5 põllumehega mitte Saar't waldida. Kui nendele, 5 põllumehele, kaks kristlast juurde lisada, siis on neid kokku 7, kuna Lääne maakonnanõukogus on aga 15 liiget, tähendab 8 liiget jääb järele. Ei ole ka mitte põllumehed need, kes niisuguste otsustega walmis saawad, et nemad 7 mehega 8 häält ära andsid, nagu seda wiimasel nõukogu koosolekul pahempoolsed tegid, et oma tehtud otsustele seaduslikku jõudu anda. Nii on lugu, härra Zimmermann, meie ei ole mitte härra Saar't walinud, waid nõukogu walis. (J. Zimmermann (tõer.): Kust Teie seda teate?) Mina tean seda protokollidest. (M. Laarmann (põl.): Kas Gustawson on nõukogu liige?) Lääne maakonnanõukogus on kaheksa pahempoolsetesse erakondadesse kuuluwat esitajat ja sellepärast ei saa mitte ütelda, et need wäärnähtused, kui teie arwate, et nad olemas on, jälle põllumeeste ridade süü oleks. Teie olete need õiged rahwa kasude kaitsjad, mispärast teie neid siis õieti ei kaitse? Lääne maakonnawalitsuses on ainult üks põllumees ja see on härra Saar, teised on kas pahempoolsed, ehk mittepõllumehed. Härra Gustawson ütles, et waadake põllumeeste ridade peale, seal on Ipsberg, Saar ja teie sallite neid. (Wahelhüüe pahemalt poolt:

Tonkman ka!) Kuidas? Nii ei ole Lääne maakonnawalitsuses enam mitte põllumeeste käes. Härra Saar üksi ei saa mitte wastutada terve maakonnawalitsuse tegewuse eest, waid wastutaja on maakonnawalitsus terwes oma koosseisus. Kuidas saab härra Saar ennast isiklikult maksma panna, kus on siis teised? Lääne maakonnanõukogu on pahempoolsete käes, tehke korraldus, ja wõtke neid wastutusele, aga teil ei ole fakte olemas, nad on kõik tuulest wõetud ja nad ei põhijene mingisuguse aluse peal. (Hulgali-
sed wahelhüüded.) Asi on ära lõpetatud, aga nüüd hakkate teie seda asja uuesti üles wõtma niisugusel kujul, kuidas ta praegu mitte kohane ei ole. (L. Johanson (sd.): Teie wassite.) Ma ütlen, härra Johanson, Teie wassite praegu. Härra Saar'e wastu tõstetud süüdistused on ära lõpetatud ja rewisjoni komisjoni aktidest on näha, et seal mingisugust kuritegewust ei ole olnud. See ei ole mitte wassimine, waid see, mis siin praegu tehakse, on wassimine, kus tahetakse tõeasju ümber pöörata.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Reesen, ma palun koha pealt mitte kõnelda.

K. Tonkman (põl.): Nüüd näewad pahempoolsed mehed Lääne maakonnanõukogu walitsuses, et nemad ei suuda ega ei saa niisugust korda luua, mis neile omane oleks ja nüüd tulewad nad Riigikogusse ja päriwad aru, ning Riigikogu peab aru andma sellest nõrkusest, mida teie Lääne maakonnanõukogus teete. Neljapäewased arupärimis-koosolekud on kui üks suur pill, millel õige palju torusid ja keelesid küljes on ja igauks puhub sinna sisse, mis tema tahab.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun selle heliinstrumendi jätta.

K. Tonkman (põl.): Ja et sellel pillil õiget häält ei ole, siis olewat see teiste süü. Niisuguste asjadega ei maksa mitte esile tulla. Et teie Lääne maakonnanõukogus oma asju ei jõua joones pidada, see ei ole kellegi muu süü, kui nende oma, kes seal istuwad. See annab halwa tunnistuse selle üle, et teil ei ole õiget wilumust, et teil ei ole mitte seal isikuid, kes praegu Lääne maakonnanõukogus oskaks oma walitsuse asju ajada, nii nagu nemad aetud peaksid olema. Kriip-

sutan weel kord alla, et siin ei ole midagi muud nende arupärijate südame peal, kui puhas poliitika ja tahetakse walimiseelset meeolelu luua.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Härra Anniko faktilise märkuse puhul pean mina rõhutama, et mina, öeldes, et härra Anniko on ise sellest asjast osa wõtnud, ei öelnud, nagu oleks tema wilja ostnud wõi müünud, waid minu teada on härra Anniko Lääne maakonnanõukogu rewisjoni komisjoni liige. Et siin peajaslikult on tegemist rewisjoni komisjoni protokollidega, mis härra Anniko'le teada peaksid olema ja et nendel materjaalidel ka härra Anniko allkirjad on, siis arwasin enesel õiguse olewat öelda, et härra Anniko on sellest asjast osa wõtnud, nimelt asja arutamisest.

O. Gustawson (is.): Ma loen tarwilikuks kõigepealt tähendada faktilise märkusena, et mina ette kandes wäljawõtteid maakonna toitusosakonna aruandest ei öelnud, nagu oleks aruandes nimetatud Anniko seesama, kes siin Riigikogus istub. Wastuoksi: ma konstateerisin, et ma ei tea, kas on seal mainitud härra seesama, kes siin istub, wõi mõni teine temanimeline. Seda esiteks. Edasi küsiksin ma edaspidiste arusaamatuste ärahoidmiseks härra Tonkman'i käest, kas on tema see, kes 85 tuhat 750 marka wiljaostu waheraha sai, wõi on see mõni teine Tonkman. Et härra Tonkman nii higistab, sellest arwan ma, et see tema on. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Härra Gustawson arwab, et see Teie olete.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Reesen, kui Teie seal koha pealt ikka edasi räägite, siis ma pean teisi abinõusid tarwitusele wõtma.

O. Gustawson (is.): Edasi lubatagu mulle isiklikus asjus teha wäike märkus. Nii hästi härra Tonkman, kui ka härra Anniko leidsid, et meie tänane arupärimine olla tingitud sellest, et mina figureeriwat maakonnawalimistel Lääne maakonna kandidaatide nimekirjas. Ma ei eita seda. Mina olen seal nimekirjas kandidaadiks. Aga ma ütlen lausa: kui minu kohta oleks awalikult sarnaseid raskeid süüdistusi ette toodud, nagu seda on tehtud härra Saar'e suhtes, siis minul ei oleks

julgust jätkunud walimiste nimekirjas kandideerida. Kui aga kogupõllumehed on leidnud wõimaliku olewat ühe nimekirja etteotsa härra Saar't kandidaadiks paigutada, siis näitab see, kuiwõrd kogupõllumeeste arusaamine lahku läheb üldisest arusaamisest au ja häbi kohta. Härra Anniko awaldab arwamist, et katki ei ole midagi ei Wigalas, ega kusagil mujal. Tema ja Lääne maakonna rewisjoni komisjoni liige on wist üks ja seesama isik. Järjekult tohiks talle teatawad olla need õigused, mis rewisjoni komisjoni kohta seaduses on ette nähtud. Ma juhtisin tähelpanu sellele, et tema ühes kahe teise rewisjoni komisjoni liikmega 1921 a. suwel 1. ja 2. juunil alla kirjutas wäga arwustawa protokollu maakonnawalitsuse tegewuse kohta. Mul ei ole kahjaks seda protokollu praegu käepärast. Ma mäletan aga, et seal oli loetletud terve rida tõsiasju tõenduseks, et maakonnawalitsus on otsustanud ja ajanud asju maksust korra mööda minnes. Mispärast härra Anniko oma sellekordse arwamise wahe peal on muutnud, seda ma muidugi ei tea. Ma ei tea, millistel põhjustel see, mida enne hukka mõisteti, tänapäew enam kui lubatuks loetakse. Aga, härra Anniko, lugu on siiski sarnane, et meie ei saa kogu maakonna huwidesse lõikawaid küsimusi subjektiivselt hinnata nõnda, nagu tuju juhtub olema. Meie peame enne kui pärast jääda katsuma seaduslikkuse piiridesse. Teie wist ei tõrju tagasi, kui ma teile tutwunemiseks ette loeksin wastawa paragrahwi ajutisest seadusest walla ja maakonna sissetulekute ja wäljaminekute, eelarwete ja aruannete kohta. § 84 lausub nimelt: „Peaks tarwilik olema mõne eelarwe peatüki paragrahwi kohta suuremat wäljaminekut teha, kui selleks eelarwes krediiti ette on nähtud, siis wõib walla- ehk maakonnawalitsuse otsuse järele krediitide ülewii mist sellesama peatüki piirides ette wõtta, see tähendab, selle paragrahwi krediiti suurendada, kus krediidist üleminekut on oodata, ühtlasi sellesama summa wõrra teise paragrahwi krediiti vähendada, kus ülejääki ette on näha. Krediitide ülewii mine selleksamaks otstarbeks ühest peatükist teise wõib ainult walla ehk maakonnawõukogu otsuse põhjal sündida.“

Minu arusaamise järele on päris selge, et kui maakonnawalitsuse esimees oma enese äranägemise järele, eelarwest mitte kõige vähematki küsides, wõtab ja tar-

wõtab summasid, mis eelarwes üldse ei ole ette nähtud, et see otskohene maksust korra mööda minnes on. Härra Anniko ei waidle wastu, waid ütleb isegi, et seal olla esimehe armust ühte ja teist tõepoolest sündinud, aga ainult selleks, et wäärnähtusi kõrwaldada. Ma ei saanud sellest kohast ka kaitsekõnes õieti aru, oletan aga, et härra Anniko tõendada tahab, et maakonnawalitsuse esimees Saar on wõidelnud nende wäärnähtuste wastu, mis maakonnawõukogu ja maakonnawalitsuse armust wast oleksid korraliku asjaajamise juures maad leida wõinud. Wõib olla ma eksin, aga nõnda sain ma härra Anniko mõttearendusest aru. Siin on härra Anniko last walest otsast ristima hakanud. Lugu on ikkagi sarnane, et maakonnawalitsuse esimees ei kontroleeri maakonnawalitsuse tegewust, waid maakonnawalitsuse esimees alistub oma tegewuses maakonnawalitsusele.

Siin tähendas seltsimees Piiskar wäga õieti, et on sootuks iseküsimus, kas tarwitada rahasummasid, mis eelarwes ei ole ette nähtud, on lõpukokkuwõttes saadud kasu wõi kahju. Küsimuse raskuspunkt seisab selles, kas teatud krediitide tarwitamiskord oli seaduslik wõi mitte. Kui aga näituseks ehitatakse Wigala mõisas poolemiljoni-wäärnuslik maja, ilma et maakonnawalitsus sellest midagi teaks, siis tahaksin küll näha, kes julgeks tulla, peale härrade Anniko ja Tonkman'i muidugi, ja puhtast südamest öelda: see on korralik asjaajamiswiis, niowiisi tulebki talitada. Korralik ei ole see mitte. (Wahelhüüe paremalt poolt: ... J. Soots (põl.): Mis see meie korda läheb, selleks on wastawad wõimud!) Ja muidugi, mis läheb ühele härra Soots'ile korda tühipaljas seaduse rikkumine. § 84 näeb ette selle korra, kuidas krediite suurendada, neid ühest peatükist ja paragrahwist teise üle kandes. Ma olen mitmel korral juhtinud Teie tähelpanu sellele, et maakonnawalitsuse esimees Saar on § 84-at mitmel ja mitmel korral rikkunud. Sellest tuleb tõmmata wastawad konsekwentsid. Siseminister aga leiab, et asjad kõik korras olla ja et ei ole tarwis teha ei milliseid järeldusi.

Edasi puudutaksin ma mööda minnes veel kord küsimust, mille juures peatasid härra Tonkman ja härra Anniko. Minu arusaamise järele heidetakse seal poolt maakonnawõukogule ette wõltsimist.

Härra Tonkman, samuti ka härra Anniko tõendasid kategooriliselt, et maakonna-
nõukogu koosolekul olla olnud koos 7
inimest, hääli anti aga ära 8. Ma arwan,
et siingi tulewad tõmmata wastawad kon-
sekwentsid. Mul on maakonnaõukogu
koosolekult teada, et tol momendil, kui
hääletati, kõik põllumehed koosoleku
saalist lahkunud ei olnud. Üks maakon-
nanõukogu liige teadis pealegi tõendada,
et üks põllumees hääletamiskasti se-
deli on poetanud. Missuguse sedeli ta
sinna toimetas, seda muidugi ei teata.
(H. Anniko (kristl.): Ei ole õigel!)
Kui aga lugu sarnane on, et teie awali-
kult konstateerite wõltsimist, siis oleksite
pidanud laskma protokolleerida, et siin on
tegemist wõltsimisega, ja oleksite sellega
juhtinud siseministri tähelpanu asja peale,
kes siis seda asja loomulikult nii ei oleks
jätnud. Siin tarwitseb ainult kinnipitsee-
ritud hääletamissedelid järele waadata ja
siis selgub, kas hääletamine oli seaduslik
wõi oli seal tegemist wõltsimisega. (Si-
seminister K. Einbund: Ei saa,
protokolliparandamise aeg on
möödas!) Edasi: Paragrahw 90-dat
käsitab siseminister küsimuses kahelt sei-
sukohalt — nõnda nimelt, nagu talle kasu-
likum. Esimest puhku sõna wõttes tä-
hendab siseminister, et ei saawat § 90-da
wiimases lõikes tähendatud kohustusi
täita sellepärast, et wastaw otsus maakon-
nanõukogu koosoleku protokollis olla eba-
määraselt protokolleeritud. Seda tooni-
tas siseminister mitmel korral. Temalt
nõutawat lihtsalt wõimatuid asju. (Si-
seminister K. Einbund: Ega mina
ei tähendanud seda!) Pärast seda,
kui mina siseministri tähelpanu juhtisin
terwe rea otsuste peale, mis täpselt ja sel-
gesti protokolleeritud ning millistes ko-
hustatakse härra Saar't teatud tähtjaks
tasuma mitmesuguseid summasid, ja kui
ma konstateerisin, et Saar neid summasid
tähtjaks õiendanud pole ning järjelikult
§ 90. alla käima peaks, siis arwas sisemi-
nister heaks oma kaitse põhjendust muu-
tes waid turtsakalt tähendada, tema ei
olewat mingisugune pristaw ega ukse-
hoidja omawalitsuste ukselepis. Sarnase
wastusega tahtis ta jalust rabada mind,
rabas aga iseenda. Sarnane wastamis-
wiis näitab juba, kelle pool õigus on ja
kelle pool mitte. Jupiter wihastab enese
tasakaalust wälja siis, kui tal õigus ei ole.
Härra Einbund'i kui jurist-sisejupiteri
kohta maksab seesama kõnekään.

Imelik on kuulda härra Anniko wäidet
ja samuti härra Tonkman'i oma: et jumal
halasta, mis te seda maakonnaõukogu ja
maakonnawalitsust ometi seal segate ja
neid kontrolli wõi opekuuni alla asetada
tahate. (Wahelhüüe paremalt
poolt: Hooldaja, hooldaja on
Eesti keeles!) Eks ütleme siis hool-
daja. Härra Tonkman, samuti härra An-
niko peaksid aga wäga hästi teadma, et
maakonnawalitsus ja maakonnaõukogu
esimehe Saar'e tegewuse hukka mõista-
wad ning temaga otse nugade peale läi-
nud on. Kui see nõnda on, siis arwan ma,
et härrade Tonkman'ide ja Anniko'te stra-
teegia on pealetungimise katse kõlwatute
abinõudega.

Edasi küsib härra Tonkman, kus need
teised maakonnawalitsuse mehed siis on
olnud. Mina juhtisin juba tähelpanu sel-
lele, et Lääne maakonna esimees härra
Saar enese nõnda laiaks ajas, et teistel
seal midagi öelda ei olnud. (Naer põl-
lumeeste hulgas.) Wõtke terwe
rida küsimusi, alates toitlusosakonna ope-
ratsioonidest ja lõpetades töölistemaja ehi-
tamisega Wigalas ning teiste wäiksemate
asjadega — igalpool omapead talitamine.
Siseministri poolt kohale komandeeritud
rewidendid on seda must walge peale
konstateerinud. Kui see nõnda on, et härra
Saar oma tegewusega üle piiri on libise-
nud, siis peab tema kandma teatawa was-
tutuse. Sellest ei saa minu arwamise jä-
rele ei üle ega ümber. Ma ei salga —
teil on tugewad trumbid käes — algatatud
süüdistusasi Saar'e vastu on lõpetatud.
Teie olete oskanud selle trumbi õigel ajal
parajasti walimisteks wälja mängida.
Kohtulik uurimine on sedapuhku lõpetat-
tud, meie aga arwame, et asi siiski mitte
sellega lõppeda ei tohiks. (Wahelhüüe
paremalt poolt: Teie kõlbaksite enamlaste
prokurööriks!) Sellepärast teengi ma oma rühma
nimel ettepaneku vastu wõtta järgmine
ülemineku-wormel:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi
Walitsuse seletuse arupärimise peale
Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud
wäärnähtuste puhul selgunud puuduliku
järelwalwe kohta, tunnustab need seletu-
sed mitterahuldawaks ja läheb päewa-
korras edasi.“

J. Jans (sd.): Mul on käesolewa aru-
pärimise puhul weel järgmist öelda. Ma
soowin, et siseminister neid kaunid põhi-

mõtteid, mis ta täna siit kõnetoolilt ette kandis, ka tegelikult tarwitaks. Nimelt omawalitsuse seaduse kokkuseadmisel. Need projektid, mis siseministri poolt omawalitsustele arwustamiseks kätte saadeti, tõendasid midagi muud. Peab ütleva, et kui siseminister endise juurde jääb, siis tema tänane esinemine mitte midagi muud ei olnud, kui „oma mehe“ kaitsemine.

J. Temant (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui ma hiljuti ajalehest lugessin sõnumit, et iseseiswad ühinewad sotsiaaldemokraatidega, siis isiklikult mina rõõmustasin selle üle ja arwasin, et see toob meie poliitikaalusse terwenduse kaasa. Aga nagu näha, ma eksisin. See silmapilk ei ole weel tulnud. Ma arwasin, et kooswiibimine inimestega, hallpeadega, kes on oma minewikuga näidanud, et nende tegu ja sõnad kooskõlas on, nende peale ka mõju awaldada, kes ennast iseseiswateks sotsialistideks nimetawad. Kahjuks ei ole, kordan uuesti, see silmapilk weel mitte tulnud, ja meie elame sedasama haiglast poliitilist elu, mida meie senni elanud oleme. Maakonnawalimised on ligidal, muuseas ka Lääne maakonnanõukogu walimised. Nüüd on tarwis kõmu teha, waadake, tulgu Jumal appi, Lääne maakonnawalitsuse esimees on põllumees, ja waadake, mis ta kõik ei ole teinud. Kui aga ligemalt waadata, mis ta siis on õieti teinud, siis kuuleme, et kaebtusi on tõstetud tema wastu, on pööratud prokurööri poole, kelle otsuse järele — mitte midagi ei ole sündinud, ei mingisugust kuritegu ei ole teinud, millest aga siin enne seda nii palju on räägitud. See ei rahulda aga weel seda poolt seal, ma saan sellest väga hästi aru! Maakonnawalitsuse walimised ei ole weel möödas. Mina arwan, et sarnase kõmutegemisega teie seda kätte aga ei saa, mida teie tahate. Meie rahwas — walija, on juba sellest ajajärgust wäljas, kus kõmuga midagi kätte saadakse, ta on lapsekingadest wäljas, ta mõistab hinnata inimesi nende tegude järele, mitte selle järele, mida teie nendest räägite, olgu isegi sellelt kõrgelt toolilt. Kui aga waadata teie teguwiisi järeldusi, siis peab tunnistama, et kõige teie agitatsiooni peale waatamata, mis Lääne maakonnawalitsuse esimehe Saar'e wastu tehtud on, teie midagi kätte pole wõinud saada, sest tegelikult pole midagi sünd-

nud. Öeldakse, waadake, Saar on kõik teinud, kõik kurjus on Saar'est tulnud. Aga esiteks pole teie näinud, et mingisugune halbtus Saar'e poolt oleks sündinud. Teie räägite küll, et tulgu Jumal appi, waadake, mis ta on teinud. Ilma et ta maakonnanõukogult luba oleks saanud, on ta töölistemaja walmis ehitanud. Aga teie unustate ära, et sedasama töölistemaja käis maakonnanõukogu rewisjoni komisjon waatamas, ja ta otsus ei olnud eitaw selle maja suhtes. Nüüd tehtakse aga ühel ilusal päewal otsus hääletenamusega, et sina, Saar, sina maksa üle 500.000 marga, kümnedtuhanded ei ole tähtsad, kahjutasu selle eest, et see maja sai üldse ehitatud. Minge ometi seaduslikkude kohtuwõimude poole ja katsuge, et teile seda summat — 500.000 marka wälja mõistetakse ja siis alles uhkustage. (Wahelhüübe J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) poolt.)

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Reesen, palun koha peal mitte kõneleda.

J. Temant (põl.): Mina kuulsin weel, et seal koosolekul, kui otsuse tegemine sündis, on 7 inimest olnud, aga hääli on ära antud kaheksa. Kas see just nii oli, selle eest ma ei tea wastutada, aga kui ka kõik 8 inimest seal olid ja omad hääled ära andsid selles küsimuses härra Saar'e wastu, sellest weel ei wõi ju järeldada, et see otsus on seaduslik. Rewisjoni komisjon wõis ka teatawa otsuse teha, maakonnanõukogu wõis seda kinnitada, aga ma ütlen, see otsus, kui härra Saar seda leiab, et ta makswate seadustega kooskõlas ei ole, wõib tema poolt täitmata jääda. Teil on ainult üks tee: teie wõite seaduslikkude wõimude poole pöörata palwega, et see otsus täide wiidud saaks ja kui kohus seda teeb, siis olete teie seda kätte saanud, mis teil tarwis. Muidu aga tuleb sarnane seisukord, et haiglaste parteilise elu tõttu, milles meie praegu elame, wõiwad teatud otsused täide wiidud saada omawalitsuse asutuste poolt, mis üksikutele inimestele lusse ja lihasse ilma seaduse aluseta lõikawad. Teie arwate, et üksik inimene peab enamuse otsuse alla heitma. Seadus kaitseb aga kõiki ja ma arwan, et sarnasel juhtumisel on tähtis, et üksik inimene kodanlist julgust üles näitab ja ütleb, waadake, senni, kui teie otsus mitte seaduslik ei ole, senniks mina ennast selle

otsuse alla ei painuta. Nüüd teie tulete ja ütlete, meie tegime teise otsuse; kui teie neid sajadtuhandeid wälja ei maksa, siis olete teie tagandatud. See on isesugune seisukoht. Teie arwate, et maakonnakogul on õigus nõuda maakonnawalitsuse liikme käest teatawaid summasid ja kui ta seda tsiwiil wahekorda ei lahenda teie mõttes, kui ta seda summat wälja ei maksa, siis peab ta tagandatud saama. Ma ei taha ütelda, kuidas seda seisukohta hinnata. Kui teil teatud rahalised nõudmised on, wiige see läbi ja nõudke seda seaduslike wõimude läbi sisse. Igatahes need teie otsused ei tohi Saar'e tegewuse suhtes mõõduandwad siis olla, kui ta leiab, et need otsused iseenesest seaduslikud ei ole. See, mis sünnib täna härra Saar'ega, wõib homme teiega sündida, seadust aluseks ei wõeta, tunahomme aga mõne kolmandaga. Ega meie siis nii oma asja korralikult ajada ei saa. Kui siis keegi tõesti ka leiab, et mõni otsus ei täida seaduslike nõudeid, siis ometi ei saa sellest järeldada, et siseminister seda otsusetegijat tagandama peab ainult sellepärast, et sajadtuhandeid wälja on antud. Niiwiisi ei saa asju toimetada. Sellest seisukohast wälja minnes ei saa teie härra Saar'e kohta otsust teha. Kui teie ise, härra Jans, homme ehk tunahomme samasse seisukorda satute, mis Teie teete, siis räägite üsna teist keelt, ütlete — waadake, mis meiega tehakse, waadake, nõutakse, et meie tagandatud peame saama. Kui ma enne tähendasin, et parteielus on meil teatawad nähtused, siis on see, mis meie siin praegu kuulsime, tõenduseks sellele, millega Teie walmis wõite saada. Aga mina arwan, et meie siin peame parteielust kõrgemal seisma, meie peame neid makswaid seadusi, mille walwel meie ise siin oleme, ometi arwesse wõtma. Meie peame elu oma tegewuse aluseks wõtma, ja kuigi parteikired wahetewahel kõrgele tõusewad, peame siiski asju tõsiselt wõtma, peame nende peale tõsiselt waatama. Peab ju ometi aru saama, kus parem ja kus pahem käsi on. Peame ometi aru saama, et meil praegu Saar'ega tegemist ei ole, kui põllumeeste esitajaga, waid Saar'ega kui inimesega. Peame tunnistama, et Saar kui inimene, midagi teinud ei ole. Teie kuulsite, kuidas seaduslik wõim tema tegewuse õigeks mõistis. Teie arwate, et see on trump teie käes, aga meile on see tähtis sellepärast, et see wõim meie eneste poolt seatud on

selleks, et korra järele walwata. Ja kui nüüd see wõim, kes meil riiklikus elus õigusliku korra järele walwab, ise on tunnistanud, et siin kuritegu ei ole, kui see siis on nii, siis jääks see kõik, mis teie täna olete rääkinud. Seda rääkimist oleks teil teises kohas tarwis olnud, seda oleks wõinud Teie teha, kui teie miitingut walimiste eel peate, siis oleks teie wõinud seda kõik enesele lubada, aga Riigikogu, kui meie kõrgema wõimu esitaja, igatahes see koht ei ole, kus meie praegust asja arutama peaksime. Kui see seadus, mis praeguse asja kohta käib, puudulik on, siis on ju arusaadaw, et meie peame elu korraldama uue seadusega. Meie peame aga selle üle walwama, et maksew seadus maksaks senni, kui see maksew on. Kui aga praegusel korral Saar'e tegewuses ei ole midagi seadusewastast, siis andke ometi uus seadus wälja, kui teie leiate, et peab midagi ära keelutama. Teie aga ei ole seaduste muutmise suhtes mingisugust ettepanekut teinud, ega tahtnudki teha.

Ma arwan, et meie kodanik on juba järeldanud, et see kisa ja kära, mis praegu ilma aluseta on, wõib kahju tuua ainult neile, kes seda tõstnud on? Sest ma usun, et meie kodanik praegu küll juba niiwõrd arenenud on. Sellepärast arwan, et see lihtülemineku-wormel, mis siin ette pandud, peaks wastu wõetama, mida ma isiklikult toetan, ja mida ka minu mõtteosalised toetawad.

Siseminister K. Einbund: Ma paluksin Riigikogu liikmeid näidata, milles minu, kui järewalwe asutuse tegewuse erapoolikus nähtawale on tulnud. Näituseks, nagu ma aru sain, on ainult ette pandud Pärnu maakonnawalitsuse kriisi asi. Aastat kaks umbes tagasi, nagu teie teate, awaldas Pärnu maakonnakogul umbusaldust Pärnu maakonnawalitsusele ja Pärnu maakonnawalitsus otseskohe mitte ei lahkunud, waid lahkus alles siis, kui selles asjas wastawad kokkulepped olid tehtud, mõni kuu hiljem. Wõi kuidas see seal oli, ja siis, kui uued ümberwalimised toime pandi. Fakt on aga see, et tema hoolimata umbusaldusest, ometi tegewusest ei lahkunud. Sel korral pöörati siseministeriumi poole, ja paluti seisukohta awaldada. Just see näitus on tüübiline selleks, kuiwõrd järewalwe asutus peab erapooletu olema, ja mitte erapoolik, peab käima just keskteed mööda, mis temale seadus ette näitab. Teie teate,

et meil praegumaks wate seaduste järele omawalitsuse asutused, mis omawalitsust esitawad, ei ole mitte parlamentarismi alusele seatud. Praegumaks wate seadus näeb ette need juhtumised, millal omawalitsuse täidesaatwad orgaanid ja nende üksikud liikmed ametist lahkuwad, kõigil teistel juhtumistel ei ole aga nemad mitte kohustatud seda tegema. Jah, härrad Riigikogu liikmed, hoolimata ka sellest, et see praeguses seaduses ette nähtud on, on see ka põhimõtteliselt üks wäga waieldaw printsip, kas omawalitsuste asutused, omawalitsuse esituskogu, peab rajatud olema parlamentaarsetele põhimõttele wõi peab tema rajatud olema tööwalitsuse põhimõttele. Tööwalitsus töötab kindlasti esitawa kogu, käesolewal korral maakonnanõukogu kindlate juhtnõõride järele. Kui ta neid mitte ei täida, siis ei aeta teda mitte umbusaldusega ära, waid oma kohuste mittetäitmise pärast wastawa asutuse otsuse järele, see on kohtuotsuse järele. See on üks suur põhimõte. Pean ütleva, et mina sellest põhimõttest pean kinni teoreetiliselt kunni senniajani. Mina ei suuda enesele ette kujutada niisugust korda ja mitte kusagil terwes maailmas ei maksa see kord, mis meil maksta panna tahetakse. See ei puutu küll käesolewasse küsimusesse, sisuliselt aga ometi on ta kaudselt sellega ühenduses. Et wäikeses Eesti riigis oleks 400 parlamenti, niisugust seisukorda ma enesele mitte ette kujutada ei saa, kus iga nädal umbusaldust awaldatakse. Need tööwalitsused, wõi töökabinetid wõidakse minema kihutada, sellega ei oleks meil muud, kui alaline kriisitamine. Küll on juba sellest, kui kindlasti seaduses ette nähtakse põhjused, mille järele omawalitsuste täidesaatwate orgaanide liikmed lahkuma peawad, waid mitte juhuslikkudest erakondlikkudest kombinatsioonidest ja poliitilistest põhjustest. (W a h e l h ü ü e t ö ö e r a k o n n a p o o l t : M i s s u g u n e s e a d u s s e d a k o d u k o r r a s ü t l e b ?) Missugune seadus? Silmapilk. Nüüd läheme edasi, kui tarwilik see seisukoht oli. Ma ütlen selle juures, et selle juures ette kirjutatakse, et kui nõukogu poolt ei tahetud mitte kedagi, see on mõnda teatud ametnikku ametis pidada, siis on sellel wabadus ise ära minna, kui ta mitte mingisuguste tegude poolest wõi seal surma põhjusel jne. ei lahku, aga mitte umbusalduse pärast ei wõi teda mitte ära ajada, kui ta ise minna

ei taha. See on ka õige põhimõte, mida ma õigeks pean. (M. J u h k a m (töer.): Missugune seadus seda ei keela!) Härra Juhkam wast ootab. Täna siin rkl. Temant tõi ette huwitawa näituse sellest, kui meie niisugust asja poliitilisele kallakule asetame, siis meie ei tea kui kaugele meie wälja jõuame. Täna olen mina süüpingis, homme wõite Teie süüpingis olla. Nii ehk teisiti, sellel ei ole siis lõppu ega otsa. Just käesolewas asjas, millest ma praegu kõnelen, oli üks juhtumine Wiru maakonnas — Rakweres, kus süüpingil ei olnud mitte parempoolne. nagu Pärnu maakonnas, waid pahempoolne, sotsiaaldemokraat. Seal sai tõesti waene mees umbusalduse osaliseks. Sotsiaaldemokraatide liige, temale ei jäänud muud järele, kui kohtusse kaebada ja sellega oma õigust kaitseda, et mitte selle enamus otsusele alla anda, mis seadusewastastelt tehtud oli. Teie protsessisite edasi ja kohtuasutused on juba selle rahuldanud ja on mõistetud Wiru maakonnavalitsusele, et ta härra Nurk'ile palga maksta peab. Hoolimata sellest, et härra Nurk'ile on umbusaldust awaldatud. Wabandage, ma ei ole midagi teinud, aga kui teie sellest hoolimata mind minema saadate, siis makske mulle palk wälja. Ma ütlen, kohtu sennise otsuse põhjal peab Wiru maakonnavalitsus sotsiaaldemokraadile palga wälja maksta. Waadake, kui meie need asjad poliitiliselt wõtame, siis ma ütlen, et nad tõesti lähewad ükskord sija poole ja teinekord sinnapoole. Järelwalwe asutus ei saa aga mööda poliitilisi kiwa käia. Sellepärast paluksin Riigikogu, hääletamise wormeli wastu wõtta just sellelt platwormilt wälja minnes ja tunnistada ainult järelwalwet mitte poliitiliselt, waid tunnistada järelwalwet seadusliku järelwalwena. Täna sel koosolekul ei ole keegi seda näidanud, et mina sellelt aluselt kõrwale oleksin kaldunud. Wiimane näitus tõendab just seda, et siin on hoitud õiget seaduslikku sihtjoont. Ega seadus ei takista Saar'e äraminemist, kui ta tahab, wõib ära minna. Lõpuks härrad Riigikogu liikmed, on weel kord küsitud walitsuselt, miks walitsus ei wõitle korruptsiooni wastu. Palun ometi ühegi näitusega tõendada, et praegusel korral walitsus seda mitte teinud ei ole. Teie ei ole minule mitte ühtegi näitust ette toonud. Palun seda walitsusele mitte poliitiliselt süüks panna, kus tema süüdi ei ole. Korruptsiooni wastu wõitlemisest kõnelemine

ei seisa täna päewakorras, kuid praegu olen mina süüpingis teie ees, aga teie ei ole mulle ühtegi näitust ette toonud, et mina mitte korruptsiooni vastu wõidelnud ei ole. Teie pole mulle ühtegi protokollki näidanud, millele mina seaduslikku käiku ei ole andnud. Teie olete siin igasuguseid kommunistlikka ja mittekommunistlikka aluseid ette toonud, aga seda ei ole teie näidata saanud, et walitsuse wõim kõwa ei oleks olnud korruptsiooni vastu wõitlemiseks. Mul ei ole põhjust teie ees häbeneda, lugupeetud arupärijad, waid pean ütleva, et olete senni nõrgad olnud niisuguste asjaolude tõendamiseks ja sennikaua kui see sündinud pole, ei ole mul põhjust pead norgu lasta ja ütelda, et teie oleks suutnud sellel alal midagi selgeks teha. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kõik hästi korda seatud.) Muidugi hästi, sest kui see halwasti oleks, siis teie rõõmustaks selle üle ega ei larmaks mitte.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja, teen Teile märkuse sarnase ütelse pärast.

Siseminister **K. Einbund**: Ma wabandan, härra Reesen'i vastu astusin üles sellepärast, et rkl. Reesen nii mõnelgi korral arupärimistel ka minu vastu umbes sarnaselt üles on astunud. (Müra pahemal pool.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma olen kõnelejale märkuse teinud ja loodan, et asi nüüd kõrwaldatud on.

Siseminister **K. Einbund**: Jäädes sellele platwormile, millelt ma käesolewat asja selgitanud olen, paluksin ka Riigikogu oma otsuse teha. Lõpuks tahtsin tänada Riigikogu liiget härra Jans'i tema poolt awaldatud usalduse eest. (Naer saalis.) ühtlasi wõiksin omalt poolt juurde lisada, et ma kogu minu tegewuse ajal sellelt platwormilt järewalwes omawalitsuste üle kõrwale nihkunud ei ole. Nii palju, kui mina tuttaw olen siseministeeriumi poolt esitatud eelnõudega, wõin öelda, et need eelnõud tänaawaldatud nõhimõtteid wäljendawad. (Waheldähüüded pahemalt poolt: Hoidku taewas!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Need asjad ei ole arupärimisega ühenduses.

Siseminister **K. Einbund**: Eelnõu peaksime meie ka lugema, aga kui

meie lugemata jätame wõi järeldusi teeme, mida eelnõus ei ole, siis ei ole see ministeeriumi süü, waid lugejate poolt awaldatud mittepõhjalik eelnõu juurde asumine.

O. Strandman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin ainult paar sõna ütelda selle kohta, missugune on meil kord maakonnarõukogus, kas seal on parlamentarism wõi mitte. Ei saa olla kahtlust, et seal parlamentarismi mitte ei ole ja sellepärast ei ole seal ka umbusalduse wõi usalduse awaldamist. Ma pean siiski tõendama, et kui meil omal ajal oli Eesti konstitutsioon arutamisel, siis oli ka wäga palju rääkimist Shweitsi walitsuse-süsteemi kohta ja siis ütles wist, kui ma ei eksi, praegune lugupeetud Riigikogu esimees härra Tõnisson wäga kujukalt, et Shweitsis ei ole mitte parlamentarismi, aga ka Shweitsis keegi minister, kui rahwuskogu tema vastu on, ei wõi enam ministriks edasi jääda. Sest Shweits on kultuuriline riik, kus iga riigiametnik awaliku arwamisega rehkendab. Kui ma ütlen, et meil maakonnawalitsuses ei ole parlamentarismi, siis ei tähenda see sugugi weel mitte, et meie peame kõike seda heaks kiitma, kui ametisse jääwad inimesed, kellele esituskogu wõi maakonnarõukogu on ütelnud, et nad peaks ära minema. Kui seda tehakse, siis on see meie kultuuri puuduse tundemärk ja sellega kiitlema tulla, et need härrad on õieti talitanud, oleks minu arwates natuke liiale minek.

Teine küsimus on see, millest siin härra Temant rääkis, et kui maakonnal on walitsuse liikme vastu rahalised nõudmised ja kui maakonnawalitsuse liige neid nõudmisi ei täida, et siis teda ei saa sundida tagasi astuma. Arwan, et siin lugupeetud rkl. Temant eksib, sest seaduses on otsekohe öeldud, et kui tema seda nõudmist täitnud ei ole, siis tagandatakse tema, ja kui ta wabatahtlikult ei lähe, siis peab siseminister muidugi niisuguse otsuse aitama täide saata.

On selgunud, et iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm on arupärimise praegusel kujul esitanud sellepärast, et nemad arwasid, et meil kohtu tegewuse kohta ei saa aru pärida. Praegu on meil maksew sellekohane wanematekogu otsus ja olen wist mina ta kokku seadnud. Kuid ma olen alati walmis oma eksitust tunnustama. Wahepeal on ka kodukorra alamkommissjon seda küsimust arutanud.

Meie wõtsime teise seisukoha wastu. Ja mitte praeguse arupärimise mõjul, sest meil ei olnud aimugi sellest, et niisugune arupärimine rkl. Gustawson'i poolt tulemas on. Meie asusime seisukohale, et prokuratuuri tegewuse kohta wõib kohtuministrile arupärimist ette panna. Meie kohtute korraldamine põhjeneb täiesti Wene seadustel ja nende järele on kohtuministril mitte ainult õigus, waid ka kohus prokuratuuri tegewuse järele walwata, sest kõik prokuratuuri ametnikud alluwad temale. Prokuröör määratakse ka meil mitte Riigikogu, waid Wabariigi Walitsuse poolt kohtuministri ettepanekul. Prokuröör peab temale esinema aruannetega ja kui ta ühe wõi teise korralduse on teinud, siis on kohtuministril täieline õigus seletust nõuda, mis põhjusel see tehtud on ja sellel puhul on ka Riigikogul täieline õigus kohtuministri poole pöörata kas küsimisega wõi arupärimisega prokuratuuri tegewuse kohta. Mina arwan, et kui käesolewa asja puhul ehk mõnel teisel puhul niisugune küsimus wõi arupärimine Riigikogusse tuleb, et siis kahe wahel olla ei saa, et asjale tuleb kõik anda. Praegusel korral, nende asjaolude tõttu, et arupärijad seda ei wõinud arwata, et see tee wõimalik on ja tulewikus peaks ta kindlasti wõimalik olema, on arupärimine täiesti wale alusele seatud ja sellepärast ei saa Riigikogu siin teisiti toimida, kui lihtsa ülemineku-wormeli poolt hääletada, sellepärast, et siseminister ei wõi wastust anda selle kohta, mis prokuratuur teinud on ja prokurööri üle kohut mõista, ilma et teada oleks, missugused motiivid sellel prokurööril mõõduandwad on olnud, seda ei saa Riigikogu mitte teha. Siseministri seisukoht aga omawalitsuste järelwalwe asjus on täiesti wastuwõetaw. Wõib olla, et kõnes mõnes kohas liiale on mindud, kuid põhimõttelikult sealt seest midagi ei leia, mille wastu peaks waidlema.

Tahtsin weel üht ütelda: räägitakse, praeguse arupärimise peapõhjuseks olewat walimised. Wõib olla, et see on kõik wäga õige. Riigikogus aga ei tohiks üksiku inimese au nii puudutada, nagu siin on praegu seda tehtud. Minu arust on see lahendamise wiis sellele, kes selle arupärimise aluseks saanud, wäga kurb. Ei saa ju salata, et härra Gustawson suure hulga andmeid ette on toonud, millede hulgas palju niisuguseid, mis inimesi mõtlema panewad. Ma olen ka härra Saar'ega

rääkinud, tema on katsunud isiklikult neid andmeid ümber lükata. Sellepärast oleks ka härra Saar'ele wäga tähtis, kui Wabariigi Walitsus prokurööri käest teatud andmed saaks, ja meile teataks, siis saaksime ometi neist motiividest aru, mille põhjal tema selle asja ära lõpetas. Mina arwan, et vähematki kahtlust ei tohiks prokurööri tegewuse kohta awaldada, ei parteiliselt ega ka poliitiliselt, sest niipalju kui mina tean, wõime arwata, et see täiest erapooletu otsus oli. Meil oleks aga huwitaw teada, kas oli kõik materiajal prokurööril tarwitada. Peab ütleva, et kui paar päewa tagasi Saksa lehes sõnum oli, et Riigikogu arupärimiste puhul, mis tähtsaid küsimusi käsitama peawad ja selleks arupärimised õieti on, küllalt tõsine ei ole ja ei tahagi olla, et see siiski paistab õige olewat. (A. Jürman (põl.): Enamasti ei ole arupärimised ka tõsised.) On aga siiski ka wäga tõsiseid. Kahjuks leidub Riigikogus wähe inimesi, kes niiwõrd iseseiswad, nagu täna näituseks härra Jans, kes hoolimata oma rühma arwamisest, ilma et ta poliitikat oleks teinud, ütles, et see arupärimine ei ole midagi wäärt ja siseministril on täiesti õigus. Kahjuks peab konstaterima, et meil sarnaseid inimesi wähe leidub, sest poliitika on meid täiesti waldanud ja ka rühmad ei suuda otsekohesed olla, et ütelda, et siin ei ole õieti talitud. Meil otsustatakse ka need küsimused, mis wäärnähtustesse puutuwad, täiesti poliitiliselt seisukohalt. Ja seda nii süüdistamises, kui ka kaitsmises.

Lugupeetud eelkõneleja härra Temant'ile tahaksin ma meelde tuletada sündmust, mis juhtus 20 wõi pisut rohkem aastaid tagasi, kus härra Temant sama noor oli, kui praegu härra Gustawson'gi ja wõib olla siis ka teisi poliitilisi ning ühiskondlikka waateid jagas. Ma tulin sel ajal parajasti ülikoolist Tallinna ning läksin „Lootus'e“ seltsi saali põllumeesteseltsi koosolekule. Olin seal rõdul ning kuulsin, et sinna oli kogunud salk haritlasi, need olid praegune härra Riigiwanem, härra Temant, ja härra Pung. Tallinna põllumeesteselts arutas seal mingisugust wiljaostmise lugu, mis praegusele wäga sarnane. Wiljaostmine oli läinud härra Brandt'i kätte, kes sel ajal põllumeesteseltsi esimees oli. Seal oli tulnud härra Temant'i juurde wiljamüüja, keegi härra Alfjorow, mul jäi tema nimi sellepärast meelde, et härra Temant seda nii mitu

korda ette tõi, ja ütelnud, et härra Brandt ei olla saadud kasu põllumeesteseltsile annud, waid oma tasku pistnud. Härra Temant astus sel, kui ka paaril teisel koosolekul wäga ägedalt üles, õieti ütelda, ta raius kui rauda. Ma ei tea, kuidas see lugu lõppes, kuid härra Temant oli seal oma praegusele täiesti wastupidisel seisukohal. Pean ütleva, et ma härra Saar't tundsin, kui ausat inimest, wõib olla, et põllumeeste kogud teda natukene muutnud on, kuid enne oli ta kindlasti aus mees. (Müra ja jalgadena trampimine, segased wahelhüüded põllumeeste rühmast.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu! Ma arwan, et kõneleja ei ole tahtnud kedagi haawata. Kui seda nõnda wõiks seletada, siis oletan, et kõneleja selle kohta seletust annab.

O. Strandman (töer.): Ma ütlen, et tunnen härra Saar't, kui ausat inimest ja mul ei ole põhjust oletada, et ta praegu seda mitte ei ole, sellepärast oleks ka härra Saar'e hurwides tähtis, et see asi selgitatud saaks ning ta peale mingit warju ei jääks. Kaitsekõnede põhjal, kus meil selle süüdistuse kohta, mis härra Gustawson'i poolt ette toodud, teada pole, kui palju see põhjendatud, sisulist otsust teha on täiesti wõimatu.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõnelejate nimekiri on läbi. Ette on pandud kaks ülemineku-wormelit. Rkl. Laarman'i poolt lihtülemineku-wormel... (Kõnelemine kohtadel)... Ma palun rahu! Rkl. Laarman'i poolt ette pandud ülemineku-wormel on järgmine: „Riigikogu, ära kuulates siseministri seletuse iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud wäärnähtuste puhul selgunud puuduliku järewalwe kohta, — läheb päewakorras edasi.“

Teine, motiweeritud ülemineku-wormel, on ette pandud rkl. Gustawson'i poolt ja käib järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletuse arupärimise peale Lääne maakonnawalitsuses ettetulnud wäärnähtuste puhul selgunud

puuduliku järewalwe kohta, tunnustab need seletused mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Kõigepealt panen hääletamisele motiweeritud ülemineku-wormeli ja selle järele lihtülemineku-wormeli, (Hääletatakse.) Poolt on 17 häält, wastu 33, see ülemineku-wormel on tagasi lükatud.

Panen hääletamisele liht ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Lihtülemineku-wormeli poolt on 34 häält, wastu 17, seega wastu wõetud. (Wahelhüüded: Lõpetada.) Isiklikuis asjus on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Rkl. härra Strandman'i poolt toodi ette umbes järgmine lause, et härra Strandman on tundnud härra Saar't kui ausat inimest, mille üle tema mitte ei kahtle, aga tema ei tea, mis on Saar'est teinud põllumeeste kogud. (Wahelhüüde paremalt poolt: Ütles maaliit.) Kuid härra Strandman ei annud seletust oma lause kohta, kui temalt küsisime, mis ta selle lausega ütelda tahtis. Oma lauset teistkorda korates, jättis ta ühe osa enneöeldud lausest wälja, kuid ei wabandanud endise ütelseest. Nüüd wõime meie (J. Piiskar (is.): Kahewõitlus)... samuti härra Strandman'i kohta ütelda, et meie tundisime härra Strandman'i kui ausat kodanikku, aga meie ei tea, mis on härra Strandman'ist tööerakond teinud. (Hulgalsed wahelhüüded tööerakonna poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu! Ma mõtlen, et kui üks on haawanud, siis teine ei pruugiks mitte wastu haawata.

Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Wahelhüüde: Waheaeg määrata.) Teiselt poolt tehakse praegu ettepanek waheaega määrata. Asun hääletamisele. Kes on koosoleku lõpetamise poolt? (Hääletatakse.) Poolt on 37 häält, wastu 16, seega on otsustatud koosolek lõpetada ja teine ettepanek — waheaega määrata — langeb ära.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 4.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud: Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abisekretäär **J. Wain**.

